

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ «ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

Διπλωματική εργασία

ΠΕΤΡΑΤΟΥ ΜΑΡΙΑΝΝΑ

«ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΙΚΑΡΙΑΣ»

ΑΘΗΝΑ, 2014

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην

ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

που απονέμει το Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου.

Εγκρίθηκε την από την εξεταστική επιτροπή:

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

ΒΑΘΜΙΔΑ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Ρόιδω Μητούλα

(επιβλέπουσα καθηγήτρια)

Ευαγγελία Γεωργιτσογιάννη

Γεώργιος Μαλινδρέτος

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	3
Εισαγωγή.....	6
A. Θεωρητική προσέγγιση	8
Κεφάλαιο 1	8
1.1 Αποσαφήνιση εννοιών.....	8
Κεφάλαιο 2	11
2.1 Γεωγραφικός εντοπισμός	11
2.2 Ο δήμος Ικαρίας.....	11
2.3 Πληθυσμός– ασχολίες	11
2.4 Κλίμα	11
2.5 Γεωμορφολογία	12
2.6 Χλωρίδα και πανίδα.....	12
2.7 Φυσικά μνημεία.....	14
2.7.1 Το Δάσος του Ράντη.....	14
2.7.2 Ιαματικές πηγές	15
2.7.3 Φαράγγι του ποταμού Χάλαρη.....	15
2.7.4 Σπήλαια	16
2.7.5 Παραλίες	17
2.7.6 Φράγματα	17
Κεφάλαιο 3	18
3.1 Ιστορική εξέλιξη	18
3.1.1 Αρχαιότητα.....	18
3.1.2 Βυζαντινοί χρόνοι	19
3.1.3 Νεότεροι χρόνοι.....	21
Κεφάλαιο 4	24
4.1 Υλική πολιτισμική κληρονομιά	24
4.2 Αρχαιολογικά μνημεία.....	24
4.2.1 Νας	24
4.2.2 Δράκανο	24
4.2.3 Οίνη ή Οινόη, Κάμπος.....	25

4.2.4 Θέρμα.....	25
4.2.5 Κάστρο του Κοσκινά.....	25
4.2.6 Φάρος του Κάβο Πάπα	27
4.2.7 Λαγκάδα.....	28
4.3 Μονές και ναοί.....	28
4.3.1 Μονή Οσίας Θεοκτίστης και Παρεκκλήσιο Θεοσκέπαστης	28
4.3.2 Μονή της Λευκάδας ή Μονή του Ευαγγελισμού	29
4.3.3 Μονη Μουντε	29
4.3.4 Ιερά μονή Ευαγγελισμού Μαυριάνου	30
4.3.5 Ναός Αγίας Ειρήνης Κάμπου	30
4.4 Μουσεία.....	30
4.4.1 Αρχαιολογικά Μουσεία	30
4.4.2 Λαογραφικά Μουσεία	31
4.4.3 Τοπική Αρχαιακή Συλλογή Ικαρίας.....	31
4.5 Οικιστική οργάνωση - Παραδοσιακή κατοικία.....	32
4.6 Έργα πολιτισμού με χρηματοδότηση της ΕΕ.	34
Κεφάλαιο 5	35
5.1 Άυλη πολιτισμική κληρονομιά.....	35
5.2 Μυθολογία.....	35
5.3 Τοπικό ιδίωμα	35
5.4 Τρόπος ζωής - Λαογραφικά	37
5.5 Πανηγύρια.....	38
5.6 Εποχικά έθιμα	41
5.6.1 Έθιμα των Χριστουγέννων	41
5.6.2 Έθιμα της Αποκριάς	42
5.6.3 Έθιμα της Λαμπρής	42
5.7 Παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων	43
5.7.1 Αμπελουργία - Κρασί	43
5.7.2 Μέλι	45
5.7.3 Γλυκά κουταλιού.....	45
5.7.4 Καθούρα.....	45
5.7.5 Παραδοσιακές συνταγές.....	45

5.7.6 Επιχειρηματικότητα – παραδοσιακά προϊόντα.....	46
5.8 Μακροβιότητα	47
5.9 Ο χρόνος στην Ικαρία.....	48
5.10 Πολιτιστικοί σύλλογοι – Πολιτιστικές δράσεις.....	48
B. Ερευνητική προσέγγιση.....	50
Κεφάλαιο 6	50
6.1 Σκοπός της έρευνας	50
6.2 Ερευνητικά εργαλεία: σχεδιασμός ερωτηματολογίου.....	50
6.3 Επιλογή δείγματος και συλλογή στοιχείων	50
6.4 Επεξεργασία δεδομένων	51
Κεφάλαιο 7	52
7.1 Γενικά χαρακτηριστικά.....	52
7.2 Πολιτισμική φυσιογνωμία της Ικαρίας.....	55
Κεφάλαιο 8	63
8.1 Έλεγχοι ανεξαρτησίας.....	63
8.2 Παρουσίαση αποτελεσμάτων.....	63
8.2.1 Σε σχέση με το φύλο	63
8.2.2 Σε σχέση με την ηλικία.....	64
8.2.3 Σε σχέση με τον αριθμό τέκνων.....	64
8.2.4 Σε σχέση με τον τόπο μόνιμης κατοικίας	65
Κεφάλαιο 9	67
9.1 Συμπεράσματα.....	67
9.2 Προτάσεις	69
Βιβλιογραφία	72
Δικτυογραφία	74
Παραρτήματα	76
Παράρτημα 1. Εικόνες	76
Παράρτημα 2. Ερωτηματολόγιο	83
Παράρτημα 3. Κωδικοποίηση ερωτηματολογίου	89
Παράρτημα 4. Πίνακες.....	95

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά την πολιτισμική φυσιογνωμία της νήσου Ικαρίας αναζητώντας τα ιδιαίτερα συστατικά της και τις μεταξύ τους σχέσεις. Επίσης, μέσω ερωτηματολογίου διερευνά τις γνώσεις και απόψεις νέων (20-40 ετών) με καταγωγή από την Ικαρία σχετικά με την πολιτισμική φυσιογνωμία του τόπου καταγωγής τους.

Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη, τη θεωρητική και την ερευνητική προσέγγιση. Στη θεωρητική προσέγγιση επιχειρείται μια συγκεντρωτική παρουσίαση των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την ιδιαίτερη πολιτισμική φυσιογνωμία της Ικαρίας μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Η ποσοτική έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια ερωτηματολογίου που διανεμήθηκε σε 150 νέους με καταγωγή από την Ικαρία. Το ερευνητικό μέρος της εργασίας περιλαμβάνει την ανάλυση των αποτελεσμάτων, όπως προέκυψαν από τα ερωτηματολόγια.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αποσαφηνίζονται οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας, της φυσιογνωμίας ενός τόπου και της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Ικαρία μέσα από τα γεωγραφικά, δημογραφικά, γεωμορφολογικά, κλιματολογικά και φυσικά χαρακτηριστικά της.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη του νησιού, χωρισμένη σε τρεις χρονικές περιόδους, την αρχαιότητα, τους βυζαντινούς και τους νεότερους χρόνους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρείται η καταγραφή της υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς του νησιού, δηλαδή γίνεται αναφορά στα αρχαιολογικά μνημεία, σε μονές και ναούς, στα μουσεία, στην παραδοσιακή κατοικία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται σημαντικά στοιχεία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς της Ικαρίας, δηλαδή μυθολογικές αναφορές, το τοπικό ιδίωμα, λαογραφικά, έθιμα, το ικαριώτικο πανηγύρι, η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων και η σχετικές επιχειρηματικές δράσεις, η μακροβιότητα των κατοίκων και η ιδιαίτερη σχέση τους με το χρόνο.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την πραγματοποίηση της ποσοτικής έρευνας.

Στο έβδομο κεφάλαιο αναλύονται με περιγραφική στατιστική οι απαντήσεις των ερωτώμενων στο ερωτηματολόγιο.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζονται ορισμένοι έλεγχοι ανεξαρτησίας και λογιστικές παλινδρομήσεις.

Στο ένατο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος της εργασίας.

Τέλος, σε παραρτήματα παρουσιάζονται εικόνες, το ερωτηματολόγιο σε αρχική και στην κωδικοποιημένη του μορφή και διάφοροι πίνακες απεικόνισης των αποτελεσμάτων στατιστικής παλινδρόμησης, όπως προέκυψαν από τη χρήση του προγράμματος SPSS.

Α. Θεωρητική προσέγγιση

Κεφάλαιο 1

1.1 Αποσαφήνιση εννοιών

Ως πολιτισμός, γενικά, νοείται το σύνολο των υλικών και πνευματικών αξιών που δημιουργήθηκαν από τον άνθρωπο κατά τη διάρκεια της μακράς ιστορικής του πορείας. Στη συνδιάσκεψη της Unesco στο Μεξικό το 1982 ορίστηκε ότι πολιτισμός θεωρείται το σύνολο των διακριτικών εκφράσεων, πνευματικών ή υλικών, διανοητικών ή συναισθηματικών, που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή ένα κοινωνικό σύνολο, και οι οποίες περιλαμβάνουν εκτός από τις τέχνες και τα γράμματα, τους τρόπους ζωής, τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τη θρησκευτική πίστη. Τα στοιχεία που απαρτίζουν τον πολιτισμό μπορούν να διακριθούν σε τρεις ομάδες, στα υλικά, στα κοινωνικοοικονομικά και στα πνευματικά. Στα πρώτα, τον λεγόμενο υλικό πολιτισμό, εντάσσονται τα ανθρώπινα επιτεύγματα που αποβλέπουν στην ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών, όπως τροφή, ένδυση, κατοικία, κ.α.. Τα δεύτερα αναφέρονται στην οργάνωση και την εξέλιξη της οικονομίας και της κοινωνίας. Τα δε τρίτα συγκροτούν το λεγόμενο πνευματικό πολιτισμό, που περιλαμβάνει τη γλώσσα, τις θρησκευτικές δοξασίες και το μύθο, τα ήθη, τα έθιμα, τις επιστήμες και τις τέχνες (Γεωργιτσογιάννη, 2011:11-12). Έννοια συνώνυμη του πολιτισμού είναι η κουλτούρα, ένα ολικό σύστημα πρακτικών με τις οποίες σκέπτεται, αισθάνεται και δρα ένα κοινωνικό σύνολο, καθώς και όλα όσα δημιουργεί και πράττει το σύνολο αυτό (Τερκενλή, 1996:34).

Ο πολιτισμός, επομένως, είναι τόσο ευρεία και πολυσύνθετη έννοια, ώστε καθίσταται δύσκολη η προσέγγιση και η ανάλυση της πολιτισμικής φυσιогνωμίας ενός τόπου. Σύμφωνα με τον Braudel (2007) για να καταλήξουμε σε έναν ορισμό της έννοιας πολιτισμός χρειαζόμαστε τα φώτα πολλών επιστημών του ανθρώπου. Ενδεικτικά αναφέρεται η Γεωγραφία, αφού πολιτισμός σημαίνει συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, γη, βουνά, κλίμα, βλάστηση, ζώα· σημαίνει πλεονεκτήματα που προσφέρθηκαν αβίαστα στον άνθρωπο ή που τα απέκτησε με το μόχθο του (Braudel, 2007:61). Κάθε πολιτισμός είναι συνυφασμένος με ένα οριοθετημένο χώρο και από κει εξάγει και δέχεται πολιτισμικά αγαθά. Πέρα από την τοπική διάσταση του πολιτισμού, πολύ σημαντική είναι και η ιστορική του διάσταση. Η επιστήμη της Ιστορίας μας βοηθά να κατανοήσουμε ότι οι πολιτισμοί είναι ιστορικές συνέχειες και περιλαμβάνουν όλα εκείνα τα στοιχεία που περιέσωσε μια ομάδα ανθρώπων μέσα απ' το διάβα της πολυτάραχης Ιστορίας της και τα κληροδότησε από γενιά σε γενιά ως το πολυτιμότερο αγαθό της (Braudel, 2007:93). Ο πολιτισμός ως γέννημα των ανθρώπινων κοινωνιών πρέπει να ιδωθεί ακόμα υπό το πρίσμα των επιστημών της Κοινωνιολογίας και της Συλλογικής Ψυχολογίας. Κάθε πολιτισμός εδράζεται επάνω σε μια κοινωνία η οποία του δίνει ζωή με τις εντάσεις και με την πρόδοό της (Braudel, 2007:68), ενώ μια δεσπόζουσα συλλογική νοοτροπία είναι αυτή που εδραιώνει προκαταλήψεις, κατευθύνει τις τάσεις μιας κοινωνίας, προσανατολίζει τις επιλογές της (Braudel, 2007:76).

Επομένως, όταν μια πολιτισμική ομάδα ανθρώπων ζει και εξελίσσεται σε ένα φυσικό τόπο, τότε διαμορφώνεται ένα πολιτισμικό τοπίο, ένας τόπος ιδιαίτερης φυσιογνωμίας (Τερκενλή, 1996:14). Τα πολιτισμικά τοπία εμφανίζουν διακριτικά χαρακτηριστικά κοινά με αυτά του πολιτισμού. Είναι δηλαδή, πολυσύνθετα μορφώματα που περιλαμβάνουν απτά ανθρώπινα δημιουργήματα και συστήματα ιδεών και συμπεριφορών και εξελίσσονται διαρκώς αποτελώντας μια συνέχεια στο χώρο και το χρόνο (Τερκενλή, 1996:36-39). Η φυσιογνωμία ενός τόπου, μιας πόλης είναι η έκφραση της ίδιας της ταυτότητας όταν η πόλη θεωρηθεί ως μια οντότητα, ως χώρα, ένας τόπος δηλαδή με δικό του Λόγο και Μύθο. Το όνομα, η τοποθεσία, τα φυσικά χαρακτηριστικά, τα πολιτισμικά στοιχεία, η ιστορική συνέχεια, τα μεγάλα γεγονότα και η καθημερινότητα, όλα τα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν ένα τόπο από τους άλλους τόπους, προβάλλοντας την ιδιαιτερότητα της ταυτότητάς του, αποτελούν τη φυσιογνωμία του (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:11-12). Πιο συγκεκριμένα για τη φυσιογνωμία των ελληνικών πόλεων πρέπει να λάβουμε υπόψη τα φυσικά δεδομένα του τόπου, γεωφυσική ποικιλία, κλίμα, μακραίωνη ιστορία του ελληνικού πολιτισμού, γεωγραφικά χαρακτηριστικά (π.χ. επαφή με θάλασσα, άνεμοι, βιορυθμοί, χλωρίδα, πανίδα). Το σύνολο των παραπάνω παραγόντων αποτέλεσε και αποτελεί έναν πολύτιμο σύμμαχο για τον Έλληνα γιατί καθιστά κατοικήσιμο και με εξαιρετικές προδιαγραφές ποιότητας ζωής όλη σχεδόν την έκταση του ελλαδικού χώρου και γιατί έχει χαρίσει στις πόλεις τόσο όμορφες και ξεχωριστές φυσιογνωμίες (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:214-215). Εκτός από τη γεωφυσική θέση και το φυσικό στοιχείο, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας των ελληνικών πόλεων παίζει η πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά. Οι ελληνικές πόλεις διαθέτουν πλούσιους πολιτιστικούς πόρους κληρονομημένους από το παρελθόν (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:224). Η ξεχωριστή πολεοδομία, οι ιδιόμορφες κοινωνικές εκφράσεις (ήθη, έθιμα, παραδόσεις), οι καλλιτεχνικές εκφράσεις και οι μικροαπολαύσεις που ο ελληνικός τρόπος ζωής προσφέρει, μαζί με τον ιδιαίτερο ψυχισμό των κατοίκων χαρακτηρίζουν τη φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:225-226).

Σε διεθνές επίπεδο ο όρος «πολιτιστική κληρονομιά» (cultural heritage) ή «πολιτιστικά αγαθά» (cultural property) χρησιμοποιείται από την Unesco στις διεθνείς συμβάσεις του 1954 και 1970. Η πρώτη είναι η «Σύμβαση για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης – Χάγη 1954» και η δεύτερη είναι η «Σύμβαση σχετική με τα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών – Παρίσι 1972». Η πολιτιστική κληρονομιά διακρίνεται σε υλική (tangible) και άυλη (intangible). Η υλική μπορεί να περιλαμβάνει κινητά και ακίνητα στοιχεία, όπως έργα τέχνης, χειρόγραφα, είτε μνημεία, κτήρια και αρχαιολογικούς χώρους, αστικά τοπία, ιστορικά κέντρα πόλεων και πολιτιστικά πρότυπα (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:176). Τα μνημεία, τα ιστορικά και παραδοσιακά κτήρια και κατασκευές και εν γένει τα πολιτιστικά γεγονότα αποτελούν ισχυρά χαρακτηριστικά συστατικά της φυσιογνωμίας ενός τοπίου (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:178). Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει πρακτικές, εκφράσεις, γνώσεις και δεξιότητες, τις οποίες κοινωνίες, ομάδες ή και μεμονωμένα άτομα αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Εκφράζεται μέσω προφορικής παράδοσης,

κοινωνικών πρακτικών, τελετών και εορταστικών εκδηλώσεων, γνώσεων και πρακτικών που αφορούν τη φύση και το σύμπαν και παραδοσιακών επαγγελματικών πρακτικών. Για την Unesco η προστασία της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς σημαίνει την διασφάλιση των πολιτισμικών ταυτοτήτων και κατ' επέκταση της παγκόσμιας πολιτισμικής πολυμορφίας και ποικιλίας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ανάμεσα στις επιδιώξεις της Ε.Ε. βρίσκεται η «βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων», έννοια πολυπαραγοντική που δηλώνει την απόδοση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων κάθε τύπου, με μέριμνα για το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον του (Μητούλα, 2002). Η ενδογενής βιώσιμη ανάπτυξη που εκμεταλλεύεται τα τοπικά χαρακτηριστικά και στηρίζεται σε πρωτοβουλίες του τοπικού πληθυσμού μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής του πληθυσμού σε επίπεδο οικονομικό, κοινωνικοπολιτισμικό και πολιτικό-διοικητικό (Theodoropoulou, et. al., 2008). Παράλληλος στόχος της Ε.Ε. είναι η Περιφερειακή Ανάπτυξη και γι' αυτό θεσπίζονται κανονισμοί, οδηγίες και εγκρίνονται χρηματοδοτικά προγράμματα, με κορυφαία τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης. Με την αρωγή της Ε.Ε. κατασκευάζονται έργα υποδομής, υλοποιούνται δράσεις διάσωσης και διατήρησης της πολιτισμικής κληρονομιάς και προωθούνται οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Οι τομείς του πολιτισμού και της δημιουργίας στην Ευρώπη συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση, την καινοτομία και την κοινωνική συνοχή.

Ο νόμος 3028 της ελληνικής δημοκρατίας για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΦΕΚ 153/28-06-2002) συμβαδίζει με τους κανόνες διεθνούς δικαίου και ορίζει τα πολιτιστικά αγαθά ως «μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου». Συνεχίζοντας, ορίζει ως μνημεία «τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας [...]». Τέλος, ως άυλα πολιτιστικά αγαθά θεωρούνται «εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού.

Η αναγνώριση της σημασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και η εν συνεχεία μελέτη και διάσωσή της αποτελούν εκπλήρωση της ανάγκης των λαών για ιστορική συνέχεια. Τα πολιτιστικά αγαθά έχουν τεκμηριωτική αξία για την έρευνα και είναι ζωντανοί φορείς μνήμης. Η γνώση του παρελθόντος μπορεί να οδηγήσει τους λαούς στην αυτογνωσία, εξασφαλίζει τη συνοχή, αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς σε μια εποχή ραγδαίων κοινωνικοοικονομικών μεταβολών, όπως η σημερινή.

Κεφάλαιο 2

2.1 Γεωγραφικός εντοπισμός

Η Ικαρία είναι ένα από τα μεγαλύτερα νησιά του ανατολικού Αιγαίου με έκταση 255 τετραγωνικά χιλιόμετρα και μήκος ακτών 102 χιλιόμετρα. Έχει στενό και επίμηκες σχήμα με κατεύθυνση από βορειοανατολικά προς νοτιοδυτικά (Εικόνα 1, Παράρτημα 1). Βρίσκεται στη μέση του πελάγους έχοντας ανατολικά τη Σάμο σε απόσταση 10 ναυτικών μιλίων, δυτικά τη Μύκονο σε απόσταση 15 ν. μιλίων, βόρεια τη Χίο σε απόσταση 35 ν. μιλίων και νότια την Πάτμο σε απόσταση 18 ν. μιλίων, ενώ απέχει από τον Πειραιά 144 ν. μίλια (Καραποδίνη – Δημητριάδη, 1997:144).

2.2 Ο δήμος Ικαρίας

Η Ικαρία ανήκει διοικητικά στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, στο νομό Σάμου μαζί με τα νησιά της Σάμου, των Φούρνων και της Θύμαινας και έχει πρωτεύουσα τον Άγιο Κήρυκο. Μέχρι το 2010 το νησί χωριζόταν σε τρεις δήμους, το δήμο Αγίου Κηρύκου, το δήμο Ραχών και το δήμο Ευδήλου. Μετά το σχέδιο Καλλικράτη αποτελεί έναν ενιαίο δήμο με πρωτεύουσα και επίνειο τον Άγιο Κήρυκο. Δεύτερο μεγαλύτερο λιμάνι είναι ο Εύδηλος στη βόρεια πλευρά του νησιού. Οι οικισμοί στο νησί είναι διάσπαρτοι, αραιοδομημένοι και δυσανάλογα ως προς τον πληθυσμό τους εκτεταμένοι.

2.3 Πληθυσμός- ασχολίες

Ο πληθυσμός της Ικαρίας, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ανέρχεται σε 8.423 κατοίκους. Ως προς την απασχόληση κυρίαρχος είναι ο πρωτογενής τομέας, ενώ σημαντική είναι και η συμμετοχή του τριτογενούς τομέα. Οι γεωργικές δραστηριότητες όπως ο αγροτουρισμός, η αλιεία, η καλλιέργεια και η κτηνοτροφία αποτελούν την κύρια πηγή εισοδήματος για τους ανθρώπους στο νησί (Theodoropoulou et.al., 2005). Ο πρωτογενής τομέας παραγωγής στηρίζεται στην κτηνοτροφία (αιγοπρόβατα) και στην αλιεία. Η αμπελοκαλλιέργεια συνηθίζεται στην κοιλάδα της Μεσαριάς και στο Φάρο, χωρίς να λείπει και από την ορεινή χώρα των Ραχών, όπου οι κάτοικοι ασχολούνται με την καλλιέργεια ελιάς και την κτηνοτροφία. Η κτηνοτροφία αποτελεί την κυριότερη παραγωγική δραστηριότητα των κατοίκων στις δυτικές, νότιες και ορεινές ανατολικές περιοχές (Μπουγάτσου, 2010). Ο δευτερογενής τομέας στηρίζεται είτε στην οικοδομική δραστηριότητα είτε στη μεταποίηση των παραγόμενων τοπικών προϊόντων, δηλαδή του κρασιού, του μελιού και των γλυκών του κουταλιού. Ο τριτογενής τομέας περιλαμβάνει το εμπόριο, την παροχή υπηρεσιών, τον τουρισμό, τη σίτιση και τις δημόσιες υπηρεσίες.

2.4 Κλίμα

Το κλίμα στην Ικαρία, λόγω της γεωγραφικής θέσης της και της επίδρασης της θάλασσας, χαρακτηρίζεται ως μεσογειακό, θαλάσσιου χαρακτήρα, με ήπιο χειμώνα και παρατεταμένο ξηρό και θερμό καλοκαίρι, μικρό ετήσιο ύψος βροχής και μεγάλη ηλιοφάνεια όλο το χρόνο. Σπάνια σημειώνεται στις περιοχές αυτές παγετός και ακόμη σπανιότερα χαλάζι ή χιόνι. Η μέση ετήσια θερμοκρασία είναι 18,9οC. Οι επικρατούντες άνεμοι είναι υψηλής έντασης, κυρίως βόρειοι και

βορειοανατολικοί που πνέουν ιδιαίτερα κατά το καλοκαίρι και λιγότερο νότιοι και νοτιοδυτικοί που παρατηρούνται περισσότερο κατά το χειμώνα με εντάσεις και πάνω των 6 B. Η ηλιοφάνεια φτάνει τις 2915 ώρες ετησίως με μέγιστη τιμή 398 ώρες τον Ιούλιο και είναι από τις μεγαλύτερες στην Ελλάδα (Μανροκωδοπούλου et al., 2006).

2.5 Γεωμορφολογία

Η ηλικία του νησιού υπολογίζεται ανάμεσα στα 400 με 600 εκατομμύρια χρόνια. Η Ικαρία χαρακτηρίζεται από έντονο φυσικό ανάγλυφο με ορεινό χαρακτήρα με πολλές λαγκαδιές, οροπέδια, λεκανοπέδια, που έπαιξαν, καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της ανθρώπινης δραστηριότητας. Σε όλο το μήκος του εκτείνεται μια συνεχής οροσειρά, ο Αθέρας (Πράμνος στην αρχαιότητα), που διαιρεί το νησί σε δύο στενόμακρα τμήματα. Το ύψος των κορυφών της οροσειράς αυτής κυμαίνεται από 600 έως 1040 μέτρα. Το ανάγλυφο είναι ιδιαίτερα έντονο στο νότιο τμήμα. Το βόρειο τμήμα αντίθετα, έχει ομαλότερο ανάγλυφο και χαρακτηρίζεται από βαθιές και μακριές αυλακώσεις με κατεύθυνση κυρίως από νότο προς βορρά ως και τη θάλασσα (ποταμός Χάλαρης, ρέμα Μηλιώντα-Χάρακα, ποταμός Μύρσωνας, ρέμα Βουτσιδέ). Εξάιρεση της ορογραφικής διαμόρφωσης του Αθέρα αποτελεί η εύφορη κοιλάδα της Μεσαριάς, όπου διαπιστώνεται μικρή προεξοχή, η ονομαζόμενη Κεφάλαια, η οποία έχει κατεύθυνση από βορρά προς νότο. Λόγω της μορφολογίας του η καλλιεργήσιμη γη είναι περιορισμένη και εντοπίζεται κυρίως στη βόρεια πλευρά του νησιού, στις πεδινές εκτάσεις του Κάμπου και του Φάρου. Άφθονες φυσικές και ιαματικές πηγές στην περιοχή των Θερμών Αγίου Κηρύκου καθιστούν και το νότιο τμήμα του νησιού πλούσιο σε νερό (Μπουγάτσου, 2010). Από την αρχαιότητα οι κάτοικοι της Ικαρίας, για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σε αυτές τις ιδιαίτερες μορφολογικές συνθήκες, εφάρμοσαν τεχνικές καλλιέργειας σε πεζούλες (πετρόχτιστες αναβαθμίδες), ώστε να συγκρατείται το χώμα και το νερό (Εικόνα 11, Παράρτημα 1). Η ακτογραμμή παρουσιάζει μικρό οριζόντιο διαμελισμό με ελάχιστες εγκολπώσεις, ενώ δεν προσφέρει αξιόλογους όρμους και φυσικά λιμάνια. Η γεωγραφική εικόνα του νησιού δεν ευνόησε την ανάπτυξη ολοκληρωμένου οδικού δικτύου, αντίθετα οδήγησε στη διαμόρφωση ενός εκτεταμένου δικτύου από μονοπάτια, τα οποία ακολουθώντας την πορεία των ρεμάτων συνδέουν τη βόρεια και νότια Ικαρία. Επικοινωνία μεταξύ των οικισμών και μεταφορά προϊόντων γινόταν και με πλοία, όποτε το επέτρεπαν οι καιρικές συνθήκες στη θάλασσα.

Από γεωλογική άποψη η Ικαρία συνίσταται αποκλειστικά από κρυσταλλοσχιστώδη μεταμορφωμένα πετρώματα (δηλ. γνεύσιους με μαρμαρυγιακούς σχιστόλιθους, μάρμαρα και σιπολίνες). Ο γνευσιογρανίτης του δυτικού τμήματος του νησιού και οι γνεύσιοι, οι σχιστόλιθοι και ο ασβεστόλιθος του ανατολικού, λόγω της δομής τους δίνουν πέτρες κατάλληλες για χτίσιμο (Κόκκινος, 2005:148-149). Στο νησί γενικά και ειδικότερα στην περιοχή του Αγίου Κηρύκου έχουν εντοπιστεί κοιτάσματα μεταλλευμάτων σιδήρου.

2.6 Χλωρίδα και πανίδα

Το είδος της πανίδας και της χλωρίδας κάθε τόπου είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:219). Στην Ικαρία εντοπίζονται πολλά από τα

συνηθισμένα είδη της χλωρίδας και της πανίδας για τα νησιά της ευρύτερης περιοχής, υπάρχουν όμως και είδη τα οποία συναντώνται μόνο στην Ικαρία. Η Ικαρία μαζί με τα νησιά των Φούρνων και η παράκτια ζώνη τους, λόγω της μεγάλης βιοποικιλίας που παρουσιάζει έχει ενταχτεί στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα NATURA 2000¹ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων.

Το νησί είναι σε μεγάλο κομμάτι του καλυμμένο από βλάστηση, από αυτοφυή δάση, πεύκα, καστανιές, δρύες, κουμαριές, κυπαρίσσια και πρίνους. Σε παλαιότερες εποχές υπήρχαν μεγάλες δασικές εκτάσεις. Εξαιτίας της αποψίλωσης για την κατασκευή κάρβουνου, των καταστρεπτικών πυρκαγιών και της υπερβόσκησης σήμερα επικρατεί η θαμνώδης βλάστηση, ασπάλαθοι, αστοιβές, ακισαριές. Από τη χλωρίδα, κυρίως στα νότια του νησιού, όπου υπάρχουν μεγάλοι ασβεστολιθικοί βράχοι, ξεχωρίζουν κάποια ενδημικά, μοναδικά στον κόσμο, είδη και υποείδη, όπως η παιώνια της Ικαρίας (*Paeonia mascula cariensis*) και ιδίως το τοπικό ενδημικό είδος *Iberis runemarkii* (Κατσαρός, 2011) που φύεται σε περιορισμένο πληθυσμό σε σύστημα ασβεστολιθικών βράχων στο ΝΔ τμήμα του όρους Αθέρας (Εικόνα 2, Παράρτημα 1). Είναι είδος που κινδυνεύει και προστατεύεται από τη συνθήκη της Βέρνης και τον ελληνικό νόμο (Προεδρικό Διάταγμα 67/1981).

Εκτός από τα συνηθισμένα οικόσιτα ζώα, χαρακτηριστικά της Ικαρίας είναι τα ημιάγρια κατσίκια ελευθέρως βοσκής (τα λεγόμενα «ρασκά» = ορεσκά, ορεσίβια), τα οποία συναντώνται παντού, διαταράσσοντας την χλωρίδα του νησιού με την υπερβόσκηση.

Η ερπετοπανίδα του νησιού είναι πλούσια και έχει γενικά μικρασιατική καταγωγή. Μαζί με το σαμιαμίδι («ψαψαμίτης» στην τοπική διάλεκτο) εντοπίζονται και ο οφίσωψ, το κροκοδειλάκι (*Laudakia stellio*) ή «κορκόφυλας» στην τοπική διάλεκτο και η λεγόμενη «σαύρα της Ικαρίας» (*Lacerta oerizeni*) (Εικόνα 3, Παράρτημα 1). Τα πλέον συνηθισμένα φίδια είναι ο έφιος και ο σαπίτης. Τα ονόματα των φιδιών της Ικαρίας στη διάλεκτο του τόπου αποδίδουν τα χαρακτηριστικά του κάθε φιδιού. Έτσι συναντάται ο τυφλίνακας, ο ποντικολόγος, η δενδρογαλιά και το σαϊτούρι. Στις ακτές φωλιάζουν πολλά είδη πουλιών ανάμεσα στα οποία και κάποια σπάνια όπως ο αιγαιόγλαρος, ο θαλασσοκόρακας, ή τα αρπαχτικά σπιζαετός, πετρίτης, χρυσογέρακο. Υπάρχουν και τρία προστατευόμενα είδη νυχτερίδας, ο ρινόλοφος, η μικρομυωτίδα και η πυρρομυωτίδα. Στη θαλάσσια περιοχή βρίσκουν καταφύγιο απειλούμενα είδη όπως η μεσογειακή φώκια, το ρινοδέλφιο και το ζωνοδέλφιο (Πέτρακα, Γκέντσο, 2006).

¹ Το Δίκτυο Natura 2000 αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο με στόχο τη μακροπρόθεσμη διατήρησή τους. Αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών:

- τις «Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)» (Special Protection Areas - SPA) για την Οрниθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ «για τη διατήρηση των άγριων πτηνών»
- τους «Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)» (Sites of Community Importance – SCI) όπως ορίζονται στην Οδηγία 92/43/ΕΟΚ.

Η Ελλάδα έχει χαρακτηρίσει σήμερα 202 Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) και 241 Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ). Οι δύο κατάλογοι περιοχών παρουσιάζουν μεταξύ τους επικαλύψεις όσον αφορά τις εκτάσεις τους. (Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής)

Η ιχθυοπανίδα της περιοχής περιλαμβάνει είδη της κατηγορίας των χονδριχθύων (σκυλόψαρα, σαλάχια), των οστειχθύων (γόπες, συναγρίδες, τσιπούρες, σαρδέλες, γάβροι, σαφρίδια, ξιφίες, φαγγριά, λιθρίνια, σκορπίνες, κολιοί, χάνοι, σκαθάρια, λαυράκια, κέφαλοι), των καρκινοειδών (γαρίδες, καβούρια, αστακοί) και των κεφαλόποδων (χταπόδια, σουπιές, καλαμάρια).

2.7 Φυσικά μνημεία

Το φυσικό περιβάλλον είναι στοιχείο της πολιτισμικής φυσιογνωμίας ενός τόπου καθώς επηρεάζει και διαμορφώνει τις ανθρώπινες δραστηριότητες και την ανάπτυξη του πολιτισμού, των συνηθειών και του τρόπου ζωής του πληθυσμού που διαμένει και δραστηριοποιείται εκεί. Το φυσικό τοπίο επίσης αποτελεί διαχρονική κληρονομιά και μαρτυρεί τη φυσική εξέλιξη και την ανθρώπινη δράση (Τερκενλή, 1996:18).

2.7.1 Το Δάσος του Ράντη

Το Δάσος του Ράντη βρίσκεται στο δυτικό άκρο της οροσειράς του Αθήρα της κεντρικής Ικαρίας και καλύπτει μια έκταση περίπου 16 τετρ. χιλιομέτρων. Η περιοχή βρίσκεται σε υψόμετρο, σε 500-800 μ. πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Το δάσος είναι ηλικίας άνω των δύο αιώνων, με μερικά από τα γηραιότερα δέντρα να είναι άνω των 300 ετών. Αποτελεί σπάνιο δείγμα ώριμου δάσους αείφυλλων πλατύφυλλων, χαρακτηριστικός τύπος οικοσυστήματος στη Μεσόγειο. Είδη χλωρίδας με σημαντική εμφάνιση στο δάσος είναι οι κουμαριές, το πουρνάρι, η αστοιβή, η αφάνα, τα ρείκια και η λαδανιά. Ακόμα, παρατηρείται και κυριαρχεί στο δάσος ένα σπάνιο προστατευόμενο είδος βελανιδιάς, η Άρια δρυς (*Quercus ilex*) (Πολίτης, 2008). Το Δάσος του Ράντη αποτελεί τη μεγαλύτερη μη-εκμεταλλεύσιμη περιοχή που περιλαμβάνει δάση του είδους *Quercus ilex* στην Ελλάδα, είναι ένας από τους κυρίαρχους βασικούς οικοτόπους του Αιγαίου, ενώ επίσης είναι το τελευταίο εναπομείναν δάσος αυτού του μεγέθους και ηλικίας στη βορειανατολική Μεσόγειο. Η αφθονία των υπεραιώνόβιων δέντρων *Quercus ilex* που βρίσκονται στην Ικαρία επαληθεύει το γεγονός ότι το νησί καλύπτονταν παλαιότερα από πυκνό δάσος Άριας (Αργίος στην τοπική διάλεκτο). Το δάσος του Ράντη είναι τώρα το μόνο που έχει απομείνει από δασική έκταση.

Στην Ανατολική Μεσόγειο η *Quercus ilex* έχει αντικατασταθεί από την *Quercus coccifera* (Πρίνος). Σήμερα, τα *Quercus ilex* που βρίσκονται σε μεσογειακά οικοσυστήματα αποτελούν σπάνια δάση, συχνά εμφανίζονται ως θάμνοι με πολύ πυκνή βλάστηση όπου αποτελούν καταφύγιο για πολλά είδη ποωδών φυτών. Συνεπώς, τα δέντρα αυτά σπάνια φτάνουν στο ανώτατο σημείο τους, μεταξύ 12-15 μέτρων. Στα τέλη της τελευταίας εποχής των παγετώνων (10.000 χρόνια πριν) μεγάλο μέρος της Ευρώπης ήταν καλυμμένο με περιοχές βλάστησης Άριας, όμως από τότε ο άνθρωπος έχει εκμεταλλευτεί μεγάλο μέρος των δασικών οικοτόπων της Ευρώπης. Το σκληρό ξύλο της βελανιδιάς χρησιμοποιείται ως καύσιμο (μαγείρεμα, κάρβουνα) καθώς και για ναυτιλιακές επιχειρήσεις. Ο καρπός του δέντρου χρησιμοποιήθηκε στη βυρσοδεψία, αλλά και σε ζωοτροφές, κάτι το οποίο περιόρισε την έκταση πολλών δασών σε όλη την Ευρώπη. Το δάσος Ράντη είναι ένα από τα λίγα δάση που έχει απομείνει. Οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες, όπως η παράνομη υλοτομία, η ανεξέλεγκτη υπερβόσκηση, οι κατασκευές

πλοίων, η παραγωγή ξυλάνθρακα, η γεωργία καθώς και οι δασικές πυρκαγιές έχουν εξαντλήσει μεγάλο μέρος από το δάσος και συνεχίζουν να αποτελούν απειλή για αυτό. Ακόμα, στα βόρεια και δυτικά του δάσους υπάρχουν οικισμοί, όπου με την πάροδο του χρόνου έχουν καταπατήσει τα όρια των δασών.

Τα τελευταία χρόνια το Κέντρο Περιβαλλοντικής και Αγρονομικής Έρευνας του Αρχιπελάγους ανέπτυξε ερευνητική δράση στο Δάσος του Ράντη και προχώρησε σε χαρτογράφηση του με στόχο την προστασία και διατήρησή του (Αρχιπέλαγος Ινστιτούτο Θαλάσσιας Προστασίας).

2.7.2 Ιαματικές πηγές

Οι ιαματικές πηγές της Ικαρίας βρίσκονται στη νότια και νοτιοανατολική ακτή του νησιού, στην ευρύτερη περιοχή του Αγίου Κηρύκου. Ανήκουν στην κατηγορία των θερμών ραδιούχων αλιπηγών διαφέροντας μεταξύ τους ως προς την ένταση της ραδιενέργειας και την θερμοκρασία. Στην περιοχή βρίσκονται κατάλοιπα λουτρικών εγκαταστάσεων των ρωμαϊκών και βυζαντινών χρόνων, ενώ μαρτυρείται ότι και κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας τις χρησιμοποιούσαν οι ντόπιοι καθώς και κάτοικοι άλλων νησιών.

Οι πηγές Θερμό και Χλιό - Θερμό βρίσκονται δυτικά του Αγίου Κηρύκου στην περιοχή Λευκάδας. Η Πηγή Ασκληπιού βρίσκεται μέσα στην πόλη του Αγ. Κηρύκου. Πέντε πηγές, αυτές του Σπηλαίου, του Παμφίλη, του Κράτσα, της Αρτέμιδος και του Απόλλωνος βρίσκονται στην περιοχή των Θερμών, η οποία ήταν γνωστή από την αρχαιότητα. Στην Β.Α. ακτή του νησιού βρίσκεται η πηγή της Αγίας Κυριακής. Στην περιοχή του Ξυλοσύρτη αναβλύζει μια άλλη πηγή κοντά στη θάλασσα με την ονομασία «Αθάνατο Νερό». Το νερό της πηγής αυτής είναι διουρητικό και βοηθάει στην αποβολή λίθων και άμμου από τα νεφρά και την κύστη. Τα ύδατα των θερμομεταλλικών πηγών Ικαρίας θεωρούνται κατάλληλα για την θεραπεία διαφόρων παθήσεων, όπως χρόνιοι ρευματισμοί, παραμορφωτική αρθρίτιδα, νευραλγίες, γυναικολογικές παθήσεις, διαταραχές των ενδοκρινών αδένων, ανωμαλίες του κυκλοφορικού συστήματος, διαταραχές του αναπνευστικού συστήματος και δερματικές παθήσεις (Λεωτσάκος, 1953:27-35).

Την υψηλή ραδιενέργεια των πηγών της Ικαρίας ερεύνησε πρώτος ο Μιχάλης Περτέσης, διευθυντής του χημικού τμήματος της γεωλογικής υπηρεσίας τα έτη 1936 έως 1938 (Λεωτσάκος, 1953:18). Η πρώτη μελέτη για την αξιοποίηση των θερμομεταλλικών πηγών της Ικαρίας έγινε το 1962 από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Στα νεότερα χρόνια έγιναν προσπάθειες αναβίωσης του θεραπευτικού τουρισμού και αξιολογήθηκαν επιστημονικά οι ιδιότητες των ιαματικών πηγών (Πέτρακα, Γκέντσο, 2006). Στις μέρες μας είναι μεγάλη η αναγκαιότητα βελτίωσης, εκσυγχρονισμού και αξιοποίησης των ιαματικών πηγών της Ικαρίας.

2.7.3 Φαράγγι του ποταμού Χάλαρη

Πριν καταλήξει στην παραλία του Να, ο ποταμός Χάλαρης διασχίζει το ομώνυμο φαράγγι (Εικόνα 4, Παράρτημα 1). Στο φαράγγι απαντώνται διάφοροι τύποι οικοτόπων, όπως καλαμώνες και δάση πλάτανου της Ανατολής (*Platanion orientalis*). Η βλάστηση είναι κυρίως υπερυδατική με αγριοκάλαμα και μικρές λόχμες καλαμιών υφάλμυρων νερών, ενώ υπάρχουν μικρά τμήματα

υγρών λιβαδιών με βούρλα και θαμνώδους βλάστησης με πικροδάφνες, λυγαριές και σκίνους. Ο υγρότοπος βρίσκεται εντός περιοχής που έχει χαρακτηριστεί ως Τόπος Κοινοτικής Σημασίας, ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας, ως Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά και ως Α΄ Αρχαιολογική ζώνη αφού στο δυτικό άκρο υπάρχουν τα ερείπια αρχαίου Ναού της Αρτέμιδος (ΦΕΚ 426/Β/24-6-1991).

Ο ποταμός έχει μόνιμη ροή (μικρή κατά τους καλοκαιρινούς μήνες) και είναι ο κύριος τροφοδότης νερού για τις μικρές καλλιέργειες που βρίσκονται διάσπαρτες σε όλη τη διαδρομή της κοίτης του. Οι κύριες ανθρώπινες δραστηριότητες στον υγρότοπο έχουν να κάνουν με τον τουρισμό κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι δραστηριότητες στην λεκάνη απορροής είναι σχετικά ήπιες με κυρίαρχες τη βοσκή και τις καλλιέργειες (Κατσαδωράκης, 2007:219). Ωστόσο, το φθινόπωρο του 2010, ισχυρή βροχόπτωση επέφερε καταστροφικά αποτελέσματα στο φυσικό περιβάλλον του φαραγγιού και ειδικά στις εκβολές του ποταμού. Δέντρα εκριζώθηκαν και παρασύρθηκαν στη θάλασσα αλλοιώνοντας το τοπίο.

2.7.4 Σπήλαια

Στην Ικαρία, λόγω γεωφυσικών χαρακτηριστικών, υπάρχουν πολλά σπήλαια διαφορετικών ειδών, τα οποία μένουν ανεξερεύνητα και ανεκμετάλλευτα. Σε πολλά από αυτά έχουν βρεθεί ίχνη από τελετές λατρείας ή αρχαιολογικά ευρήματα, ενώ πολλά σχετίζονται με μύθους και παραδόσεις του νησιού. Τα γνωστότερα σπήλαια του νησιού καταγράφονται παρακάτω.

Στο μικρό ναό του Αγίου Νικολάου στον οικισμό Καταφύγι, βρίσκεται το σπήλαιο Καταφυγίου, μια υπόγεια σπηλαιοκαταβόθρα κρυμμένη κάτω από μια καταπακτή στο δάπεδο του ναού. Σύμφωνα με τη παράδοση, το υπόγειο σπήλαιο καταλήγει στον όρμο Νύμφη. Οι ντόπιοι υποστηρίζουν ότι παλαιότερα ο οικισμός είχε απειληθεί από πειρατές και οι χωρικοί είχαν καταφύγει στο σπήλαιο για να σωθούν. Οι πειρατές δεν μπόρεσαν να τους βρουν και από τότε το χωριό ονομάζεται Καταφύγι. Το σπήλαιο της Χάλαρης βρίσκεται στον οικισμό Χρυσόστομο και στο εσωτερικό του έχουν ανακαλυφθεί νεολιθικά ευρήματα (πήλινα αντικείμενα, απολιθώματα ζώων). Το Ιερό σπήλαιο βρίσκεται στον ομώνυμο όρμο, κοντά στο Δράκανο και σύμφωνα με τη παράδοση, αποτελεί τον τόπο γέννησης του θεού Διόνυσου. Του Χούτρα το Ράος βρίσκεται στη Μεσαρία κοντά στον οικισμό Πετροπούλι και έχει σταλαγματικό διάκοσμο. Σύμφωνα με ιστορίες των ντόπιων, το σπήλαιο αποτελούσε κρυψώνα φυγάδων. Το σπήλαιο Αλάμα βρίσκεται στον οικισμό Ακαμάτρα. Στο εσωτερικό του κρύβει μια φυσική λιμνούλα. Το σπήλαιο Μάτια ή Δίστομο βρίσκεται στην περιοχή Έξω Πλαγιά, κοντά στον οικισμό Πλαγιά και λόγω της θέσης του παρέχει θέα στη θάλασσα. Η ονομασία του οφείλεται στις δύο εισόδους που διαθέτει. Το Δρακοσπήλαιο βρίσκεται στην καταπράσινη τοποθεσία Αυγολιμή, κοντά στον οικισμό Περδίκι. Στο εσωτερικό του έχουν ανακαλυφθεί ευρήματα από λατρευτικές τελετές. Η είσοδος στο σπήλαιο έχει καταρρεύσει. Το σπήλαιο Φωλιά της Φώκας βρίσκεται στην περιοχή Βελανιδιές κοντά στον λεγόμενο βράχο του Ικάρου². Η ονομασία του οφείλεται στις φώκιες που φαίνεται

²Ίκαρος ονομάζεται μέχρι και σήμερα ένας βράχος μέσα στη θάλασσα, στην περιοχή του Ξυλοσυρτιού, όπου κατά την τοπική παράδοση πνίγηκε ο Ίκαρος.

ότι φώλιαζαν στους υπόγειους δαιδαλώδεις διαδρόμους του. Στο εσωτερικό του σχηματίζονται μικρές λίμνες θαλασσινού νερού, πλούσιες σε πανίδα. Άλλα σπήλαια της Ικαρίας είναι το σπήλαιο του πρωτάρη, το σπήλαιο Παραθύρι, το Λουκαράος (Εικόνα 6, Παράρτημα 1) και το σπήλαιο Κυπαρίσσι.

2.7.5 Παραλίες

Οι παραλίες της Ικαρίας παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Οι δημοφιλέστερες αμμώδεις παραλίες της Ικαρίας βρίσκονται στην βόρεια πλευρά του νησιού, η Μεσακτή, κατάλληλη για θαλάσσια σπορ και wind surfing, το Λιβάδι, με την πυκνή βλάστηση, ο Ναζ (Εικόνα 4, Παράρτημα 1), ο κατάφυτος Κάμπος, το Φλες, το Κεραμέ, το Κυπαρίσσι. Αλλά και στη νότια πλευρά υπάρχουν πολλές παραλίες με άμμο και βότσαλο, ο Ξυλοσύρτης, η Λευκάδα, ο Φάρος, η μεγαλύτερη παραλία του νησιού, το Δράκανο, οι Σεϋχέλες, τα Θέρμα. Ιδιαίτερης ομορφιάς είναι ο Ναζ, μια μικρή παραλία με άμμο στα βορειοδυτικά, σε περιοχή, που οριοθετείται από δύο βραχώδεις λόφους. Το τοπίο είναι ξεχωριστό χάρη στον ποταμό Χάλαρη που καταλήγει δίπλα στην παραλία και τα ερείπια του αρχαίου ναού της Αρτέμιδος. Ξεχωρίζει και η παραλία Σεϋχέλλες, τεχνητή παραλία που δημιουργήθηκε από την διάνοιξη ενός τούνελ κατά τη διάρκεια έργων οδοποιίας στην νότια Ικαρία. Είναι εξωτικής ομορφιάς, αφού διαθέτει λευκή άμμο με μεγάλα λευκά βότσαλα και γαλάζια απάνεμα νερά. Η παραλία περιβάλλεται από εντυπωσιακά, γκρίζα βράχια που παρέχουν σκιά τις περισσότερες ώρες (Εικόνα 5, Παράρτημα 1). Η κατάβαση στην παραλία από ξηράς είναι δύσκολη έως και επικίνδυνη.

2.7.6 Φράγματα

Η φραγμολίμνη Πέξι βρίσκεται περίπου 3,7 χιλιόμετρα βορειοανατολικά του οικισμού Χριστός Ραχών. Δημιουργήθηκε από την κατασκευή φράγματος στον ποταμό Χάλαρη επηρεάζοντας έτσι την παροχή γλυκού νερού στη εκβολή του. Η φραγμολίμνη παρουσιάζει μεσαία βιολογική αξία και σταθερή στάθμη νερού. Οι δραστηριότητες στον υγρότοπο είναι περιορισμένες και εξαντλούνται στην έντονη βόσκηση. Οι δραστηριότητες στην λεκάνη απορροής είναι επίσης ήπιες με κυρίαρχες τη βοσκή και τη δασοπονία. Η βλάστηση περιμετρικά της λίμνης είναι κυρίως δενδρώδης με τραχεία πεύκη και θαμνώδης με σκίνους και άλλα σκληρόφυλλα είδη. Ωστόσο, προς την κοίτη του ποταμού, αλλά και ενός μικρότερου ρέματος που τροφοδοτούν τη φραγμολίμνη, συναντάμε εύρωστα άτομα πλατάνων και σκλήθρων. Ο υγρότοπος βρίσκεται εντός περιοχής που έχει χαρακτηριστεί ως Ζώνη Ειδικής Προστασίας, ως Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά και ως Τοπίο Ιδιαίτερου φυσικού Κάλλους (ΦΕΚ591/Β/15-5-2002) (Κατσαδωράκης, 2007:225).

Κεφάλαιο 3

3.1 Ιστορική εξέλιξη

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η ιστορική συνέχεια οργανωμένη σε περιόδους, αρχαία, μέση, νέα, είναι απλή σύμβαση που εξυπηρετεί το μελετητή και φυσικά απέχει από την πραγματικότητα του σταδιακού περάσματος από τη μία εποχή στην άλλη, χωρίς αυστηρή έναρξη και λήξη των ιστορικών περιόδων.

Η Ικαρία ακολούθησε την εν πολλοίς κοινή αιγαιοπελαγίτικη μοίρα. Γνώρισε αλλεπάλληλες κατακτήσεις στην αρχαιότητα, στις Σταυροφορίες, στο Βυζάντιο, την Τουρκοκρατία, την Κατοχή διατηρώντας, όμως σχεδόν πάντοτε κάποιο ειδικό καθεστώς προνομίων που πήρε τη μορφή περιορισμένης αυτόνομης διοίκησης. Υπέστη βέβαια τις διακυμάνσεις των σχέσεων αποικιοκρατικής εξουσίας και αποικιοκρατούμενης κοινότητας που την έθεταν πάντοτε στη θέση της αποικίας και του τόπου εξορίας (Παπαϊωάννου, 1987).

3.1.1 Αρχαιότητα

Από τα λίγα στοιχεία που διαθέτουμε για την Προϊστορική περίοδο της Ικαρίας φαίνεται ότι το νησί έχει κατοικηθεί από το 7.000 π.Χ., όταν εγκαταστάθηκαν Νεολιθικοί προ των Ελλήνων κάτοικοι που οι Έλληνες αποκαλούσαν Πελασγούς. Κατά τόπους και συγκεκριμένα στην περιοχή του Κάμπου έχουν βρεθεί διάφορα ευρήματα της Νεολιθικής περιόδου που χρονολογούνται περίπου στο 7000 π.Χ. και σχετίζονται με τα προελληνικά φύλα. Κατά τις ανασκαφικές έρευνες που έγιναν στο Γλαρέδο, στην περιοχή του Αγίου Κηρύκου, αποκαλύφθηκαν κυκλικά θεμέλια κτισμάτων που εκτιμήθηκαν ως μέρος νεολιθικού οικισμού. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το πλήθος νεολιθικών ευρημάτων και κυρίως εργαλείων από διάφορα μέρη του νησιού. Η πληθώρα λίθινων πελέκεων που διαθέτουμε σήμερα οφείλεται σε μια συνήθεια των Ικάρων των νεότερων χρόνων να συλλέγουν τα αντικείμενα αυτά, τα ονομαζόμενα «αστροπελέκια», επειδή θεωρούσαν ότι προέρχονταν από κεραυνούς και ότι προστάτευαν από αυτούς, και να τα διατηρούν στα εικονοστάσια.

Κατά τη Γεωμετρική περίοδο, γύρω στο 750 π.Χ. Ίωνες από τη Μίλητο αποίκισαν την Ικαρία ιδρύοντας εγκαταστάσεις στην περιοχή της Οίνης ή Οινόης, του σημερινού Κάμπου. Στα ανατολικά, κοντά στο Καταφύγι (περιοχή Αγ. Κηρύκου) έχουν βρεθεί τύμβοι με καύσεις και τάφοι της Γεωμετρικής περιόδου που συνιστούν σοβαρή ένδειξη για οικιστική χρήση και αυτού του τμήματος του νησιού. Στην περιοχή του Να μάλιστα έχουν βρεθεί δείγματα της «ανατολίζουσας κεραμικής» (7ος αι. π.Χ.).

Τον 6ο αιώνα π.Χ. η Ικαρία συνενώθηκε διοικητικά με τη Σάμο και αποτέλεσε κομμάτι της θαλάσσιας αυτοκρατορίας του Πολυκράτη. Εκείνη την εποχή χτίστηκε ο ναός της Ταυροπόλου Αρτέμιδος στο Να, στη βορειοανατολική γωνία του νησιού. Ο Νας ήταν ιερός τόπος για τους κατοίκους του Αιγαίου και ένα σημαντικό λιμάνι του νησιού στην αρχαιότητα. Με την άνοδο του Κύρου Β΄ οι παράλιες ιωνικές πόλεις περνούν στο περσικό κράτος, ενώ μετά την πτώση του Πολυκράτη, η επέμβαση των Περσών στη Σάμο οδηγεί πιθανώς σε υποτελεία και την Ικαρία.

Μετά τη μάχη της Μυκάλης και το σχηματισμό αμυντικής συμμαχίας εναντίον των Περσών, η τύχη της Ικαρίας τον 5^ο και 4^ο αι. συνδέεται με την αθηναϊκή κυριαρχία. Στους κλασικούς χρόνους στο νησί είχαν αναπτυχθεί δύο πολιτικοί σχηματισμοί, οι Οιναίοι και οι Θερμαίοι εξ Ικάρου που καταγράφονται στους καταλόγους της Αθηναϊκής Συμμαχίας που αφορούσαν την ιωνική περιφέρεια και καταβάλλουν εισφορές ετησίως. Μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, στο διάστημα 405-394 π.Χ. το νησί δέχτηκε αρμοστές και βρέθηκε υπό την κυριαρχία της Σπάρτης. Τον 4ο π.Χ. αιώνα οι πόλεις του νησιού συσπειρώθηκαν σε μορφή συμπολιτείας με το όνομα Ικαρία.

Στα ελληνιστικά χρόνια το Αιγαίο αποτέλεσε πεδίο συγκρούσεων μεταξύ των Διαδόχων και Επιγόνων του Μ. Αλεξάνδρου. Η Ικαρία γνώρισε διαδοχικά την κυριαρχία του Πτολεμαίου του Α΄, του Δημήτριου του Πολιορκητή³, του Αντιόχου, του βασιλείου της Περγάμου⁴. Η ακρόπολη του Δρακάνου καταλήφθηκε από τον Δημήτριο τον Πολιορκητή, στον οποίο αποδίδεται το κτίσιμο ή η μετασκευή του πύργου που σώζεται μέχρι σήμερα. Η Ικαρία εντάχθηκε στη Ρωμαϊκή επαρχία της Ασίας το 129 π.Χ. Κατά την περίοδο της ρωμαιοκρατίας ανεξέλεγκτοι τυραννίσκοι διορίστηκαν και στην Ικαρία, ενώ παράλληλα όλα τα νησιά υπέφεραν από πειρατικές επιδρομές.

3.1.2 Βυζαντινοί χρόνοι

Λίγες είναι οι πηγές για τη Βυζαντινή εποχή στην Ικαρία. Τα ερείπια που σώζονται στην Οινόη, τον σημερινό Κάμπο (Εικόνα 20, Παράρτημα 1), υποδεικνύουν ότι υπήρξε ο κεντρικός οικισμός με συνεχή κατοίκηση κατά τα βυζαντινά χρόνια, οπότε αναφέρεται με το όνομα Δολίχη. Η Ικαρία πιθανολογείται ότι χρησίμευε ως τόπος εξορίας προσώπων του βασιλικού γένους και άλλων επιφανών που θεωρούνταν απειλή για το θρόνο. Είναι πολύ πιθανό επίσης το νησί να χρησιμοποιήθηκε ως ορμητήριο από Σαρακηνούς πειρατές. Κατά τον 11^ο αι. τα νησιά ανέλαβαν με δικά τους μέσα την άμυνα από τους πειρατές λόγω της αδυναμίας του βυζαντινού ναυτικού να τα προστατέψει. Τότε και στην Ικαρία χτίζονται οχυρά, όπως του Μηλιωπού, το Καψαλινό και το κάστρο του Κοσκινά στα Κοσοίκια. Αυτή την περίοδο αρχίζει ο μαρasmus των παραλιακών πόλεων και αναπτύσσονται οι ορεινοί οικισμοί.

Μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204 το νησί περιήλθε στις κτήσεις της Λατινικής Αυτοκρατορίας της Κων/πολης μέχρι το 1225, οπότε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία της Νίκαιας⁵

³Ο Δημήτριος Α΄ Πολιορκητής (337 π.Χ.-283 π.Χ.) ήταν ένας από τους διαδόχους του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Συμβασίλευσε αρχικά με τον πατέρα του Αντίγονο Α΄ Μονόφθαλμο στη δυτική Ασία και συμμετείχε σε εκστρατείες στην Ασία και στον ελλαδικό χώρο. Μετά τη συντριβή και το θάνατο του Μονόφθαλμου στην Ιψό (301 π.Χ.) κατόρθωσε να αυξήσει τις λιγοστές πραγματικές κτήσεις που του είχαν απομείνει και ανέβηκε στο μακεδονικό θρόνο (294-287 π.Χ.). Πέρασε τα τελευταία χρόνια του αιχμάλωτος του Σελεύκου Α΄ στη Μικρά Ασία.

⁴Το Πέργαμον (ή Πέργαμος), η σημερινή πόλη Bergama, υπήρξε η πρωτεύουσα του ελληνιστικού βασιλείου των Ατταλιδών και μία από τις σημαντικότερες πόλεις των Ελληνιστικών χρόνων στη Μικρά Ασία.

⁵Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους το 1204, ο Θεόδωρος Λάσκαρις, που είχε καταφύγει στη Νίκαια της Βιθυνίας με λίγους οπαδούς του, εγκαθίδρυσε ένα νέο κράτος, διεκδικώντας τη συνέχιση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Το κράτος αυτό, με πρωτεύουσα τη Νίκαια, κατάφερε να επεκταθεί σε μεγάλο μέρος της Μικράς Ασίας και στο χώρο της ηπειρωτικής Ελλάδας, κατακτώντας εδάφη του δεύτερου

με τον Ιωάννη Βατάτζη επέβαλε την κυριαρχία της στην περιοχή. Το 14ο αιώνα μ.Χ. η Ικαρία ήταν κομμάτι της Γενοβέζικης αυτοκρατορίας στο Αιγαίο. Οι Ιππότες του Αγίου Ιωάννη, που είχαν την βάση τους στη Ρόδο, ασκούσαν εξουσία στην Ικαρία μέχρι το 1521 που η Οθωμανική Αυτοκρατορία ενσωμάτωσε την Ικαρία στις κτήσεις της.

Υπολογίζεται ότι στην αρχή του 16^{ου} αι. αρχίζει για τους Ικαριώτες η μακρά «περίοδος της αφάνειας». Οι πειρατικές καταδρομές συνεχίστηκαν αμείωτες διαδοχικά από Σαρακηνούς, Μαλτέζους, Γενοβέζους, Λογγοβάρδους, Βενετούς, Σικελούς κ.α., γι' αυτό οι νησιώτες κατέφυγαν για προστασία στο εσωτερικό του νησιού, στα απρόσιτα ορεινά μέρη και δημιούργησαν αντιπειρατικούς κρυφούς οικισμούς. Η παράδοση υποστηρίζει πως όλοι ζούσαν φτωχά, κοιμόντουσαν στο πάτωμα και έκρυβαν τα υπάρχοντά τους μέσα σε σχισμές στους τοίχους. Αυτός ο τρόπος ζωής συντελούσε και στην αταξικότητα. Θεωρείται ότι οι Ικαριώτες είχαν οργανώσει ένα ιδιότυπο σύστημα αυτοδιοίκησης με αιρετούς εκπροσώπους, τους Γέροντες ή Δημογέροντες. Ο ντόπιος πληθυσμός παρέμεινε τυπικά ελεύθερα αυτοδιοικούμενος μέχρι το 1567, όταν δήλωσε υποταγή στο σουλτάνο Σελίμ Β', ο οποίος παραχώρησε στους κατοίκους αυτονομία και αυτοδιοίκηση.

Σύμφωνα με την τοπική παράδοση ο πρώτος Τούρκος αγάς που έφτασε στην Ικαρία τιμωρήθηκε παραδειγματικά από τους ντόπιους. Κατόπιν συμφωνίας και απόφασης των προεστών έπεισαν τον Αγά ότι έπρεπε να τον μεταφέρουν στην άλλη μεριά του νησιού, επειδή ήταν τάχα πλουσιότερη. Ενώ τον μετέφεραν με ένα κλειστό φορείο, όταν βρέθηκαν σε ένα απόκρημνο μέρος της διαδρομής, στο λεγόμενο Κακό Καταβασίδι, ο προπορευόμενος ρώτησε τους συντρόφους του:

- Συγκούδουνο τ' αρνί⁶;

- Συγκούδουνο, του απάντησαν οι σύντροφοί του, εννοώντας ότι ο αγάς θα πεταχτεί στο κενό μαζί με το φορείο. Μάλιστα, ο αγάς, ο οποίος υπέθεσε ότι μιλούσε για το γεύμα που τον περίμενε στον τόπο άφιξής του, συγκατένευσε κι αυτός λέγοντας:

- Συγκούδουνο για!

βυζαντινού κρατιδίου της Ηπείρου. Υποκαθιστώντας ουσιαστικά την αυτοκρατορική και εκκλησιαστική εξουσία της Κωνσταντινούπολης, το κράτος της Νίκαιας συγκέντρωσε τους περισσότερους Βυζαντινούς της περιοχής, ενώ είναι αξιοσημείωτη η οικονομική, δημογραφική και κυρίως η πολιτιστική του ανάπτυξη. Διατηρήθηκε στην περιοχή της Μικράς Ασίας ως το 1261, όταν ο αυτοκράτοράς του Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος και ο στρατηγός Αλέξιος Στρατηγόπουλος κατάφεραν να επανακτήσουν την Κωνσταντινούπολη, μεταφέροντας ξανά εκεί την έδρα της αυτοκρατορίας. Ο Ιωάννης Γ' Βατάτζης θεωρείται ο σπουδαιότερος αυτοκράτορας της Νίκαιας. Επί της βασιλείας του (1222-1254) η αυτοκρατορία διπλασίασε τα εδάφη της, εδραίωσε το ρόλο της στον βαλκανικό και μικρασιατικό χώρο και προέβλεπε το έδαφος για την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης.

⁶ Οι Ικαριώτες, όταν τρώγεται ολόκληρο το σφαχτό, λένε ότι φαγώθηκε «συγκούδουνο», δηλαδή μαζί με το κουδούνι του.

Η κεντρική διοίκηση κατάλαβε την απουσία του αγά μετά από πολλά ίσως χρόνια και ένας έκτακτος απεσταλμένος έφτασε στην Ικαρία για να διερευνήσει τη δολοφονία. Κατόπιν διαταγής συγκεντρώθηκε ο πληθυσμός στην παραλία του Αγίου Κυρήκου και ο απεσταλμένος ρώτησε:

- Ποιος σκότωσε τον αγά;

- Όλοι εμείς, αφέντη! αποκρίθηκαν οι Ικαριώτες με μια φωνή.

Ο απεσταλμένος, αφού επέμεινε και εξακολούθησε να λαμβάνει την ίδια απάντηση, τελικά αποχώρησε αφήνοντας ατιμώρητους τους νησιώτες (Μελάς, 1958:121-123).

3.1.3 Νεότεροι χρόνοι

Στις παραμονές της Επανάστασης του 1821 στην Ικαρία συγκροτήθηκε πυρήνας της Φιλικής Εταιρείας. Το 1827 η Ικαρία αποσπάστηκε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και συμμετείχε με όσα μέσα είχε στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, αλλά με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου αναγκάστηκε να αποδεχτεί την τουρκική διοίκηση και παρέμεινε κομμάτι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ως μέρος της Τετρανήσου (Λέρος, Κάλυμνος, Ικαρία και Πάτμος) έως τις 17 Ιουλίου 1912 όταν εκδηλώθηκε επαναστατική εξέγερση. Εξαιτίας των Βαλκανικών πολέμων, η Ικαρία αδυνατούσε να συνενωθεί με την Ελλάδα μέχρι το Νοέμβριο του ίδιου έτους. Για 5 σχεδόν μήνες η Ικαρία παρέμεινε ανεξάρτητη πολιτεία, με τις δικές της ένοπλες δυνάμεις, νόμισμα, σημαία (Εικόνα 17, Παράρτημα 1), γραμματόσημα, σφραγίδες και ύμνο και το όνομα «Ελευθέρα Ικαριακή Πολιτεία» (Μελάς, 1958:237).

21

Ύμνος της «ελευθέρας πολιτείας Ικαρίας»⁷

Απ' το δώμα του Πλάστου σταλμένη
η θεά η γλυκιά, κατεβαίνει
με ρομφαία στο ένα της χέρι
και στο άλλο αναμμένο δαδί,
τη χαρά και το φως για να φέρει
στο μικρό αλλά ανδρείο νησί.

Και τα σίδερα σκίζει, σκορπάει
καίει τα ράκη, μακριά τα πετάει
που από χρόνια το είχαν ζωσμένο /
το νησάκι τ' ωραίο σφικτά,
γιατί ήταν το μαύρο δεμένο
στην πικρή του βαρβάρου σκλαβιά.

Και κινώντας το κάτασπρο χέρι
με το πύρινο πού 'χε μαχαίρι
με ολόχρυσα γράφει ψηφία

⁷ Τον ύμνο στιχούργησε ο Φραγκίσκος Καρρέρ και μελοποίησε ο Κωνσταντίνος Ψάχος.

στου μαρμάρου την πλάκα βαθειά:
"Είσαι αθάνατη, ναι, ΙΚΑΡΙΑ
και στεφάνια σου πρέπουν πολλά".

Αυτοί οι πέντε μήνες ανεξαρτησίας ήταν δύσκολοι. Οι ντόπιοι είχαν έλλειψη σε προμήθειες, δεν είχαν συχνή συγκοινωνία και ταχυδρομικές υπηρεσίες, ενώ κινδύνευαν να γίνουν κομμάτι της Ιταλικής Αυτοκρατορίας στο Αιγαίο. Στις 4 Νοεμβρίου η Ικαρία περιήλθε υπό ελληνική κυριαρχία, γεγονός που επιβεβαιώθηκε με τη Συνθήκη της Λοζάννης το 1923. Η επέτειος της ικαριακής επανάστασης της 17^{ης} Ιουλίου και η εγκαθίδρυση της «Ελευθέρας Πολιτείας Ικαρίας» γιορτάζεται μέχρι σήμερα στο νησί με επισημότητα.

Τον Μάιο του 1941 οι Γερμανικές δυνάμεις έκαναν απόβαση στην Ικαρία καταλαμβάνοντας την. Μετά την σύντομη παραμονή τους στο νησί παρέδωσαν την εξουσία στην Ιταλική μεραρχία Κούνεο. Οι Ιταλοί παρέμειναν ως η μόνη κατοχική δύναμη στο νησί μέχρι και την συνθηκολόγηση τους, τον Σεπτέμβριο του 1943. Στο μεταξύ, στις 9-10/9 1943, οι δυνάμεις του ΕΑΜ – ΕΛΑΣ είχαν εγκλωβίσει τις Ιταλικές δυνάμεις στην πρωτεύουσα, τον Άγιο Κήρυκο, ενώ πρώτα είχαν αφοπλίσει και θέσει υπό κράτηση τις υπόλοιπες στρατιωτικές τους δυνάμεις σε όλο το υπόλοιπο νησί. Αμέσως μετά την συνθηκολόγηση της Ιταλίας, η Γερμανία της κηρύσσει πόλεμο και καταλαμβάνει τα γειτονικά Δωδεκάνησα και την Σάμο. Στην Ικαρία δεν εγκαταστάθηκε μόνιμη στρατιωτική δύναμη, εφορούσαν όμως, κυνηγώντας στελέχη του ΚΚΕ και του ΕΑΜ και καίγοντας σπίτια αγωνιστών. Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής και Ιταλικής κατοχής το νησί έζησε δύσκολες μέρες κυρίως λόγω έλλειψης τροφής και άλλων χρειαζόμενων. Ήταν περίοδος μεγάλης ένδειας και πολλοί άνθρωποι πέθαναν από ασιτία (Καρίμαλης, 1992: 18-19).

Η Ελληνική Κυβέρνηση χρησιμοποιούσε το νησί ως τόπο εξορίας από το 1945 έως το 1949. Την περίοδο 1947-1948 υπολογίζεται ότι στην Ικαρία βρίσκονταν 15.000 πολιτικοί εξόριστοι (Καρίμαλης, 1992:105), όταν ο ντόπιος πληθυσμός ήταν περίπου 11.000. Οι εξόριστοι έφθαναν στο νησί με πολεμικά πλοία και ξεφορτώνονταν σε καΐκια ντόπιων ψαράδων. Από εκεί η χωροφυλακή αναλάμβανε την συγκέντρωση των εξοριστών, την καταλογογράφηση τους και την αποστολή τους σε διάφορα χωριά όπου θα παρέμεναν. Η ενσωμάτωση των εξοριστών στις καθημερινές δραστηριότητες των κατοίκων έγινε αρμονικά (Εικόνα 18, Παράρτημα 1). Οι κάτοικοι βλέποντας τα σοβαρά προβλήματα των εξοριστών τους περιέθαλψαν και τους φιλοξένησαν στα σπίτια τους. Οι εξόριστοι με την σειρά τους βοηθούσαν τους ανθρώπους του νησιού. Εργάζονταν κοντά τους στα ζώα και τα κτήματα, κατασκεύασαν έργα κοινής ωφέλειας, οργάνωναν θεατρικές παραστάσεις και τους δίδασκαν τις αρχές του σοσιαλισμού και της κοινωνικής δικαιοσύνης σε κρυφά αχτίφ και συζητήσεις. Μέχρι σήμερα η Ικαρία ονομάζεται Κόκκινο Νησί ή Κόκκινος Βράχος και η πλειονότητα των κατοίκων είναι φίλα προσκείμενη στην Αριστερά και τον κομμουνισμό (Παπαϊωάννου, 1987).

Τον 20^ο αιώνα σημειώθηκε εκτεταμένη μετοίκηση Ικαριωτών στην Αττική, αλλά και στο εξωτερικό, κυρίως στην Αμερική. Πολλοί από τους απόδημους Ικαριώτες συνεισέφεραν στην ενίσχυση της ιδιαίτερης πατρίδας τους. Η ποιότητα ζωής στο νησί βελτιώθηκε σημαντικά μετά το 1960 όταν η Ελληνική Κυβέρνηση ξεκίνησε να επενδύει στην υποδομή των νησιών προκειμένου να προωθηθεί ο τουρισμός. Ακόμα και σήμερα όμως, η Ικαρία θεωρείται από τα

«ξεχασμένα» νησιά. Ελάχιστοι πόροι διατίθενται για το νησί και αντιμετωπίζει συχνά προβλήματα λόγω αναξιόπιστων ακτοπλοϊκών μεταφορών και ελλείψεων σε υποδομές υγείας.

Κεφάλαιο 4

4.1 Υλική πολιτισμική κληρονομιά

Η υλική πολιτισμική κληρονομιά μπορεί να περιλαμβάνει είτε ξεχωριστά στοιχεία, όπως μνημεία, κτήρια και αρχαιολογικούς χώρους, είτε τοπία και πολιτιστικά πρότυπα (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:176). Τα μνημεία, τα ιστορικά και παραδοσιακά κτήρια και κατασκευές και εν γένει τα πολιτιστικά γεγονότα αποτελούν ισχυρά χαρακτηριστικά συστατικά της φυσιογνωμίας ενός τόπου (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:178).

4.2 Αρχαιολογικά μνημεία

Το νησί της Ικαρίας φαίνεται πως κατοικείται αδιάλειπτα από το 7.000 π.Χ. Η μακρά αυτή ιστορική πορεία αποτυπώνεται στα μνημεία του νησιού που εντάσσονται αρμονικά στο ικαριακό τοπίο.

4.2.1 Νας

Στα βορειοδυτικά του νησιού βρίσκεται ο όρμος του Να, όπου εκβάλλει ο ποταμός Χάλαρης, με τα ερείπια Ιερού αφιερωμένου στην Ταυροπόλο Αρτέμιδα, τη νεαρή θεά της ζωής στην ύπαιθρο (Εικόνα 4, Παράρτημα 1). Η ίδια η ονομασία της περιοχής, Νας, πιθανολογείται από ερευνητές ότι προέρχεται από συναίρεση της λέξης ναός, σύνηθες γλωσσικό φαινόμενο της ικαριακής διαλέκτου. Ελάχιστα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του συγκροτήματος σώζονται, όπως η προκυμαία και μέρος του δαπέδου του Ιερού, οι ανασκαφές όμως έχουν φέρει στο φως, εκτός από θεμέλια κτισμάτων, αξιόλογα κινητά έργα, όπως μαρμάρινα αγαλμάτια, πήλινα ανάγλυφα και άφθονη κεραμική, κυρίως αττικών εργαστηρίων του 6^{ου} και 5^{ου} π.Χ. αι., αρχαϊκά ειδώλια, χάλκινα αντικείμενα και υπολείμματα λατρευτικών τελετών. Οι έρευνες, αν και περιορισμένες, υποδεικνύουν ότι το Ιερό στο Να, που άκμαζε στην αρχαϊκή και κλασική εποχή και επιβίωνε ως την ύστερη αρχαιότητα, αποτελούσε για το νησιωτικό κόσμο ένα θρησκευτικό κέντρο μικρό μεν, αλλά με υπολογίσιμη φήμη. Κι αυτό προκύπτει ως συμπέρασμα, αν κρίνει κανείς από την ποικιλία και την ποιότητα των προσφορών, από τη χρήση μαρμάρου στα μνημεία, υλικού πολύτιμου, αφού δεν υπάρχει στο νησί και από την ευλίμενη θέση του Ναού σε ένα γενικά αλίμενο τόπο (Ζαφειροπούλου 2010α).

4.2.2 Δράκανο

Στην περιοχή Φανάρι στο ανατολικότερο σημείο του νησιού σώζονται ερείπια αρχαίου κάστρου και πάνω σε ύψωμα ο Πύργος του Δράκανου, κυκλικό οικοδόμημα του 4ου π.Χ. αιώνα (Εικόνα 9, Παράρτημα 1). Το όνομα του κάστρου προέρχεται από το ρήμα δέρκομαι που σημαίνει βλέπω καθαρά, διαβλέπω και τονίζει την πλεονεκτική θέση οπτικής επικοινωνίας του κάστρου με την ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου. Οι ανασκαφές δείχνουν ότι ολόκληρη η έκταση του ακρωτηρίου Φανάρι ή Δράκανο ήταν οχυρωμένη με τείχος από μεγάλους πελεκημένους λίθους, το οποίο κατά διαστήματα είχε τετράγωνους πύργους, επόπτες του πελάγους. Η θέση του οχυρωματικού έργου είναι προσεκτικά επιλεγμένη, αφού εξασφάλιζε εποπτεία όλου του θαλάσσιου χώρου βόρεια και νότια του νησιού και οπτική επαφή με τη Σάμο και τους Φούρνους. Εκτός από τον

μεγάλο πύργο περίτεχνης κατασκευής, εντός του οχυρωμένου χώρου βρίσκονται κι άλλα οικοδομήματα. Ένα εξ αυτών ταυτίζεται με ναΐσκο αφιερωμένο στις Ειλειθυίες, θεές προστατίδες του τοκετού. Στο χώρο έχουν βρεθεί πολλά πινάκια, λήκυθοι, φιαλίδια και άλλα χρηστικά αγγεία, πήλινα ειδώλια, χάλκινα νομίσματα και άλλα ευρήματα που συμβάλλουν στη χρονολόγηση του μνημείου. Μνεία του Δράκανου γίνεται στα έργα πολλών αρχαίων συγγραφέων και περιηγητών (Βιγλάκη-Σοφιανού Μ. 2010). Η αρχαία πόλη του Δράκανου διεκδικεί –μεταξύ πολλών περιοχών- τον τίτλο της πατρίδας του θεού Διόνυσου.

4.2.3 Οίνη ή Οινόη, Κάμπος

Στη θέση του σημερινού Κάμπου στο βόρειο τμήμα του νησιού βρισκόταν το πολιτικό και διοικητικό κέντρο της αρχαίας πόλης των Οιναιών. Το όνομα παραπέμπει στην κύρια δραστηριότητα των κατοίκων, την αμπελοκαλλιέργεια και την παραγωγή κρασιού. Στην ευρύτερη περιοχή αφθονούν τα αρχαία κατάλοιπα, αν και περιορίζονται κυρίως σε οικοδομικό υλικό και αποσπάσματα επιγραφών (Μπουγάτσου, 2010). Η πόλη φαίνεται πως γνώρισε μεγάλη ακμή και συνέχισε να υπάρχει και στα ρωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια με την ονομασία Δολίχη. Μετά τη γέφυρα του Βουτσιδέ ποταμού, στα αριστερά βρίσκονται τα ερείπια υποκαύστου, λουτρών, δεξαμενές και αγωγοί, ενώ δεξιά διατηρείται τμήμα του αναλημματικού τοίχους του σταδίου της πόλης. Στα βορειοανατολικά πάνω σε λόφο στη θέση «Παλάτια» σώζονται τα ερείπια δημόσιου ρωμαϊκού οικοδομήματος, μάλλον ωδείου (Εικόνα 20, Παράρτημα 1).

4.2.4 Θέρμα

Στην επικράτεια των αρχαίων Θερμαίων ακρόπολη της πόλης ήταν ο λόφος Κάστρο στο Καταφύγι, όπου διατηρείται τμήμα τείχους με πύλη και εκτιμάται ότι κτίστηκε στα τέλη του 5^{ου} ή τον 4^ο αι. π.Χ. Στα Θέρμα βρίσκονται επίσης και κατάλοιπα λουτρικών εγκαταστάσεων των ρωμαϊκών χρόνων στις ιαματικές πηγές.

Στο Καταφύγι βρέθηκε το 1933 κατά τις εργασίες οικοδόμησης Δημοτικού σχολείου μια μεγάλη ανάγλυφη, πολυπρόσωπη στήλη, γνωστή ως «στήλη της Ικαρίας» (Εικόνα 19, Παράρτημα 1). Η στήλη έχει ύψος 1,56 μ. και πλάτος 1,18 μ και χρονολογείται στο β' τέταρτο του 5^{ου} αι. π.Χ. Πέρα από τις εικονιζόμενες μορφές στη στήλη διαβάζεται δίστιχη επιγραφή χαραγμένη με το ιωνικό αλφάβητο (Ζαφειροπούλου, 2010β). Το περιεχόμενο της επιγραφής καθώς και ο σκοπός του έργου (αναθηματικό ή επιτύμβιο) έχουν διχάσει τους ερευνητές.

4.2.5 Κάστρο του Κοσκινά

Κοντά στο χωριό Κοσοίκια στα βόρεια του νησιού στέκει το Κάστρο του Κοσκινά (ή Κάστρο της Νικαριάς ή Κάστρο της Μεσαριάς), φρούριο Βυζαντινής εποχής, του 10^{ου} μ.Χ. αιώνα. Κατασκευάστηκε από τους Βυζαντινούς στην κορυφή κωνικού λόφου και-όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από την μικρή του έκταση προοριζόταν για την εγκατάσταση μικρής στρατιωτικής μονάδας που επέβλεπε από την προνομιακή αυτή θέση ολόκληρη την γύρω περιοχή και τους θαλάσσιους δρόμους. Σώζεται σε αποσπασματική κατάσταση το τείχος που περιβάλλει την κορυφή του λόφου με είσοδο στη βόρεια πλευρά του, ενώ στο εσωτερικό του λόφου μέσα στον περίβολό του διατηρείται ο ναός του Αγίου Γεωργίου του Δοργανά, μονόκλιτη

καμαροσκεπής βασιλική, στο εσωτερικό της οποίας διατηρούνται κίονες αρχαίων κτισμάτων. Στην ομαλή βορειοδυτική κλιτύ του λόφου, κάτω από το κάστρο, διατηρούνται ίχνη οικισμού. Το Κάστρο ενισχύθηκε την εποχή που το νησί περιήλθε στην κατοχή των Γενουατών (1362-1481), ερημώθηκε όμως όταν οι Γενουάτες, υπό τον κίνδυνο της εξάπλωσης των Τούρκων, αποφάσισαν να εγκαταλείψουν το νησί και να αποσυρθούν στη Χίο. Η Ικαρία περιήλθε στη συνέχεια στην εξουσία των Ιωαννιτών Ιπποτών της Ρόδου μέχρι τα μέσα του 16ου, όταν κυριάρχησαν πλέον οι Τούρκοι. Η ιστορία του Κάστρου έχει αποτυπωθεί σε θρύλους και μεσαιωνικά δημοτικά τραγούδια που ακόμη και σήμερα διατηρούνται στην Ικαρία, με πιο γνωστή τη «ρίβα του Κάστρου της Νικαριάς», ποίημα διάσπαρτο από στοιχεία του ακριτικού κύκλου, όπως ο ηρωισμός και η υπερβολή. Στο έργο περιγράφεται η άλωση του κάστρου από τους Γενουάτες χωρίς ρητή χρονική αναφορά με πολλές όμως σαφείς αναφορές σε τοπωνύμια, όπως το Φανάρι και η Λαγκάδα. (Πουλιανός, 1964:258).

Ανάθεμα το Γένοβα, με τονε Κρυφοράφτη,
που πήγαν να πατήσουσι της Νικαριάς το Κάστρο
οπου 'ταν κάστρο ξακουστό, παντού εξακουσμένο.
Σαν ήρτασιν ηράξασι μπροστά εις το Φανάρι,
ζεββά ρίχνουν τις άγκυρες, πίσω τα παλαμάρια
κι απάνω εις την όστρια, ρίχνουν τις σιγουράντζες.
Εκ' ήυρασιν τον Ποδατα όπου καλά γνωρίζει.
Τη νύχτα το σκοπεύγανε κι ολονυχτίς ηζάλλαν
και μέσα στις βαθές αυγές οι Υψηλές γεμώσαν
και σαν ηγλυκοχάρασσεν, ηπήξαν οι Ατσίδες
και όταν ηνεφάνασι στον κάμπον του Φιλίππου
εκεί φωνήν ηβγάλασιν ν' ακούσουν αφ' το Κάστρο.
Κανένας εν ηυρέθηκεν απόκριση να πένψει,
μονάχα ο κακόβουλος ο γέρων ο Ατζίδης:
-Μπας και θαρρείς, ω Γένοβα, και συ, ω Κρυφοράφτη,
πως ειν' τα Δώδεκα Νησιά όπου τ' αχμαλωτίζεις,
κι ούλλα τα κάστρα πολεμάς, κι ούλλες τις χώρες παίρνεις;
Εδώ 'ναι κάστρο φοβερό, παντού εξακουσμένο,
στου βασιλιά τες κάμαρες τό 'χουν σταμπαρισμένο.
Για να 'ρτουν οι εννι' αερφοί, οι καστροπολεμίτες,
τότες να πολεμήσετε, ν' αντιπαραταχτήτε.
-Και πού 'ν' τους οι εννιά αερφοί ν' αντιπαραταχτούμε;
-Μιαν αερφήν παντρεύουσιν επάνω στη Λαγκάδα.
Τότες κι αυτοί σιμώσασι με τόση γρηγοράδα,
γυρίζουν, τριγυρίζουν το, παραδομόν δεν έχει
κι ένας μικρός απ' όλους των π' αναθεματισμένος,
ήτον περίσσα απ' αυτούς πολλά δασκαλεμένος
και βγάλλει τα μαχαίριαν του και κάμει τα σκαλάκια
κι όλοι του κουλουθήσασι να κάμουσι ρισάλτα.
Κι ένα κορίτσι κάθεσαι απανωδιό του Κάστρου
και στέκει και παρακαλεί εξ' όλης της καρδιάς του:
-Άγιε μου Γιώργη Δοργανά, μεγάλο τ' όνομά σου,

μεγάλη που 'ν' η χάρη σου και το προσκύνημά σου.
Να σύρω την πλακίτσα μου, να πάρω δέκα κάτω.
Και ρίχνει την πλακίτσα της και παίρνει δέκα κάτω.
Και ξαναδευτερώνει την κι ησκότωσε πενήντα
και πάλι ξανατρίτωσε και πάσιν ενενήντα.
Ένας από τ' ανάθεμαν, από τους Χαλικάδες
αυτήν την κόρην αγαπά μα εκείνη δεν τον δέχει.
-Ένα κορίτσι κάθετα απανωδιό του Κάστρου,
αυτό να μου χαρίσετε κι εγώ να σας διδάξω.
Κι αυτοί του υπεσχέθηκαν πως θα του το χαρίσουν
κι άλλα πολλά δωρήματα, ώστε να των ανοίξει.
Και τα κλειδιά των ήριξε όξω αφ' το μπεντένι,
τότες αυτοί εμπήκασιν ούλλοι αρματωμένοι.
Οι πέντε γιοι της Κώσταινας, οι καστροπολεμίτες
Αρπάξαν τη μαννούλαν τους, μεσ' στο Πριόνι⁸ πάσιν.

4.2.6 Φάρος του Κάβο Πάπα

Ο πέτρινος Φάρος του Κάβο Πάπα από τον Σεπτέμβριο του 2012 με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού αποτελεί και επίσημα αναγνωρισμένο μνημείο. Σύμφωνα με τη σχετική απόφαση «αποτελεί αξιόλογο και αντιπροσωπευτικό δείγμα μιας ειδικής κατηγορίας κτιρίων, των φάρων, έχει συμβάλλει στην ανάπτυξη και στην ασφάλεια της ναυσιπλοΐας στην περιοχή, είναι συνδεδεμένος με τη ναυτική παράδοση της Ελλάδος και αποτελεί σημείο αναφοράς για τους ναυτικούς αλλά και για τους κατοίκους του νησιού της Ικαρίας». Σχετικά με τον αρχικό μηχανισμό του Φάρου αναφέρεται ότι «αποτελεί σημαντική τεχνική και επιστημονική μαρτυρία για τα φωτιστικά συστήματα των φάρων στο τέλος του 19ου αιώνα» (ΦΕΚ 289/Α.Α.Π./13-09-2012). Το έργο κατασκευάστηκε μεταξύ 1886 και 1890 από την Γαλλική Εταιρία Φάρων επί οθωμανικής αυτοκρατορίας και οριοθετεί το θαλάσσιο πέρασμα μεταξύ Μυκόνου και Ικαρίας, ένα από τα πιο δύσκολα περάσματα του κεντρικού Αιγαίου. Για πολλά χρόνια ο Φάρος λειτουργούσε με κύρια πηγή ενέργειας το πετρέλαιο, ενώ το 1933 εγκαινιάζεται η λειτουργία του με λυχνία «πυρακτώσεως δια πετρελαϊκών ατμών» με την οποία ο Φάρος απέκτησε τη μέγιστη φωτιστική ισχύ της ιστορίας του, της τάξεως των 42,4 μιλίων. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου μετατράπηκε σε φυλάκιο των Ιταλών και παρέμεινε σβηστός. Μετά την αποχώρηση των Ιταλών υπέστη σοβαρές ζημιές στο οίκημα, τον πύργο και τα φωτιστικά μηχανήματα. Επαναλειτούργησε το 1945 με προσωρινή τοποθέτηση αυτόματου πυρσού ασετυλίνης ενώ παράλληλα ξεκίνησαν οι εργασίες αποκατάστασης των ζημιών που ολοκληρώθηκαν το 1949 με την τοποθέτηση νέου φωτιστικού μηχανήματος. Επισκευές στο Φάρο έγιναν επίσης το 1958 καθώς και το 1979 όπου και διαπιστώθηκαν σοβαρές ζημιές στο κτίριο. Το 1980 ο Φάρος του Πάπα μετατράπηκε σε ηλεκτρικό διατηρώντας το σύστημα πετρελαίου ως εφεδρικό μέχρι και τον Οκτώβριο του 2000 οπότε και αυτοματοποιήθηκε

⁸Πριόνι: μικρό και στενό πέρασμα, σαν πριόνι από τα σουβλερά βράχια, η μόνη έξοδος κινδύνου από το Κάστρο προς την παράπλευρη κορυφή του βουνού.

πλήρως. Το εστιακό του ύψος είναι στα 75 μέτρα και είναι ορατός από τα 25 μίλια με χαρακτηριστικό του μία λευκή αναλαμπή ανά 20". Το ύψος του κυλινδρικού του πύργου είναι 11 μέτρα και για να φτάσει κάποιος στην κορυφή του χρειάζεται να ανέβει 32 πέτρινα και 21 μεταλλικά σκαλοπάτια.

4.2.7 Λαγκάδα

Η Λαγκάδα είναι ένας τόπος ιδιαίτερης ιστορικής και πολιτιστικής σημασία για το νησί. Στα δύσκολα χρόνια του «αιώνα της αφάνειας», την εποχή που οι πειρατές κυριαρχούν στο Αιγαίο μετά την αποχώρηση των Φράγκων, οι Ικαριώτες αποφασίζουν να μην εγκαταλείψουν τον τόπο τους για να σωθούν, όπως έκαναν άλλοι νησιώτες, αλλά αποτραβιούνται στο εσωτερικό του νησιού. Ένας - και ίσως ο σημαντικότερος - τόπος συγκέντρωσης του πληθυσμού είναι η εύφορη και αθέατη κοιλάδα της Λαγκάδας, όπου οι Ικαριώτες θα παραμείνουν για αιώνες. Στη κοιλάδα αυτή μέσα σε συνθήκες μιας απέριττης, λιτής και δύσκολης ζωής θα αναπτυχθεί η ιδιαίτερη αρχιτεκτονική των αντιπειρατικών σπιτιών, θα διατηρηθούν πανάρχαιες παραγωγικές δραστηριότητες και τελετές, η ίδια η Ικαριακή διάλεκτος με τα έντονα αρχαϊκά χαρακτηριστικά και τέλος θα αναπτυχθεί ο ιδιόμορφος τρόπος ζωής που χαρακτηρίζει ακόμα και σήμερα τους Ικαριώτες (Μελάς, 1958:166-169). Οι σημερινοί κάτοικοι της Λαγκάδας είναι ελάχιστοι, τα κτίσματα όμως που παραμένουν κρυμμένα στο ρουμάνι, τα αντιπειρατικά σπίτια, οι παλιές εκκλησίες, η αρχαία φυλακή, και τα ερείπια του διοικητικού κέντρου, είτε αυτά στέκουν είτε είναι ερείπια, είναι εκατοντάδες. Με απόφαση του πρώτου Δημοτικού Συμβουλίου Ραχών, η Λαγκάδα ανακηρύχθηκε ιστορική έδρα του Δήμου. Με δύο Προεδρικά Διατάγματα (Π.Δ. 19.10/13.11.1978 και Π.Δ 9.9/12.9.2003), ο οικισμός έχει χαρακτηριστεί παραδοσιακός, ενώ με απόφαση του Υπουργείου Αιγαίου, η περιοχή έχει χαρακτηριστεί σαν «τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους» (Αριθ.ΔΠΕ/4754/15.6.2002).

28

4.3 Μονές και ναοί

Κινητά ευρήματα στην Ικαρία, όπως παλαιοχριστιανικά λυχνάρια, αγγεία κλπ., μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι ο Χριστιανισμός ήδη από το 2^ο αιώνα ήταν γνωστός στο νησί. Αρκετά πρώιμα εμφανίζονται και χριστιανικοί ναοί. Ερείπια παλαιοχριστιανικών εκκλησιών βρίσκονται σε διάφορα σημεία του νησιού, όπως στο Μηλιωπό, στα Θέρμα, στα Νέγια, αλλά δεν έχουν τύχει ανασκαφικής έρευνας, που θα έφερνε στο φως περισσότερες λεπτομέρειες. (Κατσαρός, 1998).

4.3.1 Μονή Οσίας Θεοκτίστης και Παρεκκλήσιο Θεοσκέπαστης

Η Μονή Οσίας Θεοκτίστης βρίσκεται στη βόρεια πλευρά της Ικαρίας κοντά στο χωριό Πηγή σε δασώδη περιοχή. Είναι αφιερωμένη στην Οσία Θεοκτίστη από τη Λέσβο, την οποία η εκκλησιαστική παράδοση έχει συνδέσει με τα νησιά της Πάρου και της Ικαρίας, αν και οι πληροφορίες για το βίο της είναι πολλές και συγκεχυμένες. Είναι άγνωστη η χρονολογία ίδρυσης της Μονής, είναι ωστόσο βέβαιο ότι λειτουργούσε το 1688, όταν αγιογραφήθηκε το Καθολικό, όπως μας πληροφορεί επιγραφή σωζόμενη στο νότιο τοίχο του. Το όλο συγκρότημα αποτελείται από το Καθολικό, δεκαπέντε κελιά και διάφορους βοηθητικούς χώρους. Το Καθολικό ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης, καμαροσκέπαστης βασιλικής και είναι πλούσια τοιχογραφημένο. Ο εικονογραφικός διάκοσμος περιλαμβάνει μορφές αγίων και μοναχών, σκηνές από τη ζωή του

Χριστού, μορφές κτητόρων και χορηγών κ.λ.π. Τεχνοτροπικά, οι τοιχογραφίες απηχούν την παράδοση της κρητικής ζωγραφικής και αποδίδονται σε δύο τουλάχιστον ζωγράφους. Ο ένας ήταν ο ζωγράφος Αναγνώστης Χατζηπαντελής από τη Χίο, το όνομα του οποίου αναφέρεται στην επιγραφή που αναφέρει το έτος αγιογράφησης του Καθολικού. Ο δεύτερος, περισσότερο άτεχνος, ήταν ενδεχομένως κάποιος βοηθός του που ανέλαβε την αγιογράφηση κάποιων τμημάτων του ναού.

Σε απόσταση λίγων μέτρων από το Καθολικό βρίσκεται το εντυπωσιακό Παρεκκλήσιο της Θεοσκέπαστης, διαμορφωμένο στο εσωτερικό σπηλιάς ανάμεσα σε δύο μεγάλους βράχους (Εικόνα 7, Παράρτημα 1). Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, όταν οι κάτοικοι ανακάλυψαν τα λείψανα της Οσίας μέσα στη σπηλιά, διαμόρφωσαν τον χώρο ως παρεκκλήσι (Παμφίλης, 1980:156). Στο εσωτερικό του σώζεται παλιό ξυλόγλυπτο τέμπλο του Καθολικού, χρονολογούμενο το 1894.

4.3.2 Μονή της Λευκάδας ή Μονή του Ευαγγελισμού

Η Μονή του Ευαγγελισμού βρίσκεται στο νοτιοανατολικό άκρο της Ικαρίας, δυτικά του Αγ. Κηρύκου κοντά στον Ξυλοσύρτη. Ιδρυτές της ήταν ο ιερομόναχος Νήφων με καταγωγή από τα Πατρικά της Χίου και ο Άγιος Μακάριος Νοταράς, επίσκοπος Κορίνθου. Αφού έφυγαν από το Άγιο Όρος πήγαν αρχικά στη Σάμο και κατόπιν στους Λειψούς· εξαιτίας πειρατικών επιδρομών κατέφυγαν στην Ικαρία και ανήγειραν την Μονή το 1775 μ.Χ. Ο Άγιος Μακάριος Νοταράς διέμεινε για μακρό διάστημα στη Μονή και ασκήτευσε σε κελί του οποίου σώζονται τα ερείπια ανατολικότερα (Παμφίλης, 1980:16-157). Γρήγορα, η Μονή αναδείχθηκε σε κοινόβιο με μοναχούς. Ενώ είχε εγκαταλειφθεί, το 1955 μετατράπηκε σε γυναικεία Μονή και εγκαταστάθηκαν εκεί μοναχές.

Η Μονή είναι τετράγωνη με 20 κελιά, τραπεζαρία, δύο ξενώνες - αρχονταρίκια και τους αναγκαίους βοηθητικούς χώρους. Ο ναός στο κέντρο της Μονής είναι αφιερωμένος στη Θεοτόκο και διαθέτει ξυλόγλυπτο τέμπλο και παραστάσεις σκηνών από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη. Αξιόλογες είναι δύο ψηφιδωτές εικόνες του Αγίου Μακαρίου και του Αγίου Νηφώνος. Οι φορητές εικόνες είναι έργα του 18ου και 19ου μ.Χ. αι. Η βιβλιοθήκη της Μονής υπήρξε σημαντική, σήμερα όμως φυλάσσονται εκεί ελάχιστα βιβλία, αφού το 1950, όταν η Μονή ερήμωσε εκ νέου, πολλά βιβλία παραδόθηκαν στο Γυμνάσιο Αγίου Κηρύκου. Γενικά, η Μονή ήταν πλούσια τόσο σε τίμια λείψανα όσο και σε ιερά σκεύη, δυστυχώς όμως ελάχιστα έχουν διασωθεί λόγω της κατά διαστήματα ερήμωσης της Μονής. Από τα παρεκκλήσια της Μονής σώζεται σήμερα το του Αγίου Μακαρίου στο κοιμητήριο των Πατέρων και κάτω από το δάπεδό του βρίσκεται το οστεοφυλάκιο. Επίσης, 50 μ. νοτιοανατολικά σώζονται και τα ερείπια του εξομολογητηρίου.. Οι δύο υδρόμυλοι, το χειροκίνητο ελαιοτριβείο και ο ταρσανάς όπου είχαν το καϊκι και τις βάρκες οι μοναχοί είναι πλέον ερειπωμένα.

4.3.3 Μονη Μουντε

Το γυναικείο μοναστήρι βρίσκεται κοντά στις Ράχες, σε μεγάλο υψόμετρο, σε μια καταπράσινη τοποθεσία της Ικαρίας με όμορφη θέα και τρεχούμενα νερά. Αρχικά, επρόκειτο για εκκλησία,

την Παναγία του Μουντέ σε ρυθμό τρίκλιτης βασιλικής. Έχει ξυλόγλυπτο τέμπλο και εικόνες των αρχών του 20ου αιώνα. Εκεί πραγματοποιείται πανηγύρι στις 25 Μαρτίου και πανικαριακό προσκύνημα στις 15 Αυγούστου (Εικόνα 8, Παράρτημα 1). Η Μονή χρησίμευσε ως σανατόριο για τους φυματικούς εξόριστους κατά τα έτη 1948-1949 και στέγασε πάνω από 120 εξόριστους. Μάλιστα, κατά τη δίχρονη λειτουργία του, αρκετοί θεραπεύτηκαν ή βελτίωσαν την κατάσταση της ασθένειάς τους και μονάχα πέντε βαριές περιπτώσεις ασθενών πέθαναν (λείψανα βρίσκονται θαμμένα στον προαύλιο χώρο της μονής). Κάθε χρόνο μέσα στον Αύγουστο πραγματοποιείται ετήσιο μνημόσυνο, πολιτικό και θρησκευτικό για τους πολιτικούς εξόριστους.

4.3.4 Ιερά μονή Ευαγγελισμού Μαυριάνου

Η Μονή κατασκευάστηκε τον 18ο αιώνα και βρίσκεται μεταξύ των χωριών Βρακάδες και Αμάλου στην Ικαρία. Αποτελείται από ένα κύριο και πέντε ξεχωριστά κτίρια, τα οποία περιλαμβάνουν 10 κελιά. Κατοικούνταν από 2 μοναχές, οι οποίες εγκατέλειψαν τη Μονή το 1960. Στην περιοχή βρίσκονται τμήματα ιστορικών μνημείων, ενώ η Μονή κατέχει εικόνες από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

4.3.5 Ναός Αγίας Ειρήνης Κάμπου

Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα μεσοβυζαντινά μνημεία της Ικαρίας, χτισμένο πάνω σε ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής, τμήματα της οποίας διακρίνονται μέχρι σήμερα σε διάφορα σημεία. Ο ναός παλαιότερα είχε χρονολογηθεί τον 9ο-10ο αι., πρόσφατα όμως προτάθηκε ως πιθανότερη χρονολογία ανέγερσης ο 11ος-12ος αι. Ο ναός ανήκει στον τύπο του απλού τετράστυλου σταυροειδούς εγγεγραμμένου. Είναι ορθογώνιας κάτοψης, οι κεραίες του σταυρού στεγάζονται με δίρριχτες στέγες και στη διασταύρωσή τους, στηριζόμενος πάνω σε απλούς τετράγωνους πεσσούς, υψώνεται τρούλος με οκτάπλευρο τύμπανο. Στη δυτική πλευρά του ναού εφάπτεται νάρθηκας, στη δυτική όψη του οποίου διαμορφωνόταν ανοικτή κιονοστήρικτη στοά, από την οποία σώζονται ακέραιοι τέσσερις κίονες σε επαφή με τον δυτικό τοίχο του νάρθηκα και οι βάσεις μόνο της δεύτερης σειράς κίωνων μπροστά από αυτούς. Οι στέγες του ναού καλύπτονται με σχιστολιθικές πλάκες.

30

4.4 Μουσεία

4.4.1 Αρχαιολογικά Μουσεία

Καινούργιο αρχαιολογικό μουσείο βρίσκεται υπό κατασκευή στον Άγιο Κήρυκο. Θα στεγαστεί σε νεοκλασικό σχολείο του 1925, παλιό Γυμνάσιο που χτίστηκε από τους απόδημους Ικαριώτες της Αμερικής. Το κτίριο είναι ένα από τα μεγαλύτερα και μεγαλοπρεπέστερα νεοκλασικά σχολικά κτίρια που σώζονται σήμερα στην Ελλάδα (Εικόνα 10, Παράρτημα 1). Το σημερινό μήκος του κτιρίου είναι περίπου 40 μ. και αποτελείται από τον κυρίως ισόγειο όροφο και από ημιυπόγειο όροφο. Έχει νεοκλασική μορφολογία, με στοές, κίονες, αετώματα, κορνίζες, τραβηχτά επιχρίσματα, ξύλινα κουφώματα και κεραμοσκεπή στέγη. Υπαίθρια μαρμάρινη κλίμακα οδηγεί στη νότια στοά, όπου βρίσκεται η θύρα της κεντρικής εισόδου. Η σύμβαση του έργου υπογράφηκε στις 22/12/2006 και ο προϋπολογισμός κατασκευής έργου ανήλθε στο ποσό των 2.739.995,87 €. Σύμφωνα με την υπ' αρ. ΔΠΑ/2804/22-5-96 απόφαση του Υπουργού

Αιγαίου, με την οποία το κτίριο χαρακτηρίστηκε διατηρητέο, αποκαθίσταται το κτίριο στην αρχική του μορφή δια της ανακατασκευής κατεδαφισθέντος τμήματος. Πραγματοποιήθηκαν ήπιες εσωτερικές επεμβάσεις και διαρρυθμίσεις για να καταστεί το σχολικό κτίριο ένα λειτουργικό μουσείο, χωρίς όμως να αλλοιωθεί ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας του (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού). Στην έκθεση θα αναπτύσσεται όλη η ιστορία της Ικαρίας και με τη βοήθεια εποπτικού υλικού. Το έργο της έκθεσης του μουσείου εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ Κρήτης και Νήσων Αιγαίου με χρηματοδότηση 1.300.000 € και φορέα υλοποίησης την ΚΑ' ΕΠΚΑ.

Το Αρχαιολογικό Μουσείου Κάμπου βρίσκεται μέσα στον αρχαιολογικό χώρο του Κάμπου (αρχαία Οινόη). Περιλαμβάνει ευρήματα από τις περιοχές Κάμπος (αρχαία Οινόη), Νας (ναός Ταυροπόλου Αρτέμιδος), Αρέθουσα, Χριστός Ραχών, Προεσπέρα, Φραντάτο και άλλες. Ανάμεσα στα αρχαιολογικά ευρήματα που φιλοξενεί το μουσείο βρίσκονται συλλογές από εργαλεία νεολιθικής εποχής, αγγεία, πήλινα ειδώλια, ανάγλυφα επιτύμβια, κτερίσματα τάφων, νομίσματα κ.ά.

4.4.2 Λαογραφικά Μουσεία

Το δημοτικό, Λαογραφικό-Ιστορικό Μουσείο Αγίου Κηρύκου εγκαινιάστηκε τον Ιούλιο του 2010 και περιλαμβάνει συλλογή από εκθέματα που αποτυπώνουν την πολιτιστική κληρονομιά του νησιού. Στο χώρο του μουσείου πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε μαθητές της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και έχουν ως στόχο την επαφή των παιδιών με την καριώτικη λαϊκή παράδοση. Στην Ικαρία υπάρχουν τρία ακόμη λαογραφικά μουσεία, ένα στο Περδίκι, ένα στον Άγιο Πολύκαρπο και ένα στους Βρακάδες με άφθονα λαογραφικά εκθέματα περασμένων εποχών. Το Λαογραφικό Μουσείο Βρακάδων_συγκεκριμένα_ιδρύθηκε με πρωτοβουλία των Ικαρίων επιστημόνων της Αθήνας.

Στους Βρακάδες σώζεται ακόμη η αγροικία που στα χρόνια του εμφυλίου στέγασε για καιρό τον Μίκη Θεοδωράκη και τους συντρόφους του. Η συγκεκριμένη αγροικία, η οποία είναι γνωστή και ως «Σπίτι με τους Σκορπιούς», έχει ανακηρυχθεί διατηρητέο μνημείο. Το έργο το οποίο χρηματοδοτείται από την Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής αφορά τη πλήρη αποκατάσταση μιας διώροφης κατοικίας ενός βοηθητικού κτίσματος και μερική επέμβαση στο περιβάλλοντα χώρο.

4.4.3 Τοπική Αρχειακή Συλλογή Ικαρίας

Η Τοπική Αρχειακή Συλλογή Ικαρίας λειτουργεί από το Σεπτέμβριο του 2007 και υπάγεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και κατ' επέκταση στο Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Στεγάζεται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους στο Παλιό Γυμνάσιο Αγίου Κηρύκου, όπου αναμένεται να λειτουργήσει το νέο αρχαιολογικό μουσείο. Ήδη η συλλογή διαθέτει ένα σημαντικό αριθμό αρχείων και συλλογών. Πρόκειται για κοινοτικά, δημοτικά, εκπαιδευτικά, ιδιωτικά έγγραφα, εφημερίδες, φωτογραφίες, είτε σε πρωτότυπη μορφή είτε ως αντίγραφα. Παράλληλα η ικαριακή βιβλιογραφία που δημιουργήθηκε και εμπλουτίζεται συνεχώς αποτελείται από 134 τίτλους βιβλίων, εργασιών, περιοδικών, φυλλαδίων κ. ά. που αφορούν στην Ικαρία ή είναι Ικαριώτες οι συγγραφείς τους. Η συγκέντρωση του υλικού

εξακολουθεί να αποτελεί έναν αγώνα δρόμου, καθώς υπάρχουν ακόμη πολλά γραπτά ιστορικά στοιχεία που δεν έχουν συλλεχθεί, όπως αυτά που βρίσκονται κλεισμένα μέσα σε παλιά σχολεία που δεν είναι πλέον σε λειτουργία. Σημειώνεται ότι το αρχειακό υλικό της Συλλογής και την Ικαριακή Βιβλιογραφία αξιοποιούν αρκετοί ερευνητές, οι οποίοι αναζητούν πληροφορίες και στοιχεία για εργασίες και μελέτες που εκπονούν. Έχουν εξυπηρετηθεί επίσης αρκετοί ντόπιοι με στοιχεία που τους αφορούν και υπάρχουν είτε στα παλιά Δημοτολόγια και Μητρώα του Δήμου Αγίου Κηρύκου είτε στα παλιά αρχεία των Δημοτικών Σχολείων του νησιού. Δεν έχουν λείψει και οι περιπτώσεις της εξυπηρέτησης εξ αποστάσεως, καθώς συγκεντρώθηκαν και εστάλησαν στοιχεία σε αρκετούς ερευνητές, οι οποίοι δεν μπορούσαν να έλθουν στην Ικαρία ή να αναζητήσουν μόνοι τους υλικό.

4.5 Οικιστική οργάνωση - Παραδοσιακή κατοικία

Οι οικισμοί στο νησί είναι διάσπαρτοι, αραιοδομημένοι και δυσανάλογα ως προς τον πληθυσμό τους εκτεταμένοι. Συνήθως στα νησιά και στα ορεινά οι οικισμοί έχουν πυκνή δόμηση και οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις βρίσκονται κατά κανόνα έξω από αυτούς. Στην Ικαρία συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, μια ιδιαιτερότητα μοναδική στο χώρο του Αιγαίου. Οι οικίες βρίσκονται μέσα στην καλλιεργήσιμη έκταση κι έτσι τα χωριά είναι σαν ένα σύμπλεγμα από αγροκτήματα (Φραγκούλη, 2009:40). Στο νησί εξάλλου δεν υπάρχει κάποιο αστικό κέντρο ή «χώρα» με τη συνηθισμένη νησιωτική μορφή (Κόκκινος, 2010). Το οικιστικό μοντέλο της Ικαρίας έχει στον πυρήνα του την έννοια του αυτόνομου οίκου. Η εποχιακή εκμετάλλευση των πολυάριθμων διαφορετικών τοπογραφικά, υψομετρικά και οικολογικά ζωνών και θυλάκων του ικαριακού τοπίου υπαγόρευσε την οικιστική οργάνωση του νησιού. Οι Ικαριώτες στο παρελθόν διένυαν πολύωρες διαδρομές από τον έναν οικισμό στον άλλο μέσα από ένα ευρύ δίκτυο μονοπατιών για να συμπληρώσουν τα τρόφιμα και ότι άλλο ήταν απαραίτητο στους απομονωμένους οικισμούς και τα νοικοκυριά. Οι διάσπαρτες οικιστικές μονάδες παρείχαν φιλοξενία στους στρατοκόπους. Ακόμα κι αν η οικογένεια δεν βρισκόταν σπίτι τα απαραίτητα αγαθά βρίσκονταν διαθέσιμα για τον περαστικό (Καπετάνιος, 2010).

Ως προς τη μορφή των κατοικιών και τη συγκρότηση των οικισμών διακρίνονται τρεις μεγάλες κατηγορίες που αντιπροσωπεύουν αντίστοιχα την περίοδο της «αφάνειας», το 19ο αιώνα και το α' μισό του 20ού αιώνα. Το πρώτο και τελείως πρωτότυπο είδος σπιτιού είναι οι «καμάρες» που κατασκευάζονται σε βράχους ή με «λούρους» (μεγάλους γρανιτένιους βράχους). Λόγω γεωμορφολογικών συνθηκών αναπτύχθηκαν στο δυτικό τμήμα του νησιού με αντιπροσωπευτικότερο τον οικισμό στην τοποθεσία των Ελληνικών, στην περιοχή του Καρκιναγρίου, των Βρακάδων κ.ά. Σχεδόν όλος ο οικισμός αποτελείται από τέτοιες «καμάρες». Καμάρες και λούροι συναντιούνται και στο Μαγγανίτη και το Πέζι. Ορισμένες καμάρες διατηρούν την ονομασία «γεροντοκάμαρα», που προκύπτει από την παράδοση κατά τους δύσκολους καιρούς της αφάνειας να αποτραβιούνται στα μέρη αυτά οι γέροντες, προκειμένου να αφήσουν πολύτιμο ελεύθερο χώρο στους νέους.

Το «χυτό», ένα είδος μονόχωρου σπιτιού με μικρές διαστάσεις, ήταν ο βασικότερος τύπος κατοικίας μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα και βρισκόταν σε χρήση σε μικρότερη κλίμακα και με

μικρές παραλλαγές μέχρι τον 20ό αιώνα (Εικόνα 12, Παράρτημα 1). Έχει ορθογώνια κάτοψη με τη μακριά πλευρά τοποθετημένη παράλληλα με τις ισοϋψείς γραμμές του εδάφους, είναι μονόχωρο και φέρει μονόρριχτη στέγη με κλίση προς την κατωφέρεια. Η χαμηλή του πρόσοψη πολλές φορές καλύπτεται πίσω από έναν τοίχο που είναι κτισμένος σε μικρή απόσταση από αυτήν. Η ονομασία «χυτό» φαίνεται ότι προέρχεται από το ρήμα χέω, χύνω, αφήνω να ρεύσει προς τα κάτω. Οι τοίχοι κατασκευάζονταν από πέτρες που βρίσκονταν στον άμεσο περίγυρο. Καπνοδόχος δεν υπήρχε, όμως πάνω από την εστία υπήρχε μια μετατοπιζόμενη πλάκα στη στέγη, ο «ανεφάντης», απ' όπου φωτιζόταν και αεριζόταν το σπίτι. Τα σπίτια αυτά καλύπτονταν σχεδόν πάντα από πυκνή βλάστηση και ήταν τόσο καλά κρυμμένα και προσαρμοσμένα στο άμεσο περιβάλλον τους, ώστε ήταν αθέατα και αποτελούσαν τρόπο άμυνας από τους πειρατές. Παρ' όλα αυτά το σπίτι συνοδευόταν σχεδόν πάντα από μια οικογενειακή κρυψώνα που λειτουργούσε και σαν αποθηκευτικός χώρος. Στις περιοχές της δυτικής Ικαρίας το ρόλο της κρυψώνας έπαιζαν κοιλότητες σε μεγάλους βράχους που βρίθουν στην περιοχή. Στην ανατολική Ικαρία κατασκεύαζαν υπόγειους ή ημιυπόγειους χώρους, τα «χωστοκέλια», συχνά σε επαφή με τον οπίσθιο τοίχο του χυτού. Σε περιπτώσεις κινδύνου και επιδρομής η οικογένεια κατέφευγε στο «χωστοκέλι», που είχε συνήθως απόθεμα τροφίμων καθώς και δεύτερη έξοδο διαφυγής καλυμμένη από βλάστηση. Λόγω περιορισμένου χώρου το σπίτι περιείχε τον απολύτως απαραίτητο εξοπλισμό, διευθετημένο με τρόπο που να μη δημιουργεί προβλήματα στην καθημερινή διαβίωση. Βασικός εξοπλισμός του σπιτιού ήταν το τζάκι, ο φούρνος, ο χειρόμυλος και τα πιθάρια που συνήθως ήταν χωμένα στο έδαφος. Στους τοίχους υπάρχουν λίγες ορθογώνιες εσοχές που λειτουργούν σαν ερμάρια. Μεταξύ της πρόσοψης και του αυλότοιχου σχηματίζεται αυλή, που με την πάροδο των χρόνων οι διαστάσεις της μεγαλώνουν. Η αυλή καλύπτεται συχνά με κληματαριά, «περιπατίνα» ή «κρεβατίνα». Η κληματαριά συνεισέφερε στη διαδικασία της απόκρυψης του σπιτιού, έδινε σκιά το καλοκαίρι και το χειμώνα που έπεφταν τα φύλλα της επέτρεπε στις ακτίνες του ήλιου να περνούν. Η μορφή και η εσωτερική διαρρύθμιση του χυτού παρουσιάζει μια αυστηρή τυποποίηση σε όλο το νησί (Κόκκινος, 2010).

Στις αρχές του 19ου αιώνα δεν υπήρχε πλέον ο κίνδυνος των πειρατών. Η αλλαγή σηματοδοτείται από την εμφάνιση νέων τύπων σύνθετων κατοικιών και παράλληλα την πυκνωση των οικισμών και τη νέα χωροταξική διάταξη. Η κοινωνία της Ικαρίας άρχισε να παρουσιάζει τα πρώτα ανοίγματα. Εμφανίστηκε ένα νέο είδος κατοικίας – το δίχωρο διώροφο σπίτι με το όνομα «πύργος» ή «πυργάρι», με δεύτερο όροφο ως ξενώνα. Σύμφωνα με την παράδοση, γύρω στα τέλη του 18ου αιώνα στην Ικαρία μετοίκησαν Μανιάτες και, καθώς τόσο οι «πύργοι» όσο και οι νέοι οικισμοί έχουν κοινά στοιχεία με παρόμοια δείγματα από τη Μάνη, θεωρείται ότι οι νέοι κάτοικοι εισήγαγαν αυτή την αρχιτεκτονική. Ακολούθως ο «πύργος» συνδυάστηκε με το «χυτό» δημιουργώντας διάφορους τύπους μεικτών διώροφων ή σύνθετων κατοικιών. Τα ανώγια (το δώμα) ωστόσο προορίζονταν για τους επισκέπτες, ενώ η ικαριώτικη οικογένεια συνέχιζε να κατοικεί από κοινού στον πυρήνα του σπιτιού, το παλιό «χυτό».

Προς τα τέλη του 19ου αιώνα το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων σημειώνει αξιόλογη άνοδο. Σε ορισμένες περιοχές (Άγιος Κήρυκος, Εύδηλος, Χριστός Ραχών κ.ά.) εμφανίζονται πλέον νέα

σπίτια σύνθετης πολύχρωρης κάτοψης και μορφής, κυρίως διώροφα, ικανά να φιλοξενήσουν τους επισκέπτες και προσφέροντας τις απαιτούμενες ανέσεις να συμβάλουν στην κοινωνική προβολή των κατοίκων.

4.6 Έργα πολιτισμού με χρηματοδότηση της ΕΕ.

Η ΕΕ προσβλέπει στη διαφύλαξη της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης και στηρίζει τον κλάδο του πολιτισμού με την παροχή χρηματοδοτήσεων και τη διαμόρφωση πολιτικών και προγραμμάτων για περιφερειακή ανάπτυξη. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα «Ecological Towns of the Mediterranean Sea». Στην Κοινοβουλευτική Ολομέλεια της Ένωσης για την Μεσόγειο που έλαβε χώρα στις 11-12 Απριλίου 2013 στην έδρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις Βρυξέλλες με τη συμμετοχή όλων των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δώδεκα κρατών της Νότιας Μεσογείου εγκρίθηκε μεταξύ άλλων η έναρξη του προγράμματος «Οικολογικοί οικισμοί της Μεσογείου» και αποφασίστηκε η συμμετοχή της Ικαρίας στο πρόγραμμα. Η χρηματοδότηση των δράσεων στους τομείς της διαχείρισης των υδάτινων πόρων, των απορριμμάτων, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, της γεωργίας, της προστασίας του δάσους και των ακτών, και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης θα γίνει μέσω κονδυλίων και πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης χωρίς οικονομική συμμετοχή του Δήμου Ικαρίας. Επίσης, η πράξη «Πολιτισμικές διαδρομές στο βόρειο Αιγαίο» που συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό ταμείο περιφερειακής ανάπτυξης, αποτελεί ένα πολυθεματικό θεσμό-φεστιβάλ που ξεκίνησε το 2010 και συνεχίζεται σε μία προσπάθεια διασύνδεσης των πολιτιστικών εκδηλώσεων των εννέα νησιών του Βορείου Αιγαίου, με την ενεργοποίηση και συμμετοχή του τοπικού δυναμικού και των ενεργών φορέων πολιτισμού των νησιών του Β. Αιγαίου.

Η Ικαρία έχει επωφεληθεί από τα χρηματοδοτικά προγράμματα της Ε.Ε σε πολλούς τομείς. Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένα παραδείγματα των τελευταίων ετών. Στην αρχαία ακρόπολη του Δρακάνου πραγματοποιήθηκαν έργα διαμόρφωσης και αναστήλωσης του πύργου με τη βοήθεια του Γ' ΚΠΣ. Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Κρήτης & Νήσων Αιγαίου» έχουν ενταχθεί το έργο της έκθεσης του νέου αρχαιολογικού μουσείου Αγίου Κυρήκου με χρηματοδότηση 1.300.000 ευρώ και φορέα υλοποίησης την ΚΑ' ΕΠΚΑ καθώς και το έργο «Κατασκευή & Λειτουργία του Κεντρικού Χ.Υ.Τ.Α./Χ.Υ.Τ.Υ Νήσου Ικαρίας» με προϋπολογισμό 6.403.124 ευρώ.. Το Τουριστικό Αγκυροβόλιο Αγίου Κηρύκου εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ της Περιφέρειας Β. Αιγαίου για το ποσό των 9.456.000 ευρώ. Σημαντικό έργο, που συγχρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό ταμείο περιφερειακής ανάπτυξης, είναι η διάνοιξη περιφερειακής οδού στο λιμάνι του Ευδήλου που παρακάμπτει τον οικισμό και διευκολύνει τη μετακίνηση των οχημάτων από το λιμάνι στο κεντρικό οδικό δίκτυο. Δύο έργα χωροθετημένα στο νησί της Ικαρίας, εντάχθηκαν το 2014 στο ΕΣΠΑ της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, στο πλαίσιο του προγράμματος ολοκληρωμένων σχεδίων ανάπτυξης περιοχών υπαίθρου (ΟΣΑΠΥ). Το έργο «Δημοτική Βιβλιοθήκη Ικαρίας» στον οικισμό του Αρμενιστή, προϋπολογισμού 71.000 €, το οποίο θα στεγαστεί σε ανακαινισμένο κτίριο του παλιού τελωνείου της περιοχής, θα περιλαμβάνει μια μικρού μεγέθους βιβλιοθήκη και δυο αίθουσες ανάγνωσης. Το έργο «Ανάδειξη Μονοπατιού Πλατανωπής» του Δ.Δ. Δάφνης, μήκους 700μ. θα πραγματοποιηθεί με προϋπολογισμό 106.000 €.

Κεφάλαιο 5

5.1 Άυλη πολιτισμική κληρονομιά

Η άυλη πολιτισμική κληρονομιά περιλαμβάνει πρακτικές, εκφράσεις, γνώσεις και δεξιότητες, τις οποίες κοινωνίες, ομάδες ή και μεμονωμένα άτομα αναγνωρίζουν ως μέρος της πολιτισμικής τους κληρονομιάς. Εκφράζεται μέσω προφορικής παράδοσης, κοινωνικών πρακτικών, τελετών και εορταστικών εκδηλώσεων, γνώσεων και πρακτικών που αφορούν τη φύση και το σύμπαν και παραδοσιακών επαγγελματικών πρακτικών.

5.2 Μυθολογία

Πολλές φορές η μυθική αφήγηση γίνεται κομμάτι της ταυτότητας των ανθρώπων που κατοικούν σε ένα τόπο (Κρητικός, 2007:307) Ταυτόχρονα, στο ίδιο το όνομα περιέχεται και ο Μύθος του τόπου (Στεφάνου, Μητούλα, 2003:235). Η Ικαρία οφείλει το όνομά της στο μύθο του Ικάρου. Ο Δαίδαλος για να δραπετεύσει από το Λαβύρινθο, όπου τον είχε φυλακίσει ο βασιλιάς της Κρήτης, Μίνωας, κατασκεύασε δύο ζευγάρια φτερά από πούπουλα και κερί για τον ίδιο και το γιό του Ίκαρο. Ο Ίκαρος όμως, γοητευμένος από την πτήση, παράκουσε την εντολή του πατέρα του να μην πετάει πολύ ψηλά για να μη λιώσει από τη ζέστη του ήλιου το κερί των φτερών. Πέταξε κοντά στον ήλιο με αποτέλεσμα να λιώσει το κερί και να αποκολληθούν τα φτερά, να πέσει στη θάλασσα και να χάσει τη ζωή του. Η θάλασσα περιοχή όπου ο Ίκαρος βρήκε τον θάνατο ονομάστηκε Ικάριο Πέλαγος. Η περιοχή αυτή τοποθετείται νότια του νησιού που ονομάστηκε Ικαρία.

Μνεία για το νησί βρίσκουμε στο στίχο 145 στη ραψωδία Β΄ της Ιλιάδας (Τσαγκάς, 1998:13), αφού οι τρικυμίες του Ικάριου πελάγους ήταν διαβόητες από την αρχαιότητα ακόμη.

145 Ὡς φάτο, τοῖσι δὲ θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι ὄρινε
πᾶσι μετὰ πληθὺν ὅσοι οὐ βουλῆς ἐπάκουσαν·
κινήθη δ' ἄγορῇ φῆ κύματα μακρὰ θαλάσσης
πόντου Ἰκαρίοιο, τὰ μὲν τ' Εὐρὸς τε Νότος τε
ᾠρον' ἐπαΐζας πατρὸς Διὸς ἐκ νεφελῶν.

.....
.....η συνέλευση (των Αχαιών)
κινήθηκε όπως τα μακρὰ κύματα του
ικαρίου πελάγους που σηκώνουν ο Ευρὸς
και ο Νότος όταν βγαίνουν αναπηδώντας
από τα σύνεφα του πατέρα Δία.

Άλλα ονόματα που αποδόθηκαν στο νησί ήταν Μάκρις και Δολίχη, λόγω του στενόμακρου σχήματός της και Ιχθυόεσσα, για το πλήθος και την ποιότητα των ψαριών της (Σταματιάδης, 1893).

5.3 Τοπικό ιδίωμα

Η διάλεκτος της Ικαρίας παρουσιάζει αξιοσημείωτη ιδιομορφία, η οποία έτυχε της προσοχής και μελέτης του Έλληνα γλωσσολόγου Γ. Χατζιδάκι (1848-1941). Ο Χατζιδάκις επισκέφθηκε το νησί το καλοκαίρι του 1891 και δύο χρόνια αργότερα εξέδωσε τη μελέτη του σε γερμανικό

επιστημονικό περιοδικό. Σχεδόν ταυτόχρονα το έργο του μεταφράστηκε στα ελληνικά και εκδόθηκε με τον τίτλο *Περί της Ικαρίας διαλέκτου*.

Σύμφωνα με τη διαίρεση των νεοελληνικών διαλέκτων από το Χατζηδάκι, η διάλεκτος της Ικαρίας ανήκει στη νότια ομάδα, δηλαδή στις διαλέκτους που διατηρούν απαθείς τους άτονους φθόγγους ο (= ο και ω), ε (= ε και αι), ι (= ι, η, υ, ει, οι, υι) και ου. Έχει στενή σχέση με τις διαλέκτους της Δωδεκανήσου, και ιδίως με αυτές της Λέρου, Ρόδου, Καλύμνου κλπ., και παρουσιάζει όμοια με αυτές αρχαϊκά χαρακτηριστικά (Φραγκούλη, 2009:108). Τα σημαντικότερα γνωρίσματα της διαλέκτου είναι τα εξής:

α) Διασώζει το τελικό -ν, π.χ. χωράφιν, κόκκαλον κλπ.

β) Διασώζει την προφορά των διπλών συμφώνων από αρχαίες και μεταγενέστερες λέξεις, π.χ. γράμμα, σκάμμα, τρίμμα

γ) Επιπροσθέτως κατ' αναλογία με αρχαία ρήματα όπως το στρώννυμι όλα τα ρήματα σε -νω προφέρονται με διπλό -ν, π.χ. αφίννω, χάννω, πίννω κλπ.

δ) Διπλά σύμφωνα προκύπτουν και από αφομοίωση έρρινου (μ, ν) προς επόμενο σύμφωνο όχι μόνο μέσα στη λέξη, αλλά και στη συνεκφορά, π.χ. ξαθθός, μαθθαίνω, οφφαλός, νύφφη κλπ., το ψηλόβ βουνό, εθ θέλω (δε θέλω), τηθ θείας σου

ε) Προφορά του ζ ως διπλού, π.χ. μαζζί, βυζζίν

στ) Σχηματίζει αρσενικά ονόματα σε -ές και θηλυκά σε -έ, π.χ. ο θυμαρές, ο κουμαρές (θυμάρι, κούμαρο) κλπ., η ελαί, η μηλέ (ελιά, μηλιά).

Ως ιδιαίτερα αρχαϊκά χαρακτηριστικά έχουν σημειωθεί και τα ακόλουθα:

α) Διασώζονται θηλυκά της β' κλίσης και ουδέτερα της γ' σε -ος: η κάμιнос, η νεόνυμφος, μίαν επίσημον ημέραν, το Φίδος

β) Σχηματίζει αιτιατική πληθυντικού σε -ας, αντί του -ες: έχω πολλές δουλειάς κλπ.

γ) Διατηρούνται αρχαιότροπα ρήματα, όπως κείται, κείτονται

δ) Διατηρείται κατάληξη του γ' πληθυντικού ενεστώτα σε -ουσιν, π.χ. καταλααίννουσιν

ε) Διατηρούνται τύποι του παθητικού αορίστου, π.χ. ευρέθην, εχύθην

στ) Χρησιμοποιείται αρχαϊκή σύνταξη με απλή πτώση, χωρίς πρόθεση.

Κάποια από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του ικαριακού ιδιώματος προέκυψαν κατά την εξέλιξή του:

α) Η συλλαβική αύξηση η- αντί ε- χρησιμοποιείται και σε ρήματα που αρχίζουν από σύμφωνο ή/και στα σύνθετα, π.χ. ήτρεχεν, ήσπασε, ηπαράσταινεν

β) Αποβάλλει μεταξύ φωνηέντων διάφορους φθόγγους, κυρίως β, γ, δ, μ, θ, π.χ. φλέες (φλέβες), έροντας (γέροντας), αερφός (αδελφός), κάεσαι (κάθεσαι)

γ) Συχνά εναλλάσσονται συγγενείς φθόγγοι, π.χ. χαστρίν αντί γαστρίν

δ) Ιδιαιτερότητες στον τονισμό των λέξεων, π.χ. πάππους κατά τον αρχαίο τρόπο αντί παππούς.

Τα πολλά και διάφορα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν ομοιότητες με άλλες διαλέκτους αποτέλεσαν αφορμή για το Γ. Χατζιδάκι να υποθέσει ότι στην Ικαρία έχει συντελεστεί ανάμειξη διάφορων πληθυσμών και υπάρχουν δείγματα εποικισμού Κρητών, Κεφαλληνίων κλπ. ανά τους χρόνους.

5.4 Τρόπος ζωής - Λαογραφικά

Η απομόνωση, η αυτοσυντήρηση και η αλληλοβοήθεια ενθάρρυναν τη διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής κοινοτικής οργάνωσης, συλλογικού ήθους και δημοκρατικής αλληλεγγύης που διαφύλαξαν διαχρονικά την πολιτισμική προσωπικότητα της Ικαρίας (Παπαϊωάννου, 1987). Στο μεγάλο του έργο *Τα Λαογραφικά της Ικαρίας* ο Αλέξης Πουλιανός (1976) παρουσιάζει λεπτομερώς τον τρόπο ζωής και οργάνωσης των ντόπιων από τον 14^ο αιώνα, ο οποίος παρέμεινε αμετάβλητος για αιώνες με κύρια χαρακτηριστικά την αυτάρκεια και τη λιτότητα. Η Ικαριακή πολιτεία ήταν χωρισμένη σε τρεις περιφέρειες, Φαναριού, Μεσαριάς και Περαιμεριάς. Κάθε περιφέρεια εξέλεγε το δικό της Δημογέροντα, ο οποίος αποφάσιζε για τα θέματα της περιφέρειάς του. Για σημαντικά θέματα που αφορούσαν όλο το νησί συνεδρίαζαν όλοι οι Δημογέροντες (το Μέγα Συμβούλιον) σε ένα συμφωνημένο μέρος και έπαιρναν από κοινού αποφάσεις. Οι Γέροντες ασκούσαν εξουσία με βάση παλαιούς θεσμούς και συνήθειες του τόπου που ίσχυαν σαν άγραφος νόμος. Οι Δημογέροντες φαίνεται πως έχαιραν σεβασμού και εμπιστοσύνης (Μελάς, 1958:90).

Άντρες και γυναίκες δούλευαν τη γη, φρόντιζαν τα ζώα, έχτιζαν τα σπίτια, έφτιαχναν την οικοσκευή, τα εργαλεία και το ρουχισμό τους. Οι Ικάριοι δεν έχτιζαν μια κεντρική πολιτεία, αντίθετα διασκορπίστηκαν σε όλη την έκταση του νησιού. Γι' αυτό πολλοί οικισμοί έχουν μέχρι σήμερα το όνομα των οικογενειών που κατοικούν εκεί, Βρακάδες, Μαυρικάτο (δηλ. των Μαυρικάτων), Τσουρέδο (δηλ. των Τσουρέδων), Φραντάτο κ.α. Τα σπίτια ήταν σκόρπια και ο καθένας «έπιανε», «έκανε πιάσμα» γύρω του όση γη μπορούσε να καλλιεργήσει. Επειδή το νησί είναι γεμάτο βουνοπλαγιές χρειαζόταν πολλή δουλειά για να μετατραπεί η γη σε καλλιεργήσιμο περιβάλλον. Γι' αυτό οι Καριώτες επιδόθηκαν στο πεζούλιασμα του βουνού. Και σήμερα παρατηρεί κανείς πεζούλες σε όλη την έκταση του νησιού (Εικόνα 11, Παράρτημα 1). Το ημέρωμα του άγριου τόπου αποτελούσε και διαδικασία νομιμοποίησης του δικαιώματος ιδιοκτησίας (Καπετάνιος, 2010). Τον ένα κάμπο του νησιού στο σημερινό χωριό Κάμπος στο βόρειο τμήμα του νησιού, φαίνεται ότι οι κάτοικοι τον χώρισαν ισομερώς. Τον Αθήρα επίσης, τον ορεινό όγκο

που διατρέχει το νησί, συμφώνησαν να μην τον «κάνουν πιάσμα», αλλά να μείνει κοινόχρηστος και άφηναν ελεύθερα εκεί χιλιάδες κατσίκια, τα λεγόμενα ρασκά, κάτι που εξακολουθεί να ισχύει μέχρι σήμερα. Επίσης, στον Αθήρα έβαλαν μελίσσια και προμηθεύονταν από εκεί ξυλεία. Κεφαλή της οικογένειας ήταν ο γονιός. Αποβραδής μοίραζε τις δουλειές που ήταν ίδιες σε κάθε σπιτικό. Η σπορά άρχιζε στα μέσα Σεπτεμβρίου με τα πρωτοβρόχια. Το Νοέμβριο και το Δεκέμβριο πραγματοποιούνταν το λιομάζωμα και το ξελάκκωμα των αμπελιών. Την περίοδο των Χριστουγέννων είχαν αργία και άρχιζαν πάλι τις δουλειές μετά τα Φώτα. Το Μάρτιο άρχιζε το βοτάνισμα και το σκάψιμο των αμπελιών. Η φροντίδα των αμπελιών και των κήπων διαρκούσε όλους τους ανοιξιάτικους μήνες. Το καλοκαίρι ασχολούνταν με το θερισμό, το αλώνισμα, τον τρύγο και την παρασκευή κρασιού. Τα ζώα τους τα φρόντιζαν καθημερινά (Πουλιανός, 1976:37).

Συχνά οι Καριώτες έβρισκαν διάφορες ευκαιρίες για συγκεντρώσεις και κοινωνικές συναναστροφές καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Το νυχτέρι ήταν μια γυναικεία συνήθεια. Όταν οι άντρες και τα παιδιά έπεφταν για ύπνο οι γυναίκες συγκεντρώνονταν σε ένα σπίτι και έζαναν μαλλί, έπλεκαν ή έκαναν εργόχειρα που δεν προλάβαιναν να κάνουν κατά τη διάρκεια της μέρας λόγω των εξωτερικών εργασιών. Με την κουβέντα η δουλειά γινόταν πιο ευχάριστα. Με τα νυχτέρια οι γυναίκες συνδύαζαν δουλειά και διασκέδαση. Εκτός από τα νυχτέρια στα ικαριώτικα σπίτια συνήθιζαν και τις φεγγέρες ή βεγγέρες που ήταν νυχτερινές επισκέψεις μετά το δείπνο. Τα «παντρολόγημα» των παιδιών ήταν φροντίδα των γονιών. Πρώτα συμφωνούσαν οι συμπεθέροι κι έπειτα ο πατέρας μαζί με το γιο πήγαιναν στο σπίτι του συμπεθέρου και ζητούσαν επίσημα την κόρη του για νύφη. Ζήτημα προίκας δεν ετίθετο. Ο γονιός έδινε στην κόρη του ό,τι της ανήκε από τα πατρογονικά. Η νύφη έμενε με τα πεθερικά (Πουλιανός, 1976:38-39).

Η φορολόγηση που επέβαλε η Οθωμανική αυτοκρατορία οδήγησε στον αναγκαστικό εκχρηματισμό της Ικαριακής οικονομίας και ώθησε τους κατοίκους προς την αναζήτηση χρήματος. Οι Ικάριοι στράφηκαν στην παραγωγή και εμπορία ξυλοκάρβουνου και ναυπηγήσιμης ξυλείας και στη μισθωτή εργασία γυναικών, ως υπηρετριών σε αστικά κέντρα. Με τον τρόπο αυτό μοιραζόταν ο ετήσιος κύκλος δραστηριοτήτων μεταξύ μιας εκχρηματισμένης παραγωγής το καλοκαίρι και μιας περιόδου αυτοκατανάλωσης και οικιακής οικονομίας το υπόλοιπο έτος. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η ικαριακή ανθρακοποιία κατέρρευσε και η συνακόλουθη έλλειψη χρήματος οδήγησε πολλούς στη μετανάστευση (Καπετάνιος, 2010).

5.5 Πανηγύρια

Τα πανηγύρια αποτελούν για όλο τον ελλαδικό χώρο πολύμορφες κοινωνικές εκδηλώσεις ιδιαίτερης βαρύτητας μια που έδιναν την ευκαιρία ψυχαγωγίας, επαφής με το θείο, εμπορικής δραστηριότητας, κοινωνικής συναναστροφής και ατομικής έκφρασης. Η ιδιαιτερότητα των πανηγυριών της Ικαρίας σε σχέση με τα υπόλοιπα μέρη της Ελλάδας οφείλεται σε διάφορα στοιχεία. Το σίγουρο είναι ότι εξακολουθούν να είναι ένας θεσμός ζωντανός, μία παράδοση που ταξιδεύοντας μέσα στο χρόνο έχει προσαρμοστεί στις σύγχρονες συνθήκες χωρίς να έχει

μετατραπεί σε φολκλορικό θέαμα. Για τη σύγχρονη Ικαρία φαίνεται ότι τα πανηγύρια έχουν εξελιχθεί σε πυκνωτή φυσιογνωμίας του τόπου.

Τις τελευταίες δεκαετίες τα πανηγύρια στο νησί έχουν μετατραπεί από απλές κοινοβιακές γιορτές που ήταν άλλοτε, σε μέσο χρηματοδότησης. Στα πανηγύρια της Ικαρίας όλοι οι συμμετέχοντες, ντόπιοι και ξένοι πληρώνουν το φαγητό και το ποτό. Έτσι συγκεντρώνονται χρήματα για κοινωφελή έργα και βελτίωση της τοπικής υποδομής. Τα πανηγύρια της Ικαρίας τα οργανώνουν και τα προετοιμάζουν οι πολιτιστικοί σύλλογοι του νησιού. Προ πολλού έχουν παραλάβει τη σχετική αρμοδιότητα από τον κλήρο, που στο παρελθόν είχε τη σχετική πρωτοβουλία. Ο σύλλογος προμηθεύεται το κρέας και το κρασί από ντόπιους παραγωγούς και φροντίζει για την ορχήστρα. Τα χρήματα από το πανηγύρι τα διαχειρίζεται ο Πρόεδρος και το διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου. Μετά το πανηγύρι ανακοινώνονται τα έσοδα και τα έξοδα, έτσι ώστε όλοι να γνωρίζουν τι οικονομικά οφέλη είχε η κοινότητα από την εκδήλωση. Έπειτα αποφασίζουν πως θα τα διαχειριστούν, αν δεν έχουν ήδη προαποφασίσει πριν τη διεξαγωγή του πανηγυριού. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα χρήματα χρησιμοποιούνται για κοινωνικούς λόγους.

Τα περισσότερα πανηγύρια του νησιού λαμβάνουν χώρα τους καλοκαιρινούς μήνες. Κηρύσσεται γενική επιστράτευση των κατοίκων που προσφέρουν εθελοντική εργασία για να πραγματοποιηθεί με επιτυχία το πανηγύρι του χωριού τους. Οι εθελοντές, μικροί και μεγάλοι αναλαμβάνουν το στήσιμο, το μαγείρεμα, τα οικονομικά, το σερβίρισμα. Μεγάλοι ξύλινοι πάγκοι στήνονται περιμετρικά γύρω από την ορχήστρα. Το γλέντι κρατάει μέχρι το πρωί. Νέο φαινόμενο στα ικαριακά πανηγύρια είναι οι «γκρούβαλοι». Ο όρος περιγράφει τον τουρίστα, Έλληνα ή ξένο, που κατασκηνώνει στην Ικαρία και επιδεικνύει άκομψη συμπεριφορά στα πανηγύρια, κάνει επιδρομή στα φαγητά που υπάρχουν στα τραπέζια όταν ο υπόλοιπος κόσμος χορεύει, ενώ συνηθίζει να χοροπηδά εκτός ρυθμού κατά τη διάρκεια του ικαριώτικου χορού. Η συμπεριφορά αυτή οδηγεί συχνά σε διενέξεις με τους ντόπιους. Ένας επίσης καινοφανής όρος είναι οι «πανηγυριάδες». Επισκέπτες του νησιού κατά τους καλοκαιρινούς μήνες προσπαθούν να συμμετάσχουν σε όσα περισσότερα πανηγύρια μπορούν.

Τα μουσικά όργανα του πανηγυριού ήταν η λύρα που έδωσε στη συνέχεια τη θέση της στο βιολί, η τσαμπουνοφυλάκα, φτιαγμένη από δέρμα κατσίκας (Εικόνα 15, Παράρτημα 1), το λαούτο και το πιδαύλι, ένας τύπος καλαμένηας φλογέρας. Σήμερα από το καριώτικο γλέντι δε λείπει ποτέ το βιολί, το οποίο συμπράττει με διάφορα όργανα οικεία ή ξένα προς την παράδοση του νησιού. Πιο συνηθισμένα είναι το μπουζούκι και η κιθάρα, αλλά πολλές φορές συναντάμε και ηλεκτρικά όργανα, αρμόνιο, ηλεκτρική κιθάρα, καθώς και διάφορα κρουστά, ντέφι, τουμπελέκι, μερικές φορές και ντραμς. Σήμα κατατεθέν του πανηγυριού είναι ο Ικαριώτικος σκοπός και χορός. Ο Ικαριώτικος χορός είναι ένας καθαρά τοπικός χορός ως προς τη μελωδία, αλλά και ως προς το βηματισμό. Υπάρχουν αρκετές παραλλαγές πάνω σε ένα βασικό μοτίβο που ποικίλουν από περιοχή σε περιοχή του νησιού (πχ. περαμαρίτικος). Οι παραλλαγές δεν είναι μόνο μουσικές, αλλά και χορευτικές (π.χ. αργός, τσαμούρικος κλπ.). Οι δεξιότητες του βιολιού έχουν ο καθένας τον «δικό του» Ικαριώτικο, που σημαίνει ότι παίζουν με ιδιαίτερο τρόπο προσθέτοντας ο καθένας τα δικά του στοιχεία. Γενικά, ο Ικαριώτικος δεν τραγουδιέται. Οι τραγουδιστές

παραλλαγές του είναι περιορισμένες αριθμητικά και δεν έχουν τον πλούτο και τη μεγάλη ποικιλία που έχουν οι οργανικές παραλλαγές. Έτσι προκύπτει το συμπέρασμα ότι ο Ικαριώτικος χορός είναι ένας κατεξοχήν χαρακτηριστικός οργανικός χορευτικός σκοπός στον τύπο του συρτού νησιώτικου χορού με μέτρο 2/4 (Θέμελης, 2003). Από τις λίγες τραγουδιστές παραλλαγές του Ικαριώτικου είναι η Συμπεθέρα ή Πέρα στου χωριού τη βρύση ή Δώσ' του πέρα. Η Συμπεθέρα διακρίνεται για τις πολλές παραλλαγές σε στίχους καθώς και στη σειρά εμφάνισης των στίχων.

ΣΥΜΠΕΘΕΡΑ

Δώσ' του δώσ' του δώσ' του πέρα δώσ' του φουστανιού αέρα,
δώστε του για να πρεπίσει κι ο χορός να νοστιμίσει.

Νάτος έρχεται από πέρα δώσ' του φουστανιού σου αέρα,
δώσ' του δώσ' του και ας πάει τούτη η γης θα μας εφάει.

Τούτη η γης που την πατούμε ούλοι μέσα θε να μπούμε,
τούτη η γης με τα χορτάρια τρώει νιους και παλικάρια.

Που θα πάμε συμπεθέρα στον γιαλό για στον αθέρα,
στο γιαλό θε να βραχούμε στο βουνό θε να χαθούμε.

Πέρα στον πλατύ αθέρα έχασα μια μπουζουνέρα,
φύσ' αγέρα φύσ' αγέρα για να βρω τη μπουζουνέρα.

Πέρα στου χωριού τη βρύση τον Καριώτικο έχουν στήσει,
και χορεύουν κοπελούδια σαν τα δροσερά λουλούδια.

Τον Καριώτικο χορό πως τον αγαπώ εγώ,
τον Καριώτικο χορεύω κι όσον ημπορώ σαρτεύω.

Χόρευγε καημένη γραι στων παιδιών μας τις χαρές,
δες και με καημένε γέρο πως πηδώ και πως σαρτεύω.

Μόλις η πρώτη δοξαριά δείξει ότι θα ξεκινήσει ο Ικαριώτικος, αλλάζει αμέσως το κλίμα στο πανηγύρι. Οι περισσότεροι παρευρισκόμενοι σηκώνονται και συντάσσονται σιγά στον κύκλο, πιασμένοι από τους ώμους. Όσο εισέρχονται νέα άτομα διευρύνεται ο κύκλος, που αποκτά και νέους εσωτερικούς δακτυλίους. Δεν υπάρχει στην ουσία πρώτος και τελευταίος χορευτής (Εικόνα 13, 16, Παράρτημα 1). Τουλάχιστον, δεν φαίνεται κανένας να διαφεντεύει το χορό, όπως συμβαίνει σε άλλους δημοτικούς χορούς. Οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να αυτοσχεδιάσουν, όταν βρεθούν στη θέση του πρωτοχορευτή. Μόλις ο πρωτοχορευτής κουραστεί παραχωρεί τη θέση του στον επόμενο. Η συλλογικότητα των χορευτών βρίσκεται στο ρυθμό τους και στον κύκλο που διαρκώς διευρύνεται, ενώ ο μουσικός παρακολουθεί και μεταβάλλει τον παλμό των χορευτών. Οι μουσικοί υποστηρίζουν ότι υπάρχει μία αμφίδρομη επικοινωνία

στην οποία ο χορευτής και ο οργανοπαίχτης ανταλλάσσουν όχι μόνο τα ρυθμικά στοιχεία, αλλά και το ύψος του χορού. Η ένταση και η προσωρινή χαλάρωση εναλλάσσονται δίνοντας την ευκαιρία να ανασυντάξουν οι χορευτές τις δυνάμεις τους. Σε άλλες όμως περιπτώσεις ο οργανοπαίχτης, κυρίως ο βιολιστής, προχωράει σε ένα ανελέητο κρεσέντο που επαναλαμβάνει και παραλλάσσει το μοτίβο του ικαριώτικου σκοπού, που συνήθως είναι μεγάλης διάρκειας. Μ' αυτό τον τρόπο ο Καριώτικος χορός συνεχίζει κατά κάποιο τρόπο την εξελικτική πορεία του ακόμα και σήμερα. Για τον τρόπο που χόρευαν οι Ικαριώτες στο τέλος περίπου τις δεκαετίας του 40' είναι ενδεικτική η περιγραφή του Μίκη Θεοδωράκη στην αυτοβιογραφία του, όπου μεταξύ άλλων γράφει τα εξής. «Ο χορός τους πήγαινε σε άλλες σφαίρες. Θα 'λεγα ιερατικές. Ήταν μια βακχική γιορτή, με την έννοια της υπέρβασης. Πολύ με είχαν επηρεάσει αυτές οι βραδιές. Κι από την άποψη της μουσικής κι από την άποψη του χορού». Εκτός από τον Ικαριώτικο χορό στα πανηγύρια χορεύονται ο συρτός και ο μπάλλος, κοινοί σε όλα τα νησιά του Αιγαίου. Χορεύονται επίσης ζεϊμπέκικα και καρσιλαμάδες, που δείχνουν και την επιρροή της Μικρασίας και των γύρω νησιών. Κοντά σε αυτά, παλιότερα και συνήθως στην αρχή του γλεντιού, χόρευαν και ευρωπαϊκούς χορούς, τα «ευρωπαϊκά», όπως λέγονταν, βαλς, ταγκό, φοξ και πόλκα, τα οποία ήταν ιδιαίτερα αγαπητά, καθώς και το γνωστό «πιπέρι» στο τελείωμα του γλεντιού συνήθως τις πρώτες πρωινές ώρες.

Τα σύγχρονα ικαριώτικα πανηγύρια φαίνεται να έχουν χαλαρή σχέση με τις θρησκευτικές εορτές. Μπορεί το πανηγύρι να πραγματοποιείται την ημέρα της γιορτής κάποιου αγίου, αλλά στο γλέντι δεν υπάρχει η θρησκευτική παρουσία (Πάσχαρη- Κουλουλία, 2011). Αντιμετωπίζεται περισσότερο σαν ευκαιρία διασκέδασης από τους φιλέορτους κατοίκους.

5.6 Εποχικά έθιμα

Τα έθιμα που συνοδεύουν τις μεγάλες γιορτές του κύκλου του χρόνου στις κοινωνίες του Αιγαίου παρουσιάζουν αρκετά στοιχεία ομοιογένειας και αντανakλούν τους τρόπους ζωής και οργάνωσης παλαιότερων κοινωνιών (Φραγκούλη, 2009:74).

5.6.1 Έθιμα των Χριστουγέννων

Η Πρωτοχρονιά συνδέεται με τη γιορτή του αγίου Βασιλείου, «τ' αϊ Βασιλείου», ή «τ' αγιοβασίλη». Το εορταστικό τραπέζι της Πρωτοχρονιάς: λέγεται και τραπέζι τ' «αϊ Βασιλείου», και περιλαμβάνει προσφορές για τον άγιο. Τα εθιμικά φαγητά της Πρωτοχρονιάς έχουν, ως βάση, το χοιρινό κρέας, το οποίο ορίζεται ως το ευετηρικό φαγητό της καλοχρονιάς. Τα γλυκίσματα που προσφέρονται περιέχουν μέλι, όπως μελωμένα φοινίκια, ξεροτήγανα ή αυγοκαλάμαρα και λουκουμάδες.

Την ημέρα της Πρωτοχρονιάς οι Ικαριώτες, σε συντροφιάς καλαντιστών, ανάλογα με την ηλικία, περνούν από σπίτι σε σπίτι, λένε τον «άι Βασίλη» κι εύχονται για τον καινούργιο χρόνο. Η τελετουργία του εθίμου ορίζει ότι η παρέα συγκεντρώνεται σε ένα μέρος και με τη συνοδεία μουσικών οργάνων (βιολί, τσαμπουνοφυλάκα κλπ.) επισκέπτεται ένα ένα τα σπίτια του χωριού για να ευχηθεί (Εικόνα 15, Παράρτημα 1). Σε κάθε σπίτι κάθονται λίγο, τρώνε, πίνουν κρασί, τραγουδούν και χορεύουν και κατόπιν, αφού πάρουν μαζί και τον οικοδεσπότη του σπιτιού που

επισκέφθηκαν, προχωρούν στο επόμενο σπίτι (Πουλιανός, 1964:178). Έτσι η παρέα, αλλά και το κέφι συνεχώς μεγαλώνουν και το γλέντι μπορεί να κρατήσει μέχρι το πρωί. Στα τοπικά κάλαντα του εθίμου ο «αγιοβασίλης» περιγράφεται ως ζευκαλής. Στην παρακάτω παραλλαγή, παρωδείται το πέρασμά του Αγίου από ένα άκρο του νησιού μέχρι το άλλο, η υποδοχή, τα κεράσματα, το κρασί και συνακόλουθα το «ζεύκι».

«Αγιοβασίλης έρχεται από τον Κάβο Πάπα,

βαστάει εις την πλάτη του μια μαλλιαρή φυλάκα.

Αι Βασίλης έρχεται από το Μαγγανίτη,

βαστάει εις το στόμα του ένα μακρύ φοινίκι.

Έρχεται στην Περαμαριά ευθύς ο ασπρομάλλης

του δίνουνε δυο κρασιά και ένα πορτοκάλι.

Και από τα Θέρμα, βρε περνά, και του μυρίζει γλέντι.

Ψάχνει και βρίσκει το κρασί και πίνει και μεθάει

και αρχίζει βρε να τραγουδά, δίχως να σταματάει...»

5.6.2 Έθιμα της Αποκριάς

Τις απόκριες οι Ικαριώτες συνήθιζαν να μασκαρεύονται με κουδούνια και φορεσιές από δέρματα τράγων εξ ου και οι ονομασίες κουδουνάτοι, τραγόμορφοι, μουτσουναραίοι. Τα βράδια γύριζαν παρέες παρέες στα συγγενικά και φιλικά τους σπίτια όπου οργάνωναν επιτόπου γλέντια. Συνήθιζαν να τραγουδάνε τραγούδια «ακατάλληλου» και βωμολοχικού περιεχομένου.

5.6.3 Έθιμα της Λαμπρής

Στην Ικαρία, επειδή οι ιερείς έχουν στην δικαιοδοσία του πολλές ενορίες, οι οποίες συχνά βρίσκονται σε αρκετή απόσταση μεταξύ τους, συνηθίζεται να τελείται η ακολουθία της Ανάστασης σε διαφορετικούς χρόνους από χωριό σε χωριό ξεκινώντας νωρίτερα από τα μεσάνυχτα και συνεχίζοντας και αργότερα ώστε να προλάβουν να αναστήσουν παντού.

Στα έθιμα του Πάσχα συμπεριλαμβάνονται τα «μνημόσυνα» ή «αγάπες» (Σταματιάδης, 1893) που συνεχίζουν να τελούνται την Κυριακή της Λαμπρής, σε χωριά της Βόρειας και Δυτικής Ικαρίας και αφορούν σε προσφορές κρέατος, ψωμιού και κρασιού για τους νεκρούς προγόνους (Αφιανές, 2004:62). Το κρέας που συγκεντρώνεται, ψήνεται από την εκκλησιαστική επιτροπή την ημέρα της Λαμπρής σε μεγάλα καζάνια βραστό και όταν ψηθεί, τοποθετείται σε μεγάλες ξύλινες σκάφες και το ευλογεί ο ιερέας για «να συγχωρεθούν τα πεθαμένα». Στη συνέχεια, προσδιορίζεται το «ψυχομέτρι», δηλαδή η μερίδα που αναλογεί, ισόποσα, σε όλους τους κατοίκους, αλλά και σε ξένους, που θα βρεθούν στο χωριό την ημέρα της Λαμπρής. Το κρέας

προσφέρεται με ζωμό και κρασί. Το μνημόσυνο αφορά σε κοινή εστίαση των κατοίκων έξω από την εκκλησία.

Το έθιμο του «φανού», «αφφανού» ή «αρφανού», «φανού» ή «σωρού» απαντάται κυρίως στο χωριό Καραβόσταμο και στα χωριά του Αγίου Κηρύκου. Κατά τη διάρκεια της Σαρακοστής αρχίζει η διαδικασία εύρεσης και κοπής ξερών και αγκαθωτών θάμνων που θα χρησιμοποιηθούν ως καυστική ύλη - αχινόποδες, αστοιβές, ασμίροι, κ.ά. Μάλιστα, νέοι άντρες φυλάνε με βάρδιες τους θάμνους που έχουν κόψει μέχρι το Μεγάλο Σάββατο, γιατί η αντίπαλη ομάδα μπορεί να επιχειρήσει να τους κλέψει, πράγμα που θεωρείται προσβολή. Το Μεγάλο Σάββατο οι θάμνοι μεταφέρονται στα χωριά σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο, όπου στήνονται οι αφφανοί και το βράδυ της Ανάστασης ή την επομένη, την ημέρα της Λαμπρής ανάβουν μεγάλες φωτιές. Μεταξύ των χωριών υπάρχει ανταγωνισμός σχετικά με το μέγεθος και τη διάρκεια καύσης του αφφανού. Ο ανταγωνισμός είναι ιδιαίτερος στο χωριό Καραβόσταμο, όπου λειτουργούν δυο ενορίες, μία στο κάτω Καραβόσταμο και μία στο πάνω Καραβόσταμο. Εκεί και οι δυο αφφανοί ανάβονταν ταυτόχρονα και νικητές θεωρούνταν εκείνοι που ο αφφανός τους έκαιγε περισσότερη ώρα.

Το κάψιμο του «Ιούδα» ή «τσιφούτη» τελείται τα Αντίλαμπρα σε χωριά του νησιού. Στα χωριά Χριστό και Γλαρέδων φτιάχνουν τον «Ιούδα», ένα ομοίωμα ανθρώπου και το γεμίζουν με φρύγανα, αστοιβές ή άχυρα. Στα Αντίλαμπρα τον κρεμούν σε ένα δέντρο κοντά στην εκκλησία, τον τουφεκίζουν μέχρι που να πάρει φωτιά και να καεί.

5.7 Παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων

5.7.1 Αμπελουργία - Κρασί

Η καλλιέργεια της αμπέλου και η παραγωγή κρασιού στην Ικαρία φαίνεται πως συνεχίζεται αδιάλειπτα από την αρχαιότητα. Στις ομηρικές πηγές γίνεται αναφορά στον πράμνιο οίνο (Lazarakis, 2005), κρασί που προέρχεται από τις πλαγιές του Πράμνου, του σημερινού Αθήρα. Στο νησί καλλιεργούνταν διάφορες ποικιλίες σταφυλιών. Άσπρα είναι το μπεγλέρι, το κολοκυθάτο, το ροζακί, το αργυρό, το μοσχάτο, το ατόνυχο ή αετόνυχο, το βρουλλινό. Μαύρα είναι το φωκιανό, το συρίκι, το κούντουρο (Πουλιανός, 1976:82). Κρασί παράγεται κυρίως από το φωκιανό, το κούντουρο και το μπεγλέρι. Η εποχή του τρύγου ήταν γιορτή. Το μάζεμα των σταφυλιών και η μεταφορά μέχρι το πέταλο -πατητήρι- γινόταν με κοφίνια και καφάσια. Το πάτημα γινόταν αργά, σχεδόν χορευτικά. Το πέταλο ή πατητήρι ή ληνός⁹ ήταν μια τετραγωνική δεξαμενή με βάθος περίπου ένα μέτρο, κτισμένη με πέτρα και εσωτερικά επενδυμένη με μεγάλες πλάκες γρανίτη, ώστε να είναι στεγανή. Ο μούστος βγαίνοντας από μια οπή, το πελέμι, έπεφτε στο αποδόχι, ένα πιθάρι χωμένο στο έδαφος. Από εκεί ο μούστος μεταφερόταν στις βυτίνες, που έκλειναν με πέτρινες πλάκες. Η κάθε πλάκα είχε στο κέντρο της μια μικρή τρύπα για αερισμό κατά τη διάρκεια της ζύμωσης. Τις τρύπες τις κάλυπταν με φύλλα συκιάς. Συνήθως οι βυτίνες βρίσκονταν χωμένες στο έδαφος στο πιθοστάσι, ένα πεζούλι «σκιαδερό», όπου η σκιά των

⁹ Ληνός είναι η αρχαία ονομασία για το πατητήρι (Lazarakis, 2005), εξ ου και η αρχαιοελληνική γιορτή Λήναια, προς τιμήν του θεού Διονύσου.

δέντρων τις προστάτευε από τον δυνατό ήλιο (Κόκκινος, 2005:143). Σε νεότερους χρόνους το πιθοστάσι μεταφέρεται μέσα στο σπίτι. Μετά την ολοκλήρωση της ζύμωσης, η βυτίνα σφραγιζόταν με λάσπη από στάχτη. Το κρασί το αντλούσαν με αναρρόφηση, «σιφούνισμα» από την οπή στο κέντρο του καπακιού. Το ειδικό σκέυος για το σιφούνισμα ονομάζεται σιφούνι και είναι το φλασκί μιας ξερής κολοκύθας που καταλήγει σε καμπυλωτό χέρι με τρύπα στην άκρη (Εικόνα 14, Παράρτημα 1). Στην τρύπα αυτή προσαρμόζεται ένας καλαμένιος αυλός, ενώ στο σώμα της κολοκύθας ανοίγουν μια τρύπα, όπου προσαρμόζεται ένα μικρό στόμιο. Για να βγάλουν το κρασί βάζουν τον αυλό στο πιθάρι και ρουφούν από τη μικρή τρύπα της κολοκύθας, ώστε να αφαιρείται ο αέρας και το κρασί να γεμίζει την κολοκύθα. Για τη μεταφορά του κρασιού χρησιμοποιούνταν πήλινα δοχεία και ασκοί από δέρματα ζώων. Ο ασκός ή «περλοή» ήταν δέρμα ζώου καθαρό από την τρίχνη επιφάνεια και γυρισμένο το μέσα έξω και εξακολουθεί να χρησιμοποιείται στην Ικαρία σαν σακίδιο ποικίλης χρήσης. Οι διαδικασίες καλλιέργειας, οινοποίησης και συντήρησης το κρασιού σήμερα στην Ικαρία διατηρεί πολλά στοιχεία του παραδοσιακού της χαρακτήρα (Αφianές, 2004:56-59).

Το κρασί είναι αναπόσπαστο μέρος της ζωής στην Ικαρία και οι Ικαριώτες του έχουν αφιερώσει ένα από τα λίγα δημώδη τραγούδια του νησιού. Η Αμπελοκουτσούρα είναι ένα τραγούδι με θέμα το κρασί και διακρίνεται για τις πολλές παραλλαγές σε στίχους και σε σειρά εμφάνισης των στίχων (Πουλιανός, 1964:285-286).

ΑΜΠΕΛΟΚΟΥΤΣΟΥΡΑ

Θεός που την πολυχρονεί την
αμπελοκουτσούρα / που κάμνει το γλυκό
κρασί και τα ξεχνάμε ούλα

όρτσα μια και έλα γιομάτα για τα σένα
μαυρομάτα / όρτσα μια και δυο σου λέω, μη
με τυραννείς και κλαίω

Σιφούνι¹⁰ μου στραβόραδο (Εικόνα 14,
Παράρτημα 1), παλιά καταβολάδα / κρασάκι
που με κέρναγες ούλη την εβδομάδα

Θωρείς ετούτο το κρασί που'ναι μες το
ποτήρι / Καριώτες το πατήσασι μέσα στο
πατητήρι

Έλα, έλα πέρδικα μου στα αγκαλάκια τα
δικά μου / Έλα, έλα που σου λέω μη με
τυραννείς και κλαίω

Ξύπνα Λευτέρη κι άνοιξε και βάλε το βρακί
σου / κι άνοιξε το πιθάρι σου να πιουμ' απ'
το κρασί σου

Έλα, έλα που σου λέω μη με τυραννείς και
κλαίω / Έλα, έλα με τα 'μένα, να περνάς
χαριτωμένα

Βάλε κρασί στο μαστραπά και βγάλτο στον
αέρα /κι αν δεν το πιω την Κυριακή το πίνω
τη Δευτέρα

Ούλα `ναι φάδια της κοιλιάς και το ψωμί
στημόνι / το βλοημένον το κρασίν ούλα τα
στερεώνει

¹⁰Σιφούνι ονομάζουν οι Ικαριώτες ένα φλασκί ειδικά φτιαγμένο για να ρουφά κρασί. (Πουλιανός, 1976:101)

Ο ύπνος θρέφει το παιίν κι ο ήλιος το
μοσχάριν / και το κρασίν το γέροντα τον
κάνει παλικάρι

Κρασί σε πίνω για καλό μα εσύ κακό μου
κάμνεις / από τον δρόμο μ' εξορείς και στον
γκρεμό με βγάνεις

Βαριά καρδιά είχα σήμερα μα πάλι πέρασε
μου / γιατί είχα το συμπέθερο κι
εξαμογέλασεν μου

Έχω τραγούδια να σας πω ένα σακί γιομάτο
/ μα ηξεκολώθην το σακί και πέσαν ούλα
κάτω

5.7.2 Μέλι

Το μέλι Ικαρίας που παράγεται από άγρια βότανα και δέντρα του νησιού, όπως πεύκο, ρέικι, σμύρος και θυμάρι, και κατέχει σημαντική θέση στην τοπική διατροφή. Η Ικαρία διαθέτει τις κατάλληλες περιβαλλοντικές και κλιματολογικές συνθήκες για την ανάπτυξη πολυάριθμων άγριων αρωματικών και αυτοφυών φυτών που δημιουργούν χαρακτηριστικές ποιότητες μελιού, το πευκόμελο, ρεικόμελο-αναματόμελο, θυμαρίσιο και ανοιξιάτικο είναι ποικιλίες μελιού πλούσιες σε ιχνοστοιχεία, βιταμίνες και μέταλλα.

5.7.3 Γλυκά κουταλιού

Στην Ικαρία παρασκευάζονται πολλά γλυκά του κουταλιού, γλυκό κυδώνι, γλυκό σταφύλι, γλυκό τριαντάφυλλο, γλυκό μελιτζανάκι κ.α. Ιδιαίτερα αγαπητό είναι το γλυκό τριαντάφυλλο με την ιδιαίτερη γεύση και την οσμή τριαντάφυλλου. Γραπτές μαρτυρίες δεν υπάρχουν για το γλυκό αυτό, αλλά η προφορική παράδοση τοποθετεί την αρχή της κατασκευής του στην Μικρά Ασία. Στην Ελλάδα, η παρασκευή αυτού του γλυκού πιθανολογείται ότι άρχισε στην Ικαρία στη δεκαετία του '30 στα νοικοκυριά. Τα τριαντάφυλλα συλλέγονται τον Μάιο από τις αγριοτριανταφυλλιές (αυτοφυής θαμνώδης βλάστηση) που βρίσκονται στις πλαγιές της νότιας Ικαρίας. Τα πέταλά τους καθαρίζονται και βράζουν σε μεταλλικό σκεύος αρχικά με νερό που στη συνέχεια τοποθετείται ζάχαρη, μέχρι να «δέσει» το σιρόπι.

5.7.4 Καθούρα

Η καθούρα είναι ένα παραδοσιακό τυρί που παράγεται αποκλειστικά από κατσικίσιο γάλα. Είναι ένα τυρί άλμης πολύ αγαπητό και δημοφιλές στους ντόπιους. Η καθούρα που ωριμάζει στην άλμη, χαρακτηρίζεται από το λευκό χρώμα της, τη συνεκτική της μάζα, το ιδιαίτερα ευχάριστο άρωμά και την ελαφρά πικάντικη γεύση που εντείνεται με το χρόνο ωρίμανσής της, που είναι τουλάχιστον 3 μήνες.

5.7.5 Παραδοσιακές συνταγές

Στην Ικαρία παραδοσιακά έτρωγαν και κατανάλωναν ό,τι είχαν διαθέσιμο, ό,τι μπορούσαν να καλλιεργήσουν. Για κρέας διατηρούν κατσίκια και χοίρους οικόσιτους. Από τα ελαιόδεντρά τους εξασφαλίζουν το λάδι της χρονιάς. Μεγάλη παραγωγή κηπευτικών, ντομάτες, λάχανα, αγγούρια, πατάτες, φασόλια, κουκιά, πιπεριές κ.ά., καθώς και φρούτα εποχής, ροδάκινα, σύκα, μήλα, καρπούζια, πεπόνια, σταφύλια, καΐσια (τοπικό είδος βερίκοκου) καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της αγοράς του νησιού. Πολύ διαδεδομένο στην Ικαρία είναι το κολοκάσι, ένα λαχανικό ρίζας που μαγειρεύεται σχεδόν σαν την πατάτα. Οι Ικαριώτες κάνουν ευρεία χρήση βοτάνων,

άγριων χόρτων και αρωματικών φυτών στη μαγειρική και σαν αφεψήματα. Μαζεύουν και καλλιεργούν τσάι του βουνού, φασκόμηλο, άγρια λεβάντα, ρίγανη, δάφνη, θυμάρι, μάραθο, βασιλικό, θρούμπι.

Επίσης, κάθε νοικοκυριό συνήθιζε να ξεραίνει σύκα, σταφίδες και απίδια για να τα καταναλώνει κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Τα αποξηραμένα σύκα αρωματίζονται με ρίγανη ή φύλλα δάφνης πιεσμένα ανάμεσά τους.

Το σουφικό είναι παραδοσιακό φαγητό πολύ διαδεδομένο στην Ικαρία το οποίο περιέχει ποικιλία εποχιακών λαχανικών, όπως μελιτζάνες, ντομάτες, κολοκυθάκια, καρότα, πατάτες, κρεμμύδια ξερά και σκόρδο. Τα υλικά ψιλοκόβονται και μαγειρεύονται όλα μαζί σε τηγάνι με λάδι σε χαμηλή φωτιά. Στα πιταράκια χρησιμοποιούν κολοκύθες και διάφορα χορταρικά για τη γέμιση. Τα κομμάτια ζύμης κλεισμένα καλά τηγανίζονται σε καυτό ελαιόλαδο μέχρι να ροδίσουν. Το χοιρινό με λάχανα είναι εορταστικό φαγητό των Χριστουγέννων στην Ικαρία. Είναι χοιρινό κρέας σιγοβρασμένο με λαχανίδες. Τα φοινίκια είναι γλυκό της Ικαρίας που συνηθίζεται τα Χριστούγεννα. Μοιάζουν με μελομακάρονα που δεν μελώνονται. Παρασκευάζονται σαν μπισκότα, η ζύμη πλάθεται συνήθως σε σχήμα ωοειδές και ψήνονται στον φούρνο. Παλαιότερα οι νοικοκυρές χρησιμοποιούσαν αλισίβα, στάχτη βρασμένη, για να φουσκώσουν τα φοινίκια.

5.7.6 Επιχειρηματικότητα - παραδοσιακά προϊόντα

Ο γυναικείος συνεταιρισμός Ραχών Ικαρίας «Γεύσεις Ικαρίας» ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 2009 με σκοπό την αξιοποίηση και προώθηση των Ικαριακών προϊόντων και την παράλληλη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Αποτελείται από έντεκα δραστήριες, νέες γυναίκες από την περιοχή Ραχών Ικαρίας. Η ποιότητα και η ικαριώτικη προέλευση είναι τα μοναδικά κριτήρια των παραγόμενων προϊόντων. Οι συνταγές τους είναι ένα αρμονικό μίγμα από παλιές εγγυημένες συνταγές και νέες γεύσεις. Στο εργαστήριο που βρίσκεται στην πλατεία Χριστού Ραχών, υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία από μαρμελάδες, γλυκά του κουταλιού, λικέρ, τουρσιά, βότανα, υφαντά, ξυλογλυπτική κ.α. (Γυναικείες επιχειρήσεις: womenassociations.gr)

Το ηλεκτρονικό «Ικαριακόν Παντοπωλείο» ή αλλιώς ikariastore.gr είναι πρώτο e-shop με αποκλειστικά προϊόντα της Ικαρίας. Ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2011 ως μια πρωτοβουλία του portal ikariamag.gr στο πλαίσιο της προσπάθειάς παραγωγής, τυποποίησης, συσκευασίας και εμπορίας τοπικών βιολογικών και παραδοσιακών προϊόντων Ικαρίας. Αγνό μέλι Ικαρίας, γλυκά του κουταλιού και μαρμελάδες, βότανα, όπως το φασκόμηλο, η άγρια λεβάντα, το θυμάρι, η ρίγανη, ο μάραθος, το μελισσόχορτο, το βαλσαμόχορτο, η καλέντουλα, ο βασιλικός ο πλατύφυλλος, η δάφνη και το θρούμπι, αλοιφές και αγνό σαπούνι με βάση το παρθένο ελαιόλαδο. Στις κύριες δραστηριότητες της επιχειρήσής ανήκει ακόμη η εμπορία τοπικού οίνου, όπως το Φωκιανό και το Μπεγλέρι (Ikariastore: ikariamag.gr/ikariastore).

Το «Ikarian Wine Club» είναι μια αγροτουριστική μονάδα ιδιωτικής πρωτοβουλίας του Γ. Καρίμαλη. Η ιδιοκτησία βρίσκεται στην βορειοδυτική πλευρά του νησιού, διαθέτει 2

παραδοσιακά πετρόκτιστα σπίτια για διαμονή των φιλοξενουμένων που λειτουργούν όλο τον χρόνο, παραδοσιακό αγροτικό εστιατόριο με ικαριώτικη κουζίνα και οινοποιείο με σύγχρονες δεξαμενές και εξοπλισμό. Το αγρόκτημα και ο αμπελώνας, φυτεμένος με τοπικές ποικιλίες σταφυλιών είναι πιστοποιημένα από οργανισμό βιολογικής γεωργίας. Παράγονται ακόμα επιτραπέζια σταφύλια, φρούτα, ποικιλία λαχανικών και αρωματικά φυτά και πραγματοποιούνται μαθήματα γευσιγνωσίας κρασιών και μαγειρικής. Το οινοποιείο της οικογένειας Καρίμαλη παρασκευάζει και εμπορεύεται ικαριώτικο ερυθρό οίνο από τις τοπικές ποικιλίες Φωκιανό και Κούντουρο (μαντηλάρι) και Ρετενό και ικαριώτικο λευκό οίνο από τις τοπικές ποικιλίες Μπεγλέρι και Ασύρτικο (Αειφόρο Αιγαίο: egaio.gr) .

Το οινοποιείο Αφianές βρίσκεται στον Προφήτη Ηλία Ραχών και δραστηριοποιείται από το 2007. Στον χώρο του υπάρχει σύγχρονο σύστημα οινοποίησης, χώροι εμφιάλωσης και αποθήκευσης, η κάβα, τα βαρέλια, καθώς και εργαστήριο. Στον επάνω όροφο βρίσκεται εκθετήριο με παραδοσιακά χρηστικά αντικείμενα του 14^{ου}, 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Στο αμπέλι του οινοποιείου, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει τον παραδοσιακό τρόπο οινοποίησης, το πέτρινο παραδοσιακό πατητήρι και τα πήλινα πιθάρια θαμμένα στη γη (Οινοποιείο Αφianές: afianeswines.gr). Επίσης, στο χώρο του αμπελώνα έχει διαμορφωθεί ένας επισκέψιμος χώρος - Κεραστάρι, όπου οι επισκέπτες μπορούν να δοκιμάσουν τα διάφορα κρασιά, καθώς και ένα πετρόκτιστο θέατρο όπου φιλοξενούνται θεατρικά δρώμενα και μουσικές εκδηλώσεις. Στην επιχείρηση καλλιεργούνται δύο ποικιλίες, το φωκιανό, που είναι η κόκκινη και το μπεγλέρι που είναι η λευκή (Αφianές, 2004:60-61). Το οινοποιείο και τα αμπέλια ελέγχονται από τον Οργανισμό Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων, ΔΗΩ. Η συνολική παραγωγή από όλα τα είδη ανέρχεται στις 15.000 φιάλες το χρόνο.

47

5.8 Μακροβιότητα

Ενώ στην Ευρώπη είναι μακρόβιο (άνω των 90 ετών) το 0,1% του πληθυσμού, στην Ικαρία το αντίστοιχο ποσοστό φτάνει το 1% με παράλληλη διατήρηση καλής ποιότητας ζωής. Η Ικαρία μαζί με την Σαρδηνία, την Οκινάουα της Ιαπωνίας τη Λόμα Λίντα του Μεξικό και την Κόστα Ρίκα συμπεριλαμβάνεται στις μπλε ζώνες (blue zones), δηλαδή στις περιοχές του κόσμου με τα υψηλότερα ποσοστά μακροζωίας και έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας και των διεθνών και ελληνικών ΜΜΕ. Το 2009 ξεκίνησε από την Α' Πανεπιστημιακή Καρδιολογική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών μια μελέτη καταγραφής των κλινικών και παρακλινικών χαρακτηριστικών καθώς και των συνηθειών τρόπου ζωής των κατοίκων της Ικαρίας μέσης και προχωρημένης ηλικίας. Στόχος της μελέτης είναι η εκτίμηση του συνολικού καρδιαγγειακού κινδύνου των μεσηλικών και ηλικιωμένων κατοίκων και η διερεύνηση πιθανών παραγόντων μακροζωίας σε προοπτική παρακολούθηση δεκαετίας (Panagiotakos et.al, 2010). Φέτος, τέσσερα χρόνια μετά την έναρξη της μελέτης, πραγματοποιήθηκε παρακολούθηση του αρχικού δείγματος της μελέτης. Αυτό που φαίνεται να διακρίνει τους ηλικιωμένους κατοίκους της Ικαρίας είναι ο τύπος της δίαιτας που περιλαμβάνει συχνότερα ψάρι, φρούτα, λαχανικά, όσπρια και τσάι βουνού και κατανάλωση ελληνικού καφέ σε καθημερινή βάση σε σχέση με τους νεότερους. Η υιοθέτηση πιο υγιεινής διατροφής ήταν πιο

συχνή στους ηλικιωμένους της Ικαρίας (68% στους υπερήλικες άνδρες άνω των 80 ετών, και 64% στις υπερήλικες γυναίκες) σε σύγκριση με ανάλογης ηλικίας άτομα από μελέτη αστικής ημιαστικής περιοχής και από άλλες μελέτες νησιωτικών πληθυσμών της Μεσογείου. 50.5% των υπερηλικών ανέφεραν τήρηση θρησκευτικής νηστείας. Επίσης, τα ηλικιωμένα άτομα συνηθίζουν τη μεσημεριανή ανάπαυση (ποσοστό 75%) συχνότερα από τους νεότερους, ενώ εμφανίζουν και χαμηλότερα ποσοστά κατάθλιψης. Από τα ηλικιωμένα άτομα όσοι κατανάλωναν συχνότερα Μεσογειακού τύπου δίαιτα είχαν σε μικρότερη συχνότητα παράγοντες καρδιαγγειακού κινδύνου, ενώ και η καθημερινή χρήση ελαιολάδου φαίνεται να έχει ακόμα και στους ηλικιωμένους ευεργετική επίδραση στη σεξουαλική τους ζωή με καλύτερα ποσοστά ικανοποίησης από την ερωτική τους δραστηριότητα. Όσον αφορά την άσκηση, 85% των συμμετεχόντων ανέφεραν μέτρια ενασχόληση σε φυσική δραστηριότητα. Φαίνεται ότι η ενασχόληση σε βάδιση και αγροτικές δουλειές που εμφανίζουν τα ηλικιωμένα άτομα της μελέτης, βελτιώνουν το σωματικό βάρος και μειώνουν την εμφάνιση καρδιαγγειακών επεισοδίων. Αυτό που φαίνεται να χαρακτηρίζει τα ηλικιωμένα άτομα της νήσου Ικαρίας είναι και οι στενοί οικογενειακοί δεσμοί, η συντροφικότητα, το χαμηλό στρες, καλό μορφωτικό επίπεδο, η καθημερινή άσκηση, η μεσημεριανή σιέστα, υψηλότερο επίπεδο υιοθέτησης μεσογειακής διατροφής και η έντονη κοινωνική συναναστροφή και συμμετοχή σε κοινωνικά δρώμενα, σε σύγκριση με ηλικιωμένους αστικών κέντρων. Η έρευνα υπέδειξε ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων δήλωσε ότι τηρεί καθημερινή φυσική δραστηριότητα, υγιεινές διατροφικές συνήθειες, αποφυγή καπνίσματος, συχνές κοινωνικές επαφές, μεσημεριανό ύπνο και χαμηλά ποσοστά κατάθλιψης

5.9 Ο χρόνος στην Ικαρία

Οι ρυθμοί ζωής στην Ικαρία κυλούν ράθυμα και συνηθίζεται η χρονική απροσδιοριστία, ενώ αποφεύγονται ή δεν τηρούνται οι χρονικοί προγραμματισμοί «με το ρολόι». Ένα ιστορικό χαρακτηριστικό της Ικαρίας που εξακολουθεί να ισχύει και σήμερα είναι η πολλαπλότητα των απασχολήσεων, αφού το κάθε νοικοκυριό για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα διατηρεί σε διάσπαρτους αγρούς αμπέλια, κηπευτικά, ελιές, καρποφόρα δέντρα και κοπάδια ή μεμονωμένα ζώα για το γάλα και κυρίως το κρέας τους. Ταυτόχρονα, τα μέλη της οικογένειας μπορεί να διατηρούν κάποιο κατάστημα, να εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες ή υπάλληλοι. Άρα, οι Ικαριώτες για να φέρουν σε πέρας όλες τις υποχρεώσεις τους, δεδομένης μάλιστα της μεγάλης οικιστικής διασποράς διανύουν μεγάλες αποστάσεις και ελεύθερος χρόνος για τις κοινωνικές συναναστροφές ή και τα ψώνια τους μένει αργά τη νύχτα. Για να ανταποκριθούν στις ανάγκες αυτές τα μαγαζιά, οι υπηρεσίες και όλος ο κοινωνικός ιστός προσάρμοσαν τα ωράρια τους και τους ρυθμούς τους. Αυτή η συνήθεια διατηρείται μέχρι σήμερα, κυρίως στην περιοχή των Ραχών (Κόκκινος, 2005:33). Εφόσον λοιπόν, οι καθημερινές εργασίες των Ικαριωτών εναλλάσσονται είναι λογικό να μην προσκολλώνται σε ένα συγκεκριμένο ωράριο.

5.10 Πολιτιστικοί σύλλογοι – Πολιτιστικές δράσεις

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Ικαρίας είναι η δραστηριοποίηση μιας πλειάδας πολιτιστικών συλλόγων με έδρα στο νησί ή έξω από αυτό. Κάθε χωριό σχεδόν έχει το σύλλογο του με κύρια

απασχόληση την οργάνωση του πανηγυριού του χωριού. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον Σύλλογο Ακαματριωτών «η Κεφάλα», την Κίνηση Πολιτών Ραχών Ικαρίας, τον Εξωραϊστικό και Πολιτιστικό Σύλλογος Δάφνης, τον Κοινωνικό & Εκπολιτιστικό Σύλλογος Φραντάτου Ικαρίας "Το Φραντάτο", τον Εκπολιτιστικό-Εξωραϊστικό-Φιλοδοσικό Σύλλογος Μανδριών "Η Δολίχη", τον Εξωραϊστικό και Εκπολιτιστικό Σύλλογος Στελίου Ικαρίας "Το Κάστρο", τον Εξωραϊστικό και Εκπολιτιστικό Σύλλογο Πετροπουλίου Ικαρίας "Το Βουνάρι", τον Πολιτιστικό Σύλλογο Κάμπου Ικαρίας «ο Κάμπος», τον Εξωραϊστικό Σύλλογο Ευδήλου «ο Αριστείδης» κ.α.

Από τους μεγαλύτερους συλλόγους με έδρα την Αθήνα είναι η Πανικαριακή Αδελφότητα Αθηνών, ο Σύλλογος Ικάρων Επιστημόνων, η Εταιρεία Ικαριακών Μελετών, ο Πανικάριος Πολιτιστικός Σύλλογος «Άρτεμις Ταυροπόλος», ο Σύλλογος Νεολαίας Ικαρίας, ο σύλλογος Κάβο Πάπας, το Φεστιβάλ Ικαρίας κ.α.. Πιο συγκεκριμένα, το Φεστιβάλ Ικαρίας είναι μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, καταστατικά ταγμένη στην υπηρεσία του Πολιτισμού γενικότερα και του πολιτισμού της Ικαρίας ειδικότερα. Τα τελευταία χρόνια, το Φεστιβάλ Ικαρίας διοργανώνει σειρά επιτυχημένων πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως μυθολογικά συνέδρια, παρουσιάσεις βιβλίων, διαλέξεις, τόσο στην Ικαρία, όσο και στην Αθήνα. Η Εταιρεία Ικαριακών Μελετών, που είναι επίσης αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, παρουσιάζει ένα πλούσιο εκδοτικό έργο και εκδίδει ομώνυμο περιοδικό. Ο σύλλογος «Άρτεμις Ταυροπόλος» ιδρύθηκε το 2001 στην Αθήνα με σκοπό τη διάσωση και διάδοση της λαϊκής παράδοσης και ιστορίας της Ικαρίας και των Φούρνων. Στη μέχρι τώρα πορεία του ο σύλλογος έχει ασχοληθεί με διάφορα θέματα όπως είναι η τοπική ενδυμασία, τα ήθη και έθιμα του νησιού, η καταγραφή ιστορικών -αρχαιολογικών τοποθεσιών της Ικαρίας καθώς και η προβολή του νησιού μέσω των εμφανίσεων του χορευτικού τμήματος που αποτελεί το μοναδικό ενεργό αντιπροσωπευτικό συγκρότημα ικαριακού συλλόγου στην Αθήνα.

Εκτός Ελλάδος δραστηριοποιούνται η Πανικαριακή Αδελφότητα Αμερικής και η Πανικαριακή Αδελφότητα Νότιας Αυστραλίας «ο Ίκαρος».

Το Φεστιβάλ Πολιτισμικών Διαλόγων «Ίκαρος» που ξεκίνησε το 2006 με πρωτοβουλία των τριών τότε δήμων της Ικαρίας και συνεχίζεται μέχρι σήμερα λαμβάνει χώρα στο νησί τους καλοκαιρινούς μήνες και περιλαμβάνει ένα πλήθος εκδηλώσεων κινηματογραφικών, μουσικών, χορευτικών αλλά και εικαστικών.

Το Διεθνές Τουρνουά σκακιού «Ίκαρος» που αποτελεί και το Ανοιχτό Πρωτάθλημα Αιγαίου διοργανώνεται εδώ και 36 χρόνια από τον Δήμο Ικαρίας και τον Σκακιστικό Όμιλο Ικαρίας στο Αθλητικό Κέντρο Αγίου Κηρύκου. Ο Σκακιστικός Όμιλος Ικαρίας έχει κατακτήσει πολλά πρωταθλήματα και κύπελλα Αιγαίου, έχει φτάσει στο Final Four του Κυπέλλου Ελλάδας και αγωνίζεται στην Α' Εθνική κατηγορία, ενώ έχει δημιουργήσει και ένα «φυτώριο» μικρών σκακιστών και σκακιστριών.

B. Ερευνητική προσέγγιση

Κεφάλαιο 6

6.1 Σκοπός της έρευνας

Η έρευνα φιλοδοξεί να διακρίνει τις αντιλήψεις και τις στάσεις νέων ατόμων, 20-40 χρονών για την πολιτισμική φυσιогνωμία του τόπου καταγωγής τους. Διερευνώνται οι γνώσεις και οι απόψεις των νέων για τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της Ικαρίας και ο βαθμός συμμετοχής τους στα έθιμα και τον ικαριακό τρόπο ζωής. Στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινωνία τα έθιμα και ο πολιτισμικός πλούτος του παρελθόντος συχνά γίνονται θύματα της ομοιογενοποιητικής και μαζοποιητικής ορμής της δυτικής κουλτούρας. Η ελπίδα διατήρησης των ιδιαίτερων πολιτισμικών αγαθών του κάθε τόπου βρίσκεται περισσότερο στα χέρια των νέων και εξαρτάται από το βαθμό που οι νέοι έχουν εμπεδώσει και αναγνωρίσει τη σημασία της τοπικής παράδοσης, για λόγους όχι μόνο αυτογνωσίας και νοσταλγίας, αλλά και βιώσιμης ανάπτυξης.

6.2 Ερευνητικά εργαλεία: σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Η καταγραφή των απόψεων των νέων σχετικά με την πολιτισμική φυσιогνωμία της Ικαρίας έγινε με τη χρήση των μεθόδων κοινωνικής έρευνας. Για τη διεξαγωγή της ποσοτικής έρευνας επιλέχθηκε το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου. Η πλήρης μορφή του ερωτηματολογίου της παρούσας έρευνας παρουσιάζεται στο Παράρτημα.

50

Πιο συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο διαρθρώνεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν τα γενικά χαρακτηριστικά του ερωτώμενου, φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, αριθμό τέκνων, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα και μηνιαίο ατομικό εισόδημα. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικές με την πολιτισμική φυσιогνωμία της Ικαρίας, τα αξιοθέατα, τα φυσικά μνημεία, τα παραδοσιακά προϊόντα και φαγητά, τα έθιμα, την ιστορία και τη σύγχρονη καθημερινότητα. Οι ερωτήσεις του δευτέρου μέρους διαμορφώθηκαν μετά από ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, καθώς και με την προσωπική εκτίμηση της ερευνήτριας.

6.3 Επιλογή δείγματος και συλλογή στοιχείων

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 150 νέους, 20 – 40 ετών, που κατάγονται από την Ικαρία, ανεξάρτητα από τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους. Η επιλογή του δείγματος έγινε με απλή τυχαία δειγματοληψία. Η συλλογή των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα και σε διαφορετικές περιοχές της Ικαρίας (Εύδηλος, Άγιος Κήρυκος, Αρμενιστής, Στελί, Χριστός Ραχών) κατά το χρονικό διάστημα Ιουνίου – Αυγούστου 2013. Η πλειονότητα των ερωτηματολογίων συμπληρώθηκε παρουσία της ερευνήτριας κι έτσι οι ερωτώμενοι είχαν τη δυνατότητα να διατυπώσουν τυχόν απορίες σχετικά με το ερωτηματολόγιο.

6.4 Επεξεργασία δεδομένων

Αφού συγκεντρώθηκαν τα ερωτηματολόγια, ελέγχθηκε η πληρότητα των απαντήσεων και αριθμήθηκαν. Ακολούθησε η κωδικοποίηση των μεταβλητών του ερωτηματολογίου και η μετατροπή των απαντήσεων σε ψηφιακά δεδομένα με τη χρήση του προγράμματος Microsoft Office Excel. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του προγράμματος SPSS. Τα αποτελέσματα της περιγραφικής στατιστικής παρουσιάζονται περιγραφικά, καθώς και με τη χρήση διαγραμμάτων και πινάκων.

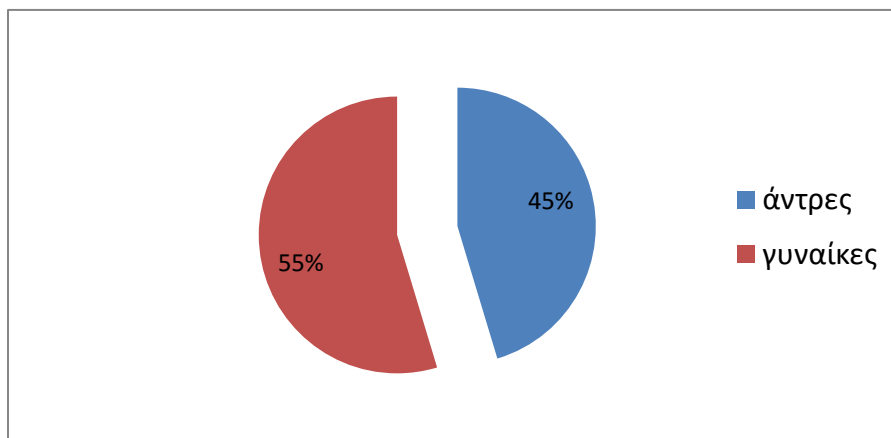
Κεφάλαιο 7

Το κεφάλαιο παρουσιάζει τις απαντήσεις των ερωτώμενων με τη βοήθεια της περιγραφικής στατιστικής, καθώς και με τη χρήση διαγραμμάτων και πινάκων.

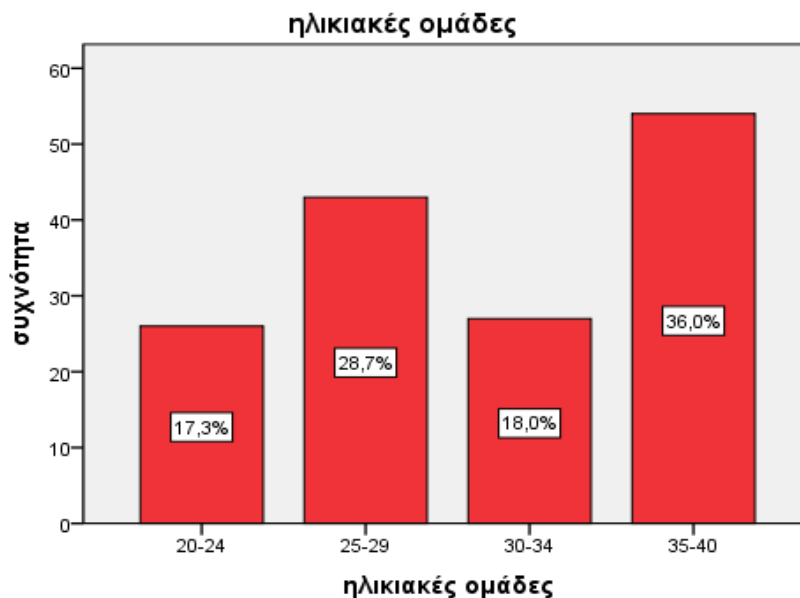
7.1 Γενικά χαρακτηριστικά

Από τα 150 άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα οι 82 ήταν γυναίκες, σε ποσοστό 54,7% και οι 68 ήταν άντρες σε ποσοστό 45,3%. Οι ηλικίες των ερωτηθέντων είναι χωρισμένες σε διαστήματα. Τα άτομα από 20-24 είναι 26 (17,3%), τα άτομα από 25-29 είναι 43 (28,7%), τα άτομα από 30-34 είναι 27 (18,0%) και τα άτομα από 35-40 είναι 54 (36,0%).

Διάγραμμα 1. Κατανομή συχνοτήτων για το φύλο

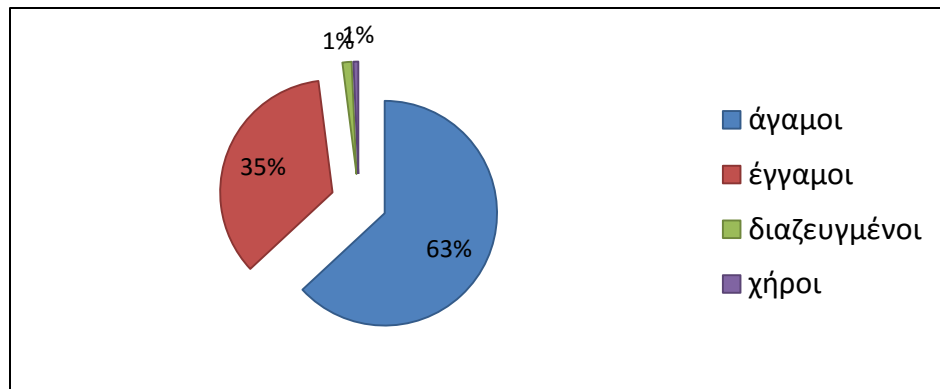

Διάγραμμα 2. Κατανομή συχνοτήτων για τις ομαδοποιημένες ηλικιακές ομάδες

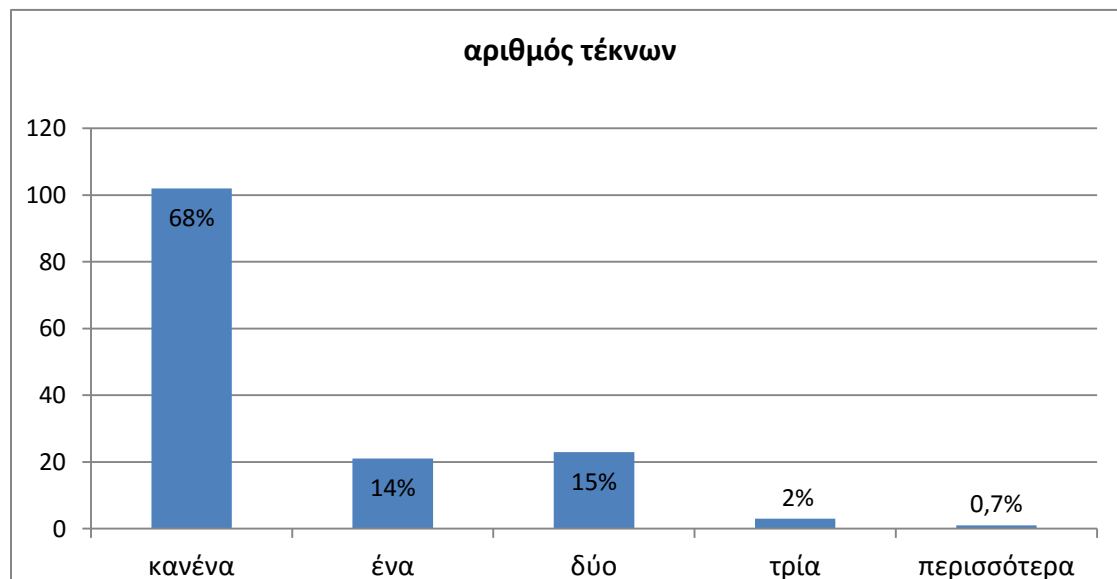
Από τους ερωτηθέντες οι 94, σε ποσοστό 62,7% είναι άγαμοι, οι 52, σε ποσοστό 34,7% είναι έγγαμοι, 1 άτομο, σε ποσοστό 0,7% είναι χήρος και 2, σε ποσοστό 1,3% είναι διαζευγμένοι.

Διάγραμμα3. Κατανομή συχνοτήτων για την οικογενειακή κατάσταση

Από τους ερωτηθέντες οι 102, σε ποσοστό 68%, δεν έχουν παιδιά. 21 άτομα, σε ποσοστό 14% έχουν 1 παιδί, 23 άτομα, σε ποσοστό 15,3% έχουν 2 παιδιά, 3 άτομα, σε ποσοστό 2% έχουν 3 παιδιά, ενώ μόλις 1 άτομο, σε ποσοστό 0,7% είναι πολύτεκνος.

Διάγραμμα 4. Κατανομή συχνοτήτων για τον αριθμό τέκνων

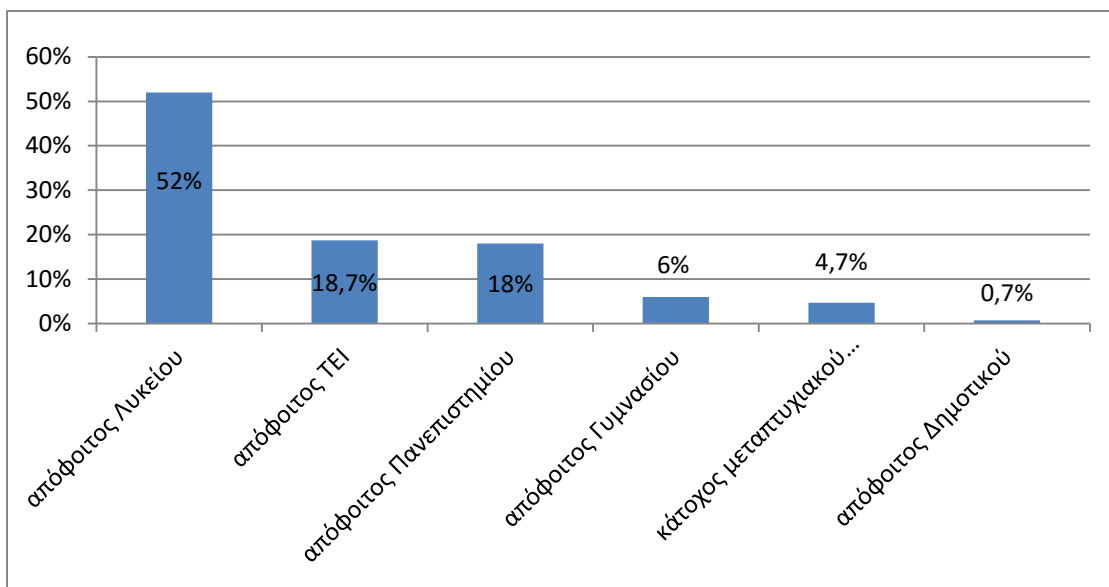

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, 78 άτομα, σε ποσοστό 52% είναι απόφοιτοι Λυκείου, 28 άτομα, σε ποσοστό 18,7% είναι απόφοιτοι ΤΕΙ, 27 άτομα, σε ποσοστό 18% είναι απόφοιτοι ΑΕΙ, 7 άτομα, σε ποσοστό 4,7% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου, 9 άτομα είναι απόφοιτοι γυμνασίου και μόλις 1 άτομο απόφοιτος δημοτικού. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι λόγω της ηλικίας του δείγματος μέρος εξ αυτών ήταν φοιτητές και σπουδαστές που δήλωσαν απόφοιτοι Λυκείου, καθώς δεν έχουν αποφοιτήσει ακόμα από τις σχολές τους.

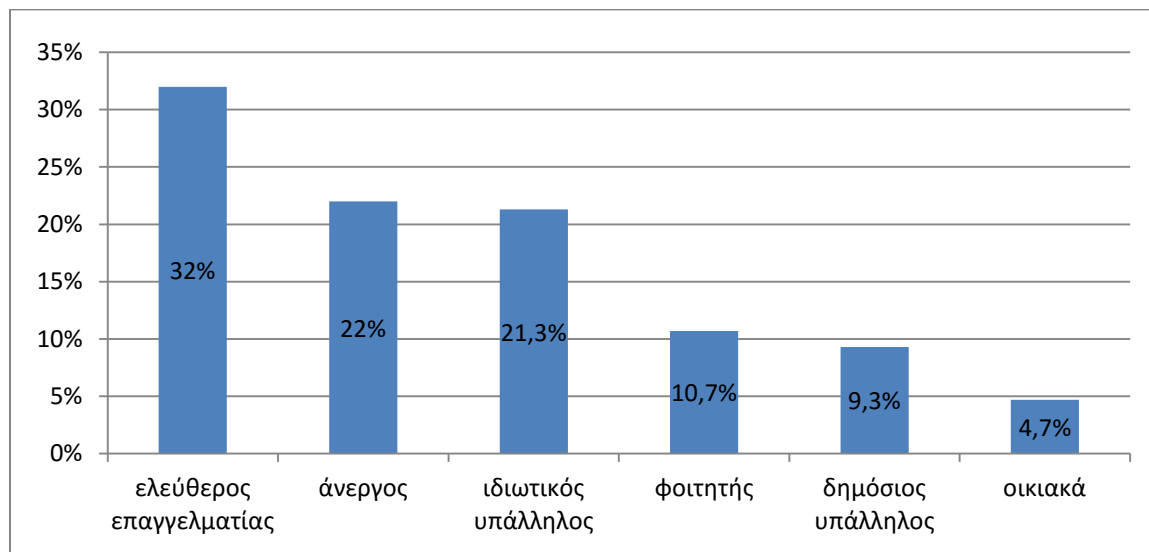
Από τους ερωτηθέντες 48 άτομα, σε ποσοστό 32% είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, 33 άτομα, σε ποσοστό 22% είναι άνεργοι, 32 άτομα, σε ποσοστό 21,3% είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, 14 άτομα, σε ποσοστό 9,3% είναι δημόσιοι υπάλληλοι, 16 άτομα, σε ποσοστό 10,7% είναι φοιτητές, ενώ 7 άτομα, σε ποσοστό 4,7% ασχολούνται με οικιακές εργασίες.

64 από τους ερωτηθέντες, σε ποσοστό 42,7% δήλωσε ατομικό μηνιαίο εισόδημα από 0-350 ευρώ, 33 άτομα, σε ποσοστό 22% δήλωσε εισόδημα από 351-650 ευρώ, 25 άτομα, σε ποσοστό 16,7% δήλωσε εισόδημα από 651-950 ευρώ, 20 άτομα, σε ποσοστό 13,3% δήλωσαν εισόδημα από 951-1200 ευρώ, 3 άτομα δήλωσαν εισόδημα από 1201-1500 ευρώ, ενώ 5 άτομα δήλωσαν εισόδημα άνω των 1500 ευρώ.

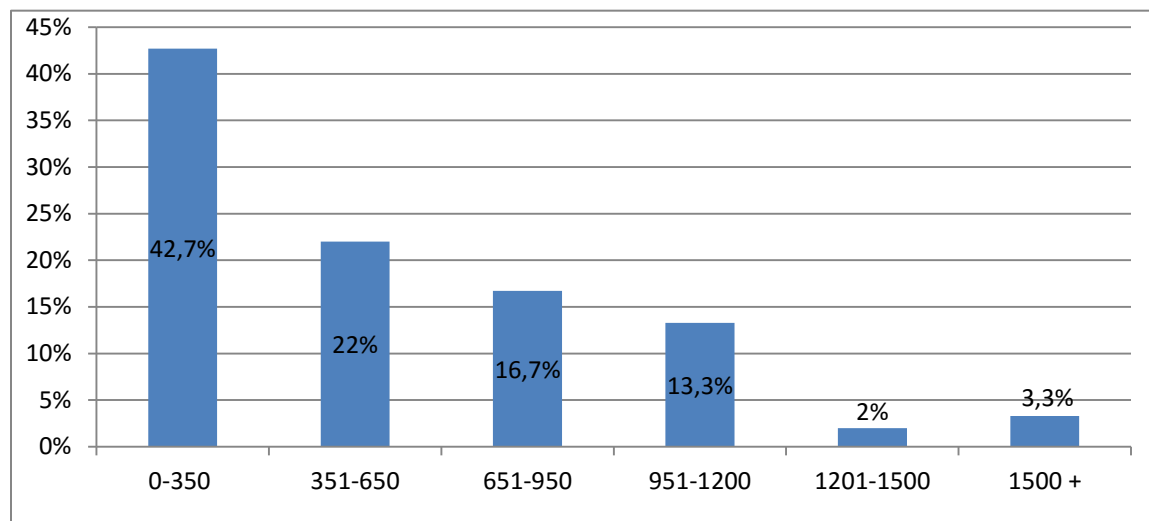
Διάγραμμα 5. Κατανομή συχνοτήτων για το μορφωτικό επίπεδο

Διάγραμμα 6. Κατανομή συχνοτήτων για την απασχόληση

Διάγραμμα 7. Κατανομή συχνοτήτων για το μηνιαίο ατομικό εισόδημα σε ευρώ

7.2 Πολιτισμική φυσιογνωμία της Ικαρίας

Όπως προκύπτει από τον συγκεντρωτικό πίνακα οι νέοι γνωρίζουν σε μεγάλο βαθμό τις τοποθεσίες της Ικαρίας με αρχαιολογικό και θρησκευτικό ενδιαφέρον, αφού όλοι οι χώροι συγκεντρώνουν υψηλά ποσοστά. Η επισκεψιμότητα των χώρων δεν παρουσιάζει αντίστοιχα υψηλά ποσοστά. Γνωστότερη τοποθεσία και με τη μεγαλύτερη επισκεψιμότητα είναι ο Ναός (σε

ποσοστό 97,3% και 88% αντίστοιχα) και η Μονή Μουντέ (σε ποσοστό 93,3% και 84,7 αντίστοιχα). Και οι δύο τοποθεσίες συνδυάζουν το πολιτισμικό ενδιαφέρον με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος. Λιγότερο γνωστή τοποθεσία είναι η αρχαία Οινόη (σε ποσοστό 73,3%), ίσως επειδή οι ερωτώμενοι γνωρίζουν μόνο το σύγχρονο τοπωνύμιο της Οινόης, που είναι Κάμπος. Η επισκεψιμότητα της Οινόης παρουσιάζει ποσοστό 48% καθώς οι αρχαιολογικοί χώροι και τα βυζαντινά μνημεία της περιοχής είναι πλήρως αναξιοποίητα. Τα μικρότερα ποσοστά επισκεψιμότητας παρουσιάζει η Ιερά μονή Ευαγγελισμού Μαυριάνου (σε ποσοστό 37,3%).

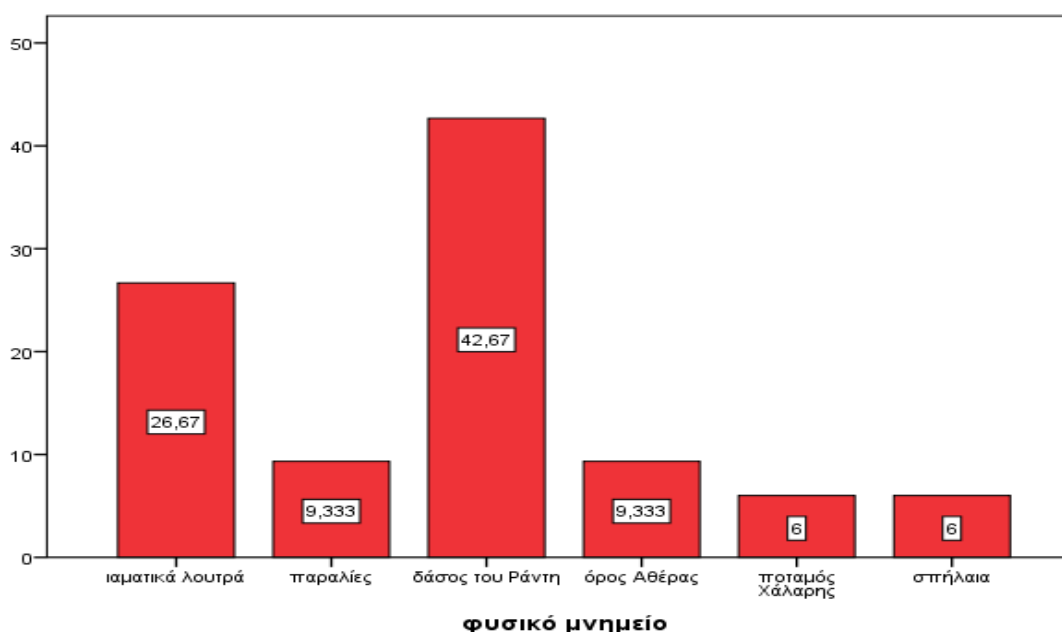
Πίνακας 1. Κατανομή συχνοτήτων για τους αρχαιολογικούς και θρησκευτικούς χώρους της Ικαρίας που γνωρίζουν και έχουν επισκεφθεί οι ερωτώμενοι

Γνωρίζω	%	Π	Έχω επισκεφθεί	%	Π
Ναζ	97,3	146	Ναζ	88	132
Οινόη	73,3	110	Οινόη	48	72
Δράκανο	92	138	Δράκανο	64,7	97
Θέρμα	88,7	133	Θέρμα	64,7	97
Κάστρο του Κοσκινά	90	135	Κάστρο του Κοσκινά	72,7	109
Μονή Μουντέ	93,3	140	Μονή Μουντέ	84,7	127
Μονή Οσίας Θεοκτίστης	88,7	133	Μονή Οσίας Θεοκτίστης	69,3	104
Μονή Μαυριάνου	74	111	Μονή Μαυριάνου	37,3	56

56

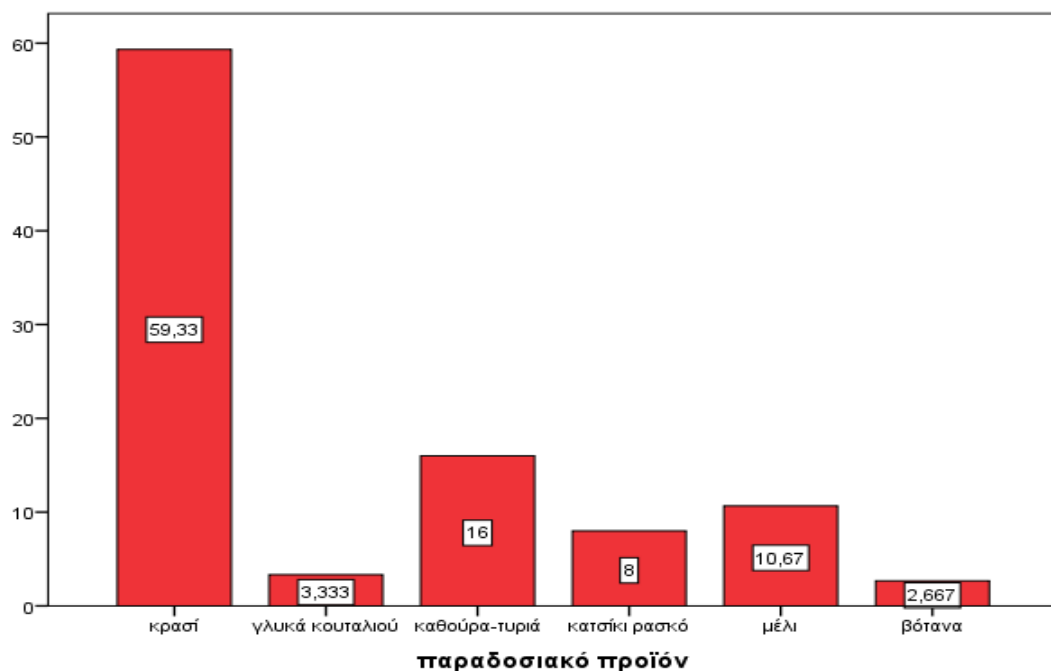
Σημαντικότερο φυσικό μνημείο της Ικαρίας σύμφωνα με τους ερωτηθέντες είναι το δάσος του Ράντη σε ποσοστό 42,67% και ακολουθούν τα ιαματικά λουτρά σε ποσοστό 26,67%. Οι παραλίες του νησιού και το όρος Αθέρας επιλέχθηκαν σε ποσοστό 9,33%, ενώ ο ποταμός Χάλαρης και τα σπήλαια επιλέχθηκαν σε ποσοστό 6%.

Διάγραμμα 8. Κατανομή συχνοτήτων για το σημαντικότερο φυσικό μνημείο της Ικαρίας

Αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό προϊόν της Ικαρίας αναδείχθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα το κρασί σε ποσοστό 59,33%. Ακολουθούν τα τυριά και η καθούρα, σε ποσοστό 16%, το μέλι, σε ποσοστό 10,67%, το ρασκό κατσίκι, σε ποσοστό 8%, τα γλυκά του κουταλιού, σε ποσοστό 3,33% και τα βότανα, σε ποσοστό 2,66%.

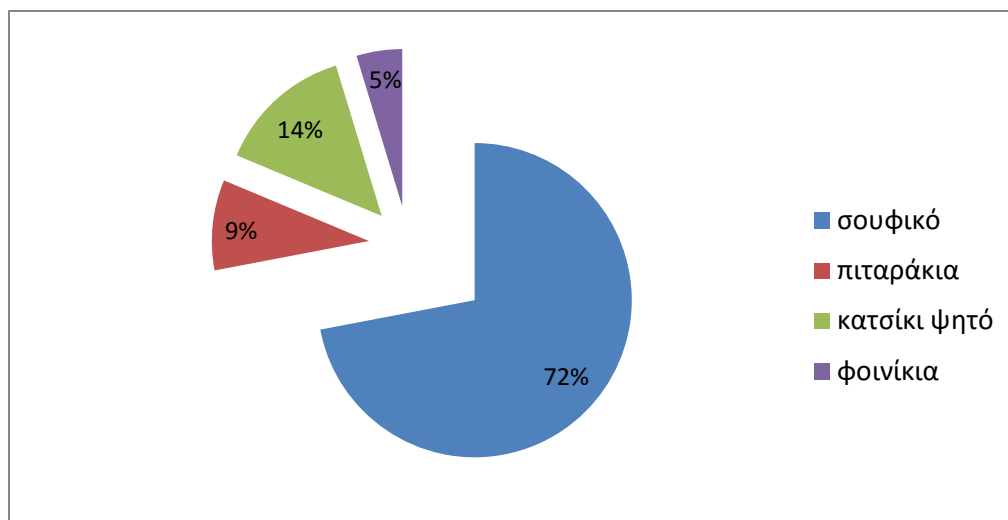
Διάγραμμα 9. Κατανομή συχνοτήτων για το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό προϊόν της Ικαρίας

57

Αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό φαγητό της Ικαρίας με διαφορά αναδείχθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα το σουφικό σε ποσοστό 72%. Ακολουθούν το ψητό κατσίκι, σε ποσοστό 14%, τα πιταράκια, σε ποσοστό 9,33% και τα φοινίκια, σε ποσοστό 4,66%.

Διάγραμμα 10. Κατανομή συχνοτήτων για το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό φαγητό της Ικαρίας

Όπως φαίνεται και στον συγκεντρωτικό πίνακα οι νέοι γνωρίζουν σε μεγάλο βαθμό έθιμα του τόπου τους και συμμετέχουν σε αυτά. Το ικαριώτικο πανηγύρι και τα κάλαντα του Αγιοβασίλη είναι τα πιο δημοφιλή έθιμα καθώς οι ερωτώμενοι έχουν συμμετάσχει σε αυτά σε ποσοστό 95,3% και 85,3% αντίστοιχα. Το έθιμο του αφανού ενώ είναι ευρέως γνωστό σε ποσοστό 80,7% δεν παρουσιάζει αντίστοιχα ποσοστά συμμετοχής (48%), ίσως επειδή απαιτεί από τους συμμετέχοντες χρόνο και προσπάθεια. Το αποκριάτικο έθιμο των κουδουνάτων φαίνεται να διατηρείται σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τα υπόλοιπα έθιμα, αφού είναι το λιγότερο γνωστό (σε ποσοστό 68,7) και αυτό που λιγότερο τηρείται (σε ποσοστό 34,7%).

Πίνακας 2. Κατανομή συχνοτήτων για τα έθιμα της Ικαρίας που γνωρίζουν και στα οποία έχουν συμμετάσχει οι ερωτώμενοι

Γνωρίζω	%	Π	Έχω συμμετάσχει	%	Π
πανηγύρι	100	150	πανηγύρι	95,3	147
κάλαντα	95,3	143	κάλαντα	85,3	128
μνημόσυνα	88,7	133	μνημόσυνα	76,7	115
αφανός	80,7	121	αφανός	48	72
κουδουνάτοι	68,7	103	κουδουνάτοι	34,7	52

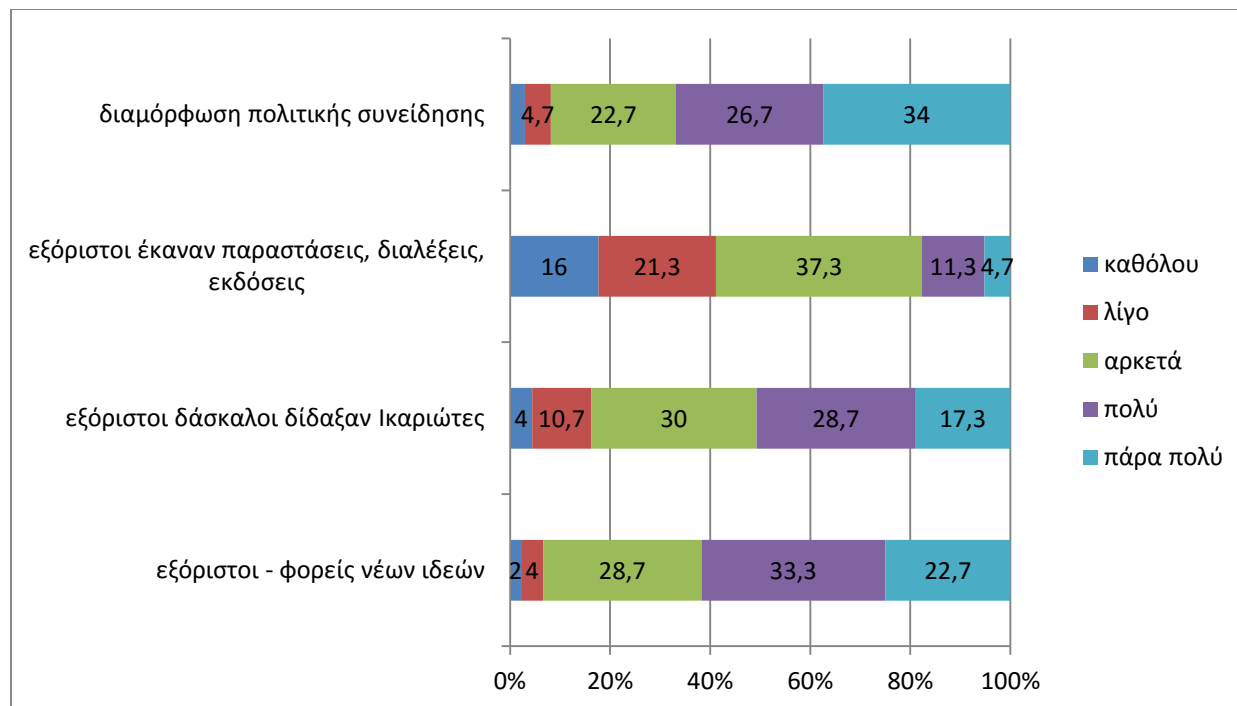
Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων, σε ποσοστό 90,67% αναγνωρίζει ότι το ιστορικό παρελθόν της Ικαρίας ως τόπου εξορίας επηρέασε την πολιτισμική ταυτότητα του τόπου, ενώ το 9,3% θεωρεί ότι το γεγονός αυτό δεν επηρέασε την πολιτισμική ταυτότητα του νησιού.

Διάγραμμα 11. Κατανομή συχνοτήτων για το αν το γεγονός ότι η Ικαρία υπήρξε τόπος εξορίας επηρέασε την πολιτισμική φυσιογνωμία του τόπου

Σύμφωνα με το δείγμα η παρουσία και οι δράση των εξορίστων στο νησί επηρέασαν γενικά την πολιτισμική ταυτότητα της Ικαρίας. Κυρίως οι ερωτώμενοι κρίνουν ότι η παρουσία των εξορίστων ενίσχυσε τη διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης (πάρα πολύ σε βαθμό 34% και πολύ σε βαθμό 26,7%) και έφερε νέες ιδέες στο νησί (πάρα πολύ σε βαθμό 22,7% και πολύ σε βαθμό 33,3%). Λιγότερο επηρέασε πολιτισμικά την Ικαρία, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, η δράση των πολιτικών εξορίστων σε παραστάσεις, διαλέξεις και εκδόσεις που πραγματοποίησαν στο νησί κατά την εκεί απομόνωσή τους (καθόλου σε ποσοστό 16% και λίγο σε ποσοστό 21,3%).

Διάγραμμα 12. Κατανομή συχνότητων αξιολόγησης του βαθμού επιρροής της δράσης των εξορίστων στην πολιτισμική ταυτότητα της Ικαρίας

Το δείγμα αναγνώρισε ως σημαντικούς όλους τους παράγοντες μακροβιότητας που του δόθηκαν. Σημαντικότερος παράγοντας μακροζωίας αναγνωρίζεται από τους ερωτηθέντες οι υγιεινές διατροφικές συνήθειες, σε ποσοστό 90%. Ακολουθούν η έλλειψη στρες, σε ποσοστό 89,3%, η καθημερινή φυσική δραστηριότητα, σε ποσοστό 88,7%, οι συχνές κοινωνικές συναναστροφές, σε ποσοστό 80% και ο μεσημεριανός ύπνος, σε ποσοστό 74%. Εντύπωση προκαλεί ότι για τους ερωτηθέντες η αποφυγή του καπνίσματος συμβάλλει στη μακροζωία λιγότερο από τους υπόλοιπους παράγοντες, σε ποσοστό 53,3%.

Το δείγμα τηρεί τους παράγοντες μακροζωίας σε μικρότερα ποσοστά απ' όσο τους αναγνωρίζει ως σημαντικούς και εδώ αναγνωρίζεται ίσως ο σύγχρονος τρόπος ζωής που απομακρύνει τον άνθρωπο από πιο φυσικούς τρόπους διαβίωσης. Περισσότερο τηρούνται οι συχνές κοινωνικές συναναστροφές σε ποσοστό 70%. 40,7% του δείγματος παραδέχεται ότι έχει καθημερινή φυσική

δραστηριότητα, 39,3% αποφεύγει το στρες, 37,3% φροντίζει να έχει υγιεινές διατροφικές συνήθειες, 36,7% τηρεί τη μεσημεριανή ανάπαυση και 31,3% αποφεύγει το κάπνισμα.

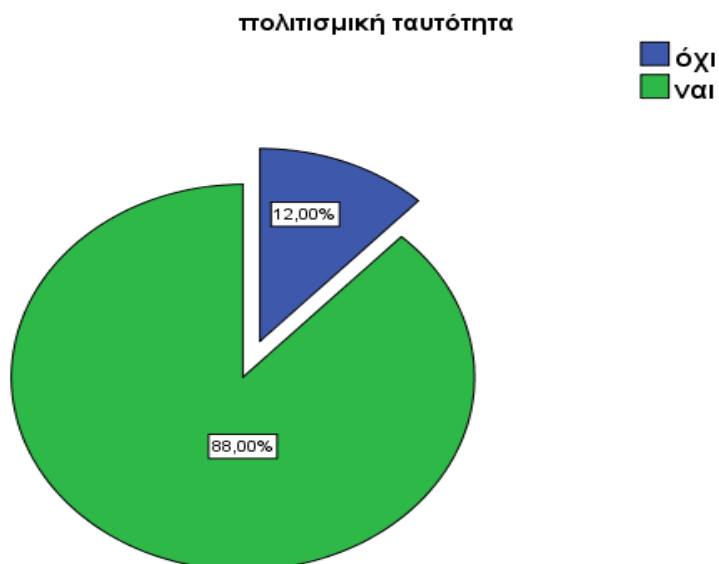
Πίνακας 3. Κατανομή συχνοτήτων για τους παράγοντες που συμβάλλουν στη μακροζωία και τους παράγοντες που τηρούν οι ερωτώμενοι

Παράγοντες που συμβάλλουν στη μακροζωία	%	Π	Παράγοντες μακροζωίας που τηρώ	%	Π
Φυσική δραστηριότητα	88,7	133	Φυσική δραστηριότητα	40,7	61
Διατροφικές συνήθειες	90	135	Διατροφικές συνήθειες	37,3	56
Κοινωνικές συναναστροφές	80	120	Κοινωνικές συναναστροφές	70	105
Μεσημεριανός ύπνος	74	111	Μεσημεριανός ύπνος	36,7	55
Αποφυγή καπνίσματος	53,3	80	Αποφυγή καπνίσματος	31,3	47
Έλλειψη στρες	89,3	134	Έλλειψη στρες	39,3	59

60

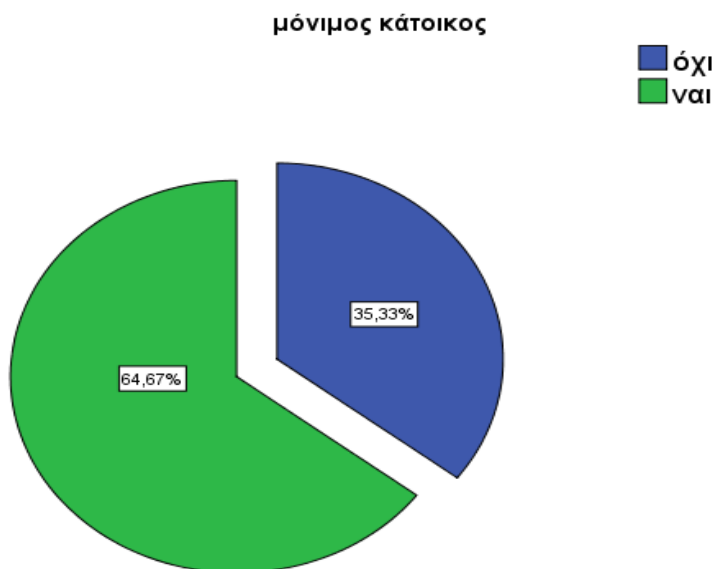
132 ερωτηθέντες, σε ποσοστό 88% θεωρούν ότι η Ικαρία διατηρεί την ιδιαίτερη πολιτισμική της ταυτότητα, ενώ μόλις 18 ερωτηθέντες, σε ποσοστό 12% θεωρεί ότι η Ικαρία έχει απολέσει την ταυτότητά της.

Διάγραμμα 12. Κατανομή συχνοτήτων για το αν η Ικαρία διατηρεί την πολιτισμική της ταυτότητα

Από το δείγμα της έρευνας 97 ερωτηθέντες είναι μόνιμοι κάτοικοι Ικαρίας, σε ποσοστό 64,67%, ενώ 53 ερωτηθέντες δε διαμένουν μόνιμα στο νησί, σε ποσοστό 35,3%.

Διάγραμμα 13. Κατανομή συχνοτήτων για τον τόπο μόνιμης κατοικίας του δείγματος

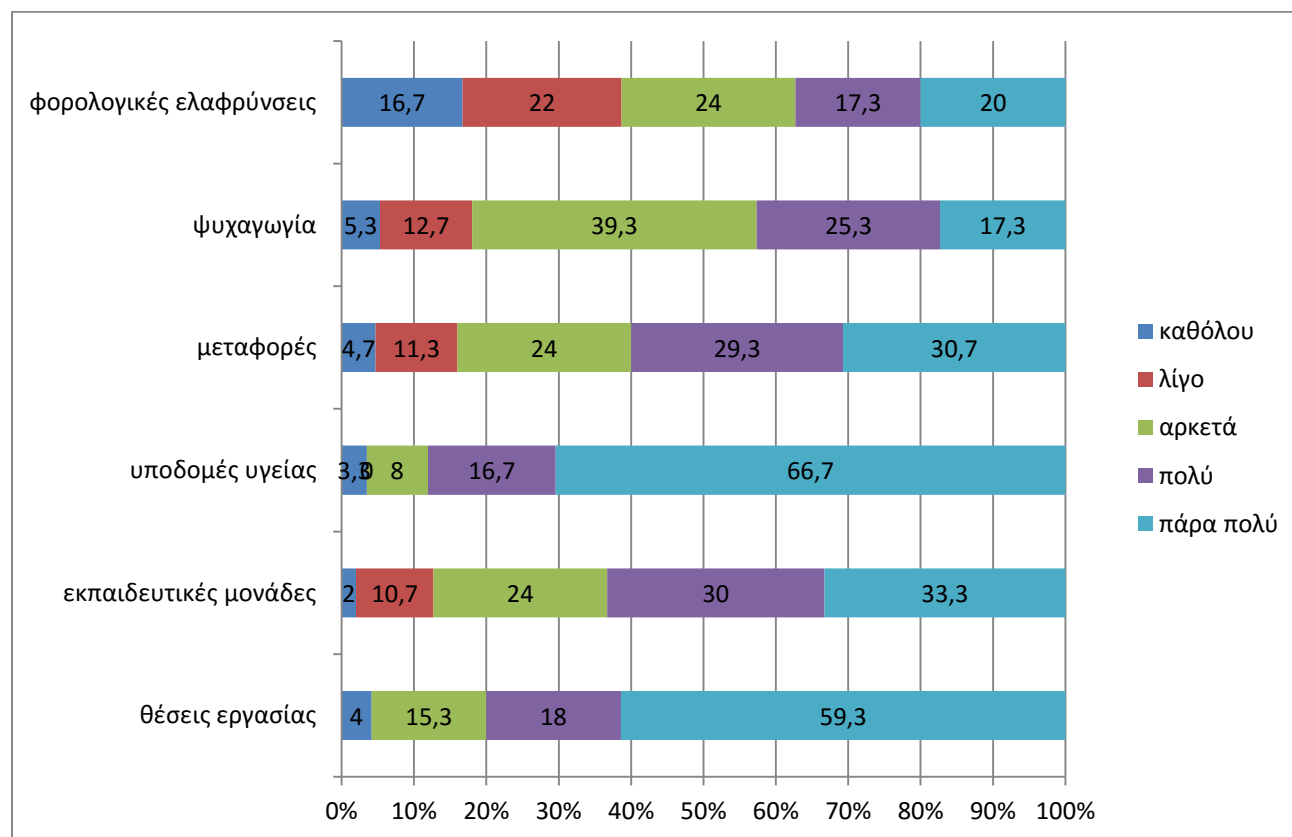

61

Από τα 53 άτομα που δε διαμένουν μόνιμα στην Ικαρία, τα 47 δήλωσαν ότι θα σκέφτονταν την μόνιμη εγκατάσταση στο νησί, ενώ τα 6 δεν σκέφτονται μια πιθανή μόνιμη εγκατάσταση.

Από τους παράγοντες που είναι σημαντικοί σε περίπτωση μόνιμης εγκατάστασης στην Ικαρία πάρα πολύ σημαντικές θεωρούνται οι υποδομές υγείας και η ποιότητα τους σε ποσοστό 66,7% και η ύπαρξη θέσεων εργασίας σε ποσοστό 59,3%. Επίσης, ως πολύ σημαντικό κριτήριο αξιολογείται και η ποιότητα των εκπαιδευτικών μονάδων (πάρα πολύ σε ποσοστό 33,3% και πολύ σε ποσοστό 30%). Καθόλου σημαντικές δεν θεωρούνται οι φορολογικές ελαφρύνσεις από το 16,7% των ερωτηθέντων.

Διάγραμμα 14. Κατανομή συχνοτήτων αξιολόγησης της σημαντικότητας των παραγόντων σε περίπτωση μόνιμης εγκατάστασης στην Ικαρία

Κεφάλαιο 8

8.1 Έλεγχοι ανεξαρτησίας

Η στατιστική ανάλυση των στοιχείων, όπως παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο 7, περιέχει τις κεντρικές τάσεις. Για να αποκαλυφθούν συσχετίσεις που τυχόν υπάρχουν είναι απαραίτητη η χρήση άλλων μεθόδων διερεύνησης. Η μέθοδος χ^2 (chi-square) μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ερμηνεύσει τη συχνότητα κατηγοριών που προέρχονται από μία ή από δύο ποιοτικές μεταβλητές (Ρούσσος, Τσαούσης, 2011:466). Μπορεί να χρησιμοποιηθεί δηλαδή, για να εξεταστεί αν οι συχνότητες των διαφόρων κατηγοριών προκύπτουν τυχαία ή είναι συστηματικές. Το χ^2 αντανakλά το μέγεθος των διαφορών μεταξύ των πραγματικών και των αναμενόμενων συχνοτήτων. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η διαφορά, τόσο πιθανότερο είναι να προκύψει στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα (Ρούσσος, Τσαούσης, 2011:474-477).

Για να διαπιστωθεί αν οι δύο μεταβλητές είναι εξαρτημένες ή όχι πραγματοποιείται έλεγχος υποθέσεων:

Μηδενική υπόθεση: Οι δύο μεταβλητές είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους.

Εναλλακτική υπόθεση: Οι δύο μεταβλητές είναι εξαρτημένες (σχετίζονται μεταξύ τους).

Για να διαπιστωθεί ποια από τις δύο υποθέσεις ισχύει εξετάζεται η τιμή p-value. Αν η p-value < $\alpha=0,05$, τότε δέχομαι ότι υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των μεταβλητών.

Η λογιστική παλινδρόμηση (logistic regression) αναφέρεται στην περίπτωση που επιθυμούμε να εξετάσουμε πώς η αναμενόμενη τιμή της εξαρτημένης μεταβλητής επηρεάζεται από έναν αριθμό παραγόντων.

8.2 Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Παρουσιάζονται μόνο οι περιπτώσεις στις οποίες κατά την ανάλυση εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές κατά τη συσχέτιση των διαφόρων μεταβλητών.

8.2.1 Σε σχέση με το φύλο

Δεχόμαστε ότι το φύλο επηρεάζει το αν ο ερωτώμενος έχει επισκεφθεί τη μονή Θεοκτίστης σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$ (διότι p-value=0,029<0,05).

Εφαρμόζοντας λογιστική παλινδρόμηση (binary logistic regression) με εξαρτημένη μεταβλητή την επίσκεψη στη μονή Θεοκτίστης και ανεξάρτητη μεταβλητή το φύλο προκύπτει ότι οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να έχουν επισκεφθεί τη μονή ($B= -781$) (Πίνακας 2, Παράρτημα 4).

Δεχόμαστε ότι το φύλο επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι συμμετέχουν στο έθιμο του αφανού σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$, (διότι p-value=0,037<0,05).

Εφαρμόζοντας λογιστική παλινδρόμηση (binary logistic regression) με εξαρτημένη μεταβλητή τη συμμετοχή στο έθιμο του αφανού και ανεξάρτητη μεταβλητή το φύλο προκύπτει ότι οι άντρες είναι πιο πιθανό να συμμετέχουν στο έθιμο ($B = 692$) (Πίνακας 1, Παράρτημα 4).

Δεχόμαστε ότι το φύλο επηρεάζει την άποψη των ερωτώμενων σχετικά με το πόσο η διδασκαλία των εξόριστων δάσκαλων επηρέασε την πολιτισμική ταυτότητα της Ικαρίας σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 10\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,095 < 0,1$).

8.2.2 Σε σχέση με την ηλικία

Αν και οι ερωτώμενοι ήταν όλοι νέοι μεταξύ 20 και 40 ετών κρίθηκε σκόπιμος ο διαχωρισμός σε διαστήματα για να διερευνηθούν πιθανόν συσχετίσεις. Οι ηλικίες των ερωτηθέντων είναι χωρισμένες σε τέσσερα διαστήματα από 20-24, από 25-29, από 30-34 και από 35-40.

Φαίνεται ότι η ηλικία επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι έχουν επισκεφθεί το κάστρο του Κοσκινά σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 5\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,040 < 0,05$).

Η ηλικία επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι έχουν επισκεφθεί τη μονή Θεοκτίστης σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 10\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,099 < 0,1$).

Η ηλικία επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι έχουν επισκεφθεί τη μονή Μαυριάνου σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 10\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,068 < 0,1$).

Η ηλικία επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι τηρούν την έλλειψη στρες σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 1\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,007 < 0,01$). Επίσης η ηλικία επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η έλλειψη στρες συμβάλλει στη μακροζωία και το αν τηρούν την έλλειψη στρες σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 5\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,023 < 0,05$).

Η ηλικία επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι η φυσική δραστηριότητα συμβάλλει στη μακροζωία και το αν τηρούν την φυσική δραστηριότητα σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 1\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,002 < 0,01$). Επίσης, η ηλικία επηρεάζει το αν οι ερωτώμενοι τηρούν τη φυσική δραστηριότητα σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 1\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,007 < 0,01$).

8.2.3 Σε σχέση με τον αριθμό τέκνων

Αφού ομαδοποίησα αυτούς που έχουν παιδιά και αυτούς που δεν έχουν (child_2, όπου 1=κανένα παιδί, 0=παιδί) προκύπτει ότι το αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν συμμετέχουν στο έθιμο των μνημόσυνων σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 10\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,082 < 0,10$).

Αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν έχουν επισκεφθεί τη μονή Μαυριάνου σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha = 5\%$ (διότι $p\text{-value} = 0,028 < 0,05$).

Αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν έχουν επισκεφθεί τη μονή Θεοκτίστης σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,073<0,1$).

Αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν έχουν επισκεφθεί τη μονή Μουντέ σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$ (διότι $p\text{-value}=0,034<0,05$).

Αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν τηρούν τη φυσική δραστηριότητα ως παράγοντα μακροβιότητας σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,051<0,1$) και επίσης αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν θεωρούν ότι η φυσική δραστηριότητα συμβάλλει στη μακροβιότητα και αν την τηρούν σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$ (διότι $p\text{-value}=0,038<0,05$).

Αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν τηρούν την έλλειψη στρες ως παράγοντα μακροβιότητας σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=1\%$ (διότι $p\text{-value}=0,005<0,01$) και επίσης αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν θεωρούν ότι η έλλειψη στρες συμβάλλει στη μακροβιότητα και αν την τηρούν σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$ (διότι $p\text{-value}=0,014<0,05$).

Αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν θεωρούν τις διατροφικές συνήθειες ως παράγοντα μακροβιότητας σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,066<0,1$) και επίσης αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδί επηρεάζει το αν θεωρούν ότι οι διατροφικές συνήθειες συμβάλλουν στη μακροβιότητα και αν τις τηρούν.

65

8.2.4 Σε σχέση με τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν έχουν επισκεφθεί την Οινόη σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,063<0,1$).

Εφαρμόζοντας λογιστική παλινδρόμηση (binary logistic regression) με εξαρτημένη μεταβλητή την επίσκεψη στην Οινόη και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας προκύπτει ότι οι μόνιμοι κάτοικοι είναι πιο πιθανό να έχουν επισκεφθεί τον αρχαιολογικό χώρο ($B=645$) (Πίνακας 3, Παράρτημα 4).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν έχουν επισκεφθεί τα Θέρμα σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,060<0,1$).

Εφαρμόζοντας λογιστική παλινδρόμηση (binary logistic regression) με εξαρτημένη μεταβλητή την επίσκεψη στα Θέρμα και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας προκύπτει ότι οι μόνιμοι κάτοικοι είναι πιο πιθανό να έχουν επισκεφθεί τα Θέρμα ($B=663$) (Πίνακας 4, Παράρτημα 4).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν έχουν επισκεφθεί τη μονή Θεοκτίστης σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,079<0,1$).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν έχουν επισκεφθεί τη μονή Μαυριάνου σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$ (διότι $p\text{-value}=0,017<0,05$).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν συμμετέχουν στο έθιμο των μνημόσυνων σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=1\%$ (διότι $p\text{-value}=0,002<0,01$).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν συμμετέχουν στο έθιμο του αφανού σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=5\%$ (διότι $p\text{-value}=0,028<0,05$).

Εφαρμόζοντας λογιστική παλινδρόμηση (binary logistic regression) με εξαρτημένη μεταβλητή τη συμμετοχή στο έθιμο του αφανού και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας προκύπτει ότι οι μόνιμοι κάτοικοι είναι πιο πιθανό να έχουν συμμετάσχει στο έθιμο ($B=768$) (Πίνακας 5, Παράρτημα 4).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν συμμετέχουν στο αποκριατικό έθιμο των κουδουνάτων σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=1\%$ (διότι $p\text{-value}=0,001<0,01$).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν θεωρούν ότι η πολιτισμική ταυτότητα του νησιού επηρεάστηκε από το γεγονός ότι υπήρξε τόπος εξορίας σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,084<0,1$).

Εφαρμόζοντας λογιστική παλινδρόμηση (binary logistic regression) με εξαρτημένη μεταβλητή το αν η πολιτισμική ταυτότητα του νησιού επηρεάστηκε από το γεγονός ότι υπήρξε τόπος εξορίας και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας προκύπτει ότι οι μόνιμοι κάτοικοι είναι λιγότερο πιθανό να πιστεύουν ότι η πολιτισμική ταυτότητα του νησιού επηρεάστηκε από το γεγονός ότι υπήρξε τόπος εξορίας ($B= -1,281$) (Πίνακας 6, Παράρτημα 4).

Αν οι ερωτώμενοι είναι μόνιμοι κάτοικοι επηρεάζει το αν θεωρούν ότι η αποφυγή καπνίσματος συμβάλλει στη μακροβιότητα σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=10\%$ (διότι $p\text{-value}=0,071<0,1$).

Κεφάλαιο 9

9.1 Συμπεράσματα

Από το θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας προκύπτει το συμπέρασμα ότι η Ικαρία ως τόπος παρουσιάζει μεγάλο πλούτο παράδοσης που δεν έχει τύχει αντίστοιχης έρευνας και μελέτης. Παρατηρείται ελλιπής και τυχαία καταγραφή των εθίμων του τόπου παρ' όλο που πολλά διατηρούνται ζωντανά μέχρι σήμερα, καθώς και φτωχή γλωσσολογική διερεύνηση του τοπικού ιδιώματος που διατηρεί αρχαιοελληνικά στοιχεία. Οι φυσικές ομορφιές και δυνατότητες του τόπου παραμένουν σε μεγάλο βαθμό ανεκμετάλλευτες με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τις θερμές πηγές. Η φύση δέχεται σοβαρό πλήγμα από την υπερβόσκηση, ένα πρόβλημα που δε φαίνεται να βρίσκει λύση.

Το δείγμα αποτελείται από 150 νέους με καταγωγή από την Ικαρία. 82 ήταν γυναίκες και 68 ήταν άντρες. Οι περισσότεροι βρίσκονται ηλικιακά μεταξύ 35-40 (36%) και 25-29 (28,7%). Επίσης, οι 94 είναι άγαμοι, σε ποσοστό 62,7% και οι 102 δεν έχουν παιδιά, σε ποσοστό 68%. Ως προς το μορφωτικό επίπεδο 78 άτομα, σε ποσοστό 52% είναι απόφοιτοι Λυκείου, 28 άτομα, σε ποσοστό 18,7% είναι απόφοιτοι ΤΕΙ, 27 άτομα, σε ποσοστό 18% είναι απόφοιτοι ΑΕΙ. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι λόγω της ηλικίας του δείγματος μέρος εξ αυτών ήταν φοιτητές και σπουδαστές που δήλωσαν απόφοιτοι Λυκείου. Ως προς την επαγγελματική απασχόληση η φυσιογνωμία του δείγματος ποικίλει. 48 άτομα (32%) είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, 33 άτομα (22%) είναι άνεργοι, 32 άτομα (21,3%) είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι, 16 άτομα, σε ποσοστό 10,7% είναι φοιτητές. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι χαμηλού εισοδήματος. 64 (42,7%) δήλωσαν ατομικό μηνιαίο εισόδημα από 0-350 ευρώ, 33 άτομα (22%) δήλωσαν εισόδημα από 351-650 ευρώ.

Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης των ερωτηματολογίων κρίνονται ενθαρρυντικά καθώς η πλειονότητα των ερωτηθέντων αναγνωρίζει τα στοιχεία πολιτισμικής φυσιογνωμίας της Ικαρίας. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες γνωρίζουν την ύπαρξη των σημαντικών αρχαιολογικών και θρησκευτικών χώρων της Ικαρίας προκρίνοντας το Να και τη Μονή Μουντέ και σε αρκετά μεγάλο ποσοστό τους έχουν επισκεφθεί, αν και η έρευνα, προβολή και αξιοποίηση των χώρων είναι ελλιπής. Επίσης, οι νέοι της Ικαρίας γνωρίζουν τις τοπικές παραδόσεις, ήθη και έθιμα και μάλιστα τις διατηρούν ζωντανές μέχρι τις μέρες μας. Οι ερωτήσεις που ελήφθησαν από τα ερωτηματολόγια αντανakλούν την αγάπη και το ενδιαφέρον των νέων Ικαρίων για τον τόπο τους, τις αγωνίες και τις ελπίδες τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό πιστεύει ότι ο τόπος διατηρεί την ιδιαίτερη πολιτισμική του φυσιογνωμία. Η ηλικιακή ομάδα 20-40 – όπου επέλεξε να απευθυνθεί

η ερευνήτρια – συνήθως είναι απομακρυσμένη από την παράδοση παρατήρηση που διαφεύδεται από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας.

Ενώ γνωρίζουν σε μεγάλο βαθμό σημαντικά μνημεία του νησιού δεν τα έχουν επισκεφθεί σε αντίστοιχα μεγάλο βαθμό. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε ένα συνδυασμό παραγόντων. Οι μετακινήσεις στην Ικαρία είναι αρκετά δύσκολες, δεν υπάρχει συχνή συγκοινωνία και οι αποστάσεις είναι μεγάλες. Οι ντόπιοι, είτε μόνιμοι κάτοικοι είτε καταγόμενοι, συχνά παραμένουν στο χωριό τους και μετακινούνται σε μικρή ακτίνα γύρω από αυτό. Επίσης, σχετικά με τους χώρους με αρχαιολογικό ενδιαφέρον, όπως η αρχαία Οινόη δεν είναι διαμορφωμένοι κατάλληλα για επίσκεψη, δεν έχει αναδειχθεί ο χώρος, απλά βρίσκονται σκόρπια ερείπια κτισμάτων μέσα στο τοπίο.

Η ανάδειξη του Δάσους του Ράντη ως του σημαντικότερου φυσικού μνημείου της Ικαρίας απηχεί ίσως την αγωνία των κατοίκων για την τύχη του δάσους που απειλείται. Αλλά και η ανάδειξη των ιαματικών πηγών στη δεύτερη θέση σημαντικότητας τονίζει την ανάγκη ουσιαστικότερης αξιοποίησής τους.

Το κρασί αναδεικνύεται ως το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό προϊόν της Ικαρίας και αυτό ήταν αναμενόμενο αν αναλογιστεί κανείς πόσο βαθειά στο χρόνο χάνεται η συνήθεια της παραγωγής κρασιού στην Ικαρία, αλλά και πόσο σχετίζεται το κρασί με κάθε λαϊκή εκδήλωση. Το σουφικό αναδεικνύεται το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό φαγητό της Ικαρίας και αυτό είναι ενδεικτικό της τήρησης της μεσογειακής διατροφής, γεγονός που μπορεί να συσχετιστεί με τα υψηλά ποσοστά μακροζωίας στο νησί.

Οι ερωτήσεις σχετικά με τα έθιμα του τόπου βοηθούν ώστε να εξαχθούν ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Τα έθιμα είναι γνωστά και παρατηρείται σημαντική συμμετοχή σε αυτά. Το πανηγύρι αναμφίβολα αναδεικνύεται ο βασιλιάς των εθίμων, γεγονός που επιβεβαιώνει την ερευνητική υπόθεση ότι αποτελεί πυκνωτή φυσιογνωμίας για την Ικαρία, ένα σύγχρονο «σήμα κατατεθέν». Αντίθετα, οι κουδουνάτοι και οι τραγόμορφοι είναι ένα έθιμο που υποχωρεί και περιορίζεται σε αναβιώσεις, δίνοντας τη θέση του σε πιο εξευρωπαϊσμένους τρόπους εορτασμού της αποκριάς. Ο αφανός, ενώ είναι γνωστό έθιμο, δεν παρουσιάζει μεγάλα ποσοστά συμμετοχής πιθανόν γιατί περιορίζεται ως έθιμο σε ορισμένα χωριά και επίσης απαιτεί κόπο και προσπάθεια.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων αναγνωρίζει ότι το ιστορικό παρελθόν της Ικαρίας ως τόπου εξορίας επηρέασε την πολιτισμική ταυτότητα του τόπου και πίσω από τις απαντήσεις αυτές μπορεί να διακρίνει κανείς την πολιτική τοποθέτηση πολλών Ικαρίων που είναι φίλα προσκείμενοι στο χώρο της αριστεράς και στον κομμουνισμό. Αυτό το συμπέρασμα ενισχύεται από τις απαντήσεις στο ερώτημα για το βαθμό που η παρουσία των εξόριστων στο νησί ενίσχυσε τη διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης.

Οι Ικαριώτες αναγνωρίζουν ως σημαντικούς όλους τους πιθανούς παράγοντες μακροζωίας που τους δόθηκαν. Ξεχωρίζουν οι διατροφικές συνήθειες, η έλλειψη στρες και η φυσική δραστηριότητα. Ανησυχητικό είναι ότι η αποφυγή καπνίσματος δεν αναγνωρίζεται ως

καθοριστικής σημασίας, αφού οι μισοί σχεδόν ερωτηθέντες απάντησαν ότι δεν συμβάλλει στη μακροβιότητα. Μάλιστα, κατά τη συλλογή των ερωτηματολογίων συχνά εξέφρασαν στην ερευνήτρια τη διαφωνία τους υποστηρίζοντας ότι οι πρόγονοί τους υπήρξαν μακρόβιοι παρόλο που ήταν καπνιστές. Ενδιαφέρον είναι ότι οι νέοι δεν τηρούν σε μεγάλο βαθμό τους παράγοντες μακροζωίας, αν και αναγνωρίζουν τη σημασία τους. Αυτό οφείλεται ίσως στο νεαρό της ηλικίας τους, αφού ακόμα δεν ανησυχούν για το γήρας καθώς και στον σύγχρονο τρόπο ζωής που δεν διευκολύνει την τήρηση παραγόντων, όπως ο μεσημεριανός ύπνος ή η έλλειψη στρες.

Η μόνιμη εγκατάσταση στο νησί φαίνεται ότι συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες για τους καταγόμενους από την Ικαρία νέους. Ίσως και λόγω των δεινών οικονομικών συνθηκών και των μεγάλων ποσοστών ανεργίας οι νέοι να αναζητούν διεξόδους και να είναι ανοιχτοί σε ενδεχόμενα αν υπάρξουν τα απαραίτητα κίνητρα για αποκέντρωση. Οι παράγοντες που κρίνονται πιο σημαντικοί για την πιθανή μόνιμη εγκατάσταση στο νησί είναι οι θέσεις εργασίας, οι ποιότητα των υποδομών υγείας και η ποιότητα των εκπαιδευτικών μονάδων στο νησί.

Οι συσχετίσεις γενικών χαρακτηριστικών των ερωτώμενων με διάφορες μεταβλητές σχετικές με την πολιτισμική φυσιογνωμία της Ικαρίας οδηγούν σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Φαίνεται ότι οι γυναίκες είναι πιθανότερο να επισκεφθούν χώρους θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Από την άλλη οι άντρες είναι πιθανότερο να συμμετέχουν σε έθιμα που περιλαμβάνουν δράση και ανταγωνισμό, όπως το έθιμο του αφανού.

Η ηλικία είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις συνήθειες επίσκεψης αρχαιολογικών και θρησκευτικών χώρων καθώς και τον τρόπο ζωής, την ένταξη δηλαδή στη ζωή τους της φυσικής δραστηριότητας και της έλλειψης άγχους.

Αν οι ερωτώμενοι έχουν παιδιά επηρεάζει τις συνήθειες τους να επισκέπτονται αρχαιολογικούς και θρησκευτικούς χώρους. Επίσης, αν οι ερωτώμενοι είναι γονείς φαίνεται ότι επηρεάζει τις απόψεις και τον τρόπο ζωής τους και ίσως τους κάνει πιο προσεκτικούς απέναντι σε θέματα που αφορούν τη μακροβιότητα και γενικά έναν πιο υγιεινό τρόπο ζωής, όπως η φυσική δραστηριότητα και οι υγιεινές διατροφικές συνήθειες.

Όπως προκύπτει οι μόνιμοι κάτοικοι είναι πιθανότερο να έχουν επισκεφθεί αρχαιολογικούς χώρους της Ικαρίας, καθώς και να συμμετέχουν στα παραδοσιακά τοπικά έθιμα. Από την άλλη όσοι δεν είναι μόνιμοι κάτοικοι του νησιού φαίνεται ότι είναι πιθανότερο να συσχετίζουν την πολιτισμική ταυτότητα του νησιού με το γεγονός ότι υπήρξε τόπος εξορίας. Απηχείται εδώ η άποψη των μόνιμων κατοίκων ότι οι Ικαριώτες είχαν ήδη διαμορφώσει την πολιτική τους συνείδηση πριν την έλευση των εξόριστων στο νησί.

9.2 Προτάσεις

Σημαντικότερο κριτήριο για κάθε πρόταση παρέμβασης είναι η διατήρηση της πολιτισμικής φυσιογνωμίας της Ικαρίας και η απομάκρυνση του κινδύνου διασάλευσης της ευαίσθητης

ισορροπίας των παραγόντων που έχουν συνδιαμορφώσει τη μοναδικότητα της τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς μέσα στον χρόνο. Η τοπική κοινότητα συνηθισμένη στην απομόνωση αντιδρά επιφυλακτικά στις αλλαγές και ίσως αυτό το χαρακτηριστικό να έχει βοηθήσει στη διάσωση των αναλλοίωτων χαρακτηριστικών ταυτότητας που συναντάμε στην Ικαρία. Η μέριμνα και οι πρωτοβουλίες της τοπικής αυτοδιοίκησης, των τοπικών φορέων και η ενεργός συμμετοχή των κατοίκων είναι καθοριστική για την επιτυχία κάθε δράσης. Από τη μεριά της κεντρικής πολιτείας κρίνεται απαραίτητο να δοθούν κίνητρα αποκέντρωσης και μόνιμης εγκατάστασης στο νησί, ώστε να ανανεωθεί ο πληθυσμός ηλικιακά, αλλά και με νέες ιδέες. Επιπλέον, η πολιτεία πρέπει να φροντίσει για τη βελτίωση των υποδομών υγείας, παιδείας και της προσπελασιμότητας του νησιού, αφού τα μέσα μεταφοράς είναι αναξιόπιστα. Στόχος είναι η ευημερία των κατοίκων μέσα από την αειφορία, μια σταθερή αναπτυξιακή πορεία που θα επιτρέπει τη διατήρηση της φυσιογνωμίας του νησιού σε βάθος χρόνου, προσελκύοντας ένα σταθερό μόνιμο πληθυσμό. Αυτό θα επιτευχθεί αν τα φυσικά χαρακτηριστικά του νησιού αντιμετωπιστούν ως πλεονεκτήματα και όχι ως μειονεκτήματα.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω προτείνονται:

Έργα ανάδειξης και προστασίας των αρχαιολογικών χώρων του νησιού που παραμένουν αναξιοποίητα. Καθαρισμός και περιφράξη των χώρων, επεξηγηματικές πινακίδες.

Ανάπλαση παραδοσιακών οικισμών και προβολή της ιδιαίτερης οικιστικής παράδοσης του τόπου.

Εκσυγχρονισμός των υποδομών των μουσείων με χρήση νέων τεχνολογιών και διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη των λουτροθεραπευτικών εγκαταστάσεων με στόχο την επιμήκυνση της περιόδου του ιαματικού τουρισμού.

Προστασία του φυσικού πλούτου του νησιού. Αποφασιστική αντιμετώπιση του προβλήματος της υπερβόσκησης.

Προσπάθεια διεύρυνσης τουρισμού σε πολιτιστικό, περιπατητικό, αναρριχητικό, καταδυτικό, παρατήρησης χλωρίδας-πανίδας, ιαματικό τουρισμό, γαστροτουρισμό. Η εξειδίκευση των τουριστικών προϊόντων, σε αντίθεση με τον μαζικό τουρισμό, αξιοποιεί τα ιδιαίτερα πολιτιστικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του τόπου, διευρύνει την τουριστική κίνηση σε όλη τη διάρκεια του έτους και προσελκύει άτομα υψηλού μορφωτικού και εισοδηματικού επιπέδου.

Προβολή και προώθηση των παραδοσιακών προϊόντων του νησιού όπως το κρασί, η καθούρα και τα βότανα. Σύζευξη πρωτογενούς και τριτογενούς τομέα παραγωγής σε γεωργικά προϊόντα προστιθέμενης αξίας. Διατήρηση μέρους των παραδοσιακών δομών παραγωγής και μεταποίησης για ένα κοινό που ενδιαφέρεται για «αυθεντικά» προϊόντα.

Διεκδίκηση ανάδειξης τοπικών προϊόντων ως Προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ).

Ενίσχυση γυναικείων συνεταιρισμών, δημιουργία δικτύου πρατηρίων στο νησί, αλλά και σε αστικά κέντρα της Αθήνας και της περιφέρειας και προώθηση μέσω διαδικτύου.

Προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Διερεύνηση των δυνατοτήτων ενεργειακής χρήσης των θερμών πηγών, όπως στη θέρμανση θερμοκηπιακών μονάδων ή σε ιχθυοκαλλιέργειες.

Παρακολούθηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη και την προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς, εκμετάλλευση και απορρόφηση ευρωπαϊκών κονδυλίων από την τοπική αυτοδιοίκηση

Βιβλιογραφία

Αφianές Ν. (2004), *Άμπελος η εν Ικάρω*, Ικαρία: Εταιρεία Ικαριακών Μελετών και Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Βιγλάκη – Σοφianού Μ. (2010), «Δράκαο: μια αρχαία ακρόπολη στο βορειανατολικό ακρωτήριο της Ικαρίας», στο *Η αρχαιολογική σκαπάνη στην Ικαρία, Πρακτικά Α΄ αρχαιολογικού συνεδρίου Ικαρίας*. Αθήνα: Φεστιβάλ Ικαρίας, σσ.101-112

Braudel F. (2007), *Γραμματική των Πολιτισμών*. ε΄ ανατύπωση Αθήνα: ΜΙΕΤ

Γεωργιτσογιάννη Ε. (2011), *Εισαγωγή στην Ιστορία του Πολιτισμού*. Αθήνα: εκδόσεις διάδραση

Δημητρόπουλος Δ. (2001), «Δόμηση και κοινοτική παρέμβαση στα νησιά του Αιγαίου, 17^{ος} – αρχές 19^{ου} αι.», *Μνήμων*, 23, σσ.37-65

Ζαφειροπούλου Φ. (2010α), «Νας, το Ιερό της Αρτέμιδας Ταυροπόλου», στο *Η αρχαιολογική σκαπάνη στην Ικαρία, Πρακτικά Α΄ αρχαιολογικού συνεδρίου Ικαρίας*. Αθήνα: Φεστιβάλ Ικαρίας, σσ.91-96

Ζαφειροπούλου Φ. (2010β), «Η στήλη της Ικαρίας. Μία νέα ερμηνευτική προσέγγιση», στο *Η αρχαιολογική σκαπάνη στην Ικαρία, Πρακτικά Α΄ αρχαιολογικού συνεδρίου Ικαρίας*. Αθήνα: Φεστιβάλ Ικαρίας, σσ.129-133

Θέμελης, Δ. (2003), «Ο Ικαριώτικος χορός», στο *Μουσικολογικό συνέδριο Η Μουσική, τα Τραγούδια και οι χοροί της Ικαρίας*. Αθήνα: Παπαρηγορίου - Νάκας, σσ.11-21

Καρίμαλης Σ. (1992), *Η Νικαριά στην Αντίσταση*. Αθήνα

Καρποδίνη –Δημητριάδη Ε. (1997), *Τα ελληνικά νησιά*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

Κατσαδωράκης Γ., Παραγκαμιάν Κ. (2007), *Απογραφή των υγροτόπων των νησιών του Αιγαίου: Ταυτότητα, οικολογική κατάσταση και απειλές*. Αθήνα: WWF Ελλάς

Κατσαρός Θ. (1998), «Ευκτήρια και Παλαιοχριστιανικοί ναοί στην Ικαρία», *Ικαριακά*, 39, σσ.48-51

Κατσαρός Θ. (2011), «Χλωρίδα της Ικαρίας», *Εταιρεία Ικαριακών Μελετών*, 17, σσ.22-23

Κόκκινος Γ. (2005), *Η παραδοσιακή κατοικία της Ικαρίας και το ιδιόμορφο κτιστό περιβάλλον του νησιού*. Αθήνα: Εταιρεία Ικαριακών Μελετών

Κόκκινος Γ. (2010), «ΧΥΤΟ: το μονόσπιτο της Ικαρίας. Μια μοναδικής μορφής κατοικία στο Αιγαίο» στο *Η αρχαιολογική σκαπάνη στην Ικαρία, Πρακτικά Α΄ αρχαιολογικού συνεδρίου Ικαρίας*. Αθήνα: Φεστιβάλ Ικαρίας, σσ.219-235

Κρητικός Γ. (2007), *Έθνος και χώρος*. Αθήνα: METAIXMIO

Lazarakis, K. (2005). *The Wines of Greece*. Hachette UK.

Λεωτσάκος Σ. (1953), *Ικαρία, το νησί του ραδίου*. Αθήνα

Mavrokordopoulou O., Aslanidou M. & Smiris P. (2006), «The Island of Ikaria: Terrestrial ecosystems and restoration prospects», at *Proceedings of the 2006 Naxos International Conference on Sustainable Management and Development of Mountainous and Island Areas*, pp.314-320.

Μελάς Ι. (1958), *Ιστορία της νήσου Ικαρίας*. Αθήνα

Μητούλα Ρ. (2002), «Ανθρωπολογία της Ελληνικής Πόλης και Ευρωπαϊκή Ένωση», στο *Τεχν. Χρον. Επιστ.* Εκδ. ΤΕΕ, II, 1-2. σσ.49-56

Μπουγάτσου Ι. (2010), «Οικιστική ιστορία της Ικαρίας στους ιστορικούς χρόνους», στο *Η αρχαιολογική σκαπάνη στην Ικαρία, Πρακτικά Α΄ αρχαιολογικού συνεδρίου Ικαρίας*. Αθήνα: Φεστιβάλ Ικαρίας, σσ.49-75

Παμφίλης Χ. (1980), *Ιστορία της νήσου Ικαρίας*, Αθήνα

Panagiotakos D., Chrysohoou C., Siasos G., Zisimos K., Skoumas J., Pitsavos C., Stefanadis C. (2010), «Sociodemographic and Lifestyle Statistics of Oldest Old People (>80 Years) Living in Ikaria Island: The Ikaria Study». *Cardiology Research and Practice*, Volume 2011, Article ID 679187, Διαθέσιμο σε <http://www.hindawi.com/journals/crp/2011/679187/> (Ανακτήθηκε 20 Φεβρουαρίου, 2013)

Παπαϊωάννου, Β. Σ. (1987), «Κοινωνιολογία της αιγαιοπελαγίτικης κοινότητας. Η ιδιομορφία του χώρου της Ικαρίας». *Τετράδια: πολιτικού διαλόγου έρευνας και κριτικής*, 16, σσ.63-67.

Πάσχαρη-Κουλουλία Α. (2011), Πανηγύρια της Ικαρίας, *Εταιρεία Ικαριακών Μελετών*, 16, σσ.16-17

Πολίτης Γ. (2008), «Το δάσος του Ράντη και η ανάγκη για μια διαφορετική προσέγγιση», *Εταιρεία Ικαριακών Μελετών*, 4, Ιαν.-Ιούν. 2008, σ.17

Πουλιανός Α. (1964), *Λαϊκά τραγούδια της Ικαρίας*. Αθήνα

Πουλιανός Α. (1976), *Λαογραφικά Ικαρίας της στεριάς και της θάλασσας*. Αθήνα: Εταιρεία Λαογραφικών και Ιστορικών Μελετών Ικαρίας

Ρούσσος, Π. Λ., Τσαούσης, Γ. (2011), Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS. Αθήνα: εκδόσεις Τόπος

Σπιλάνης Γ., Κίζος Θ., Κονδύλη Ι., Μισαηλίδης Ν. (2005), «Προσπελασιμότητα και Ελκυστικότητα των Νησιών του Αιγαίου», *Αειχώρος*, 4 (1), σσ.106-135

Σταματιάδης Ε. (1893), *Ικαριακά*. Σάμος: εκ του ηγεμ. τυπογραφείου

Στεφάνου, Ι. (2002). Η φυσιογνωμία των τόπων. *Πανελλήνια Γεωγραφικά Συνέδρια, Συλλογή Πρακτικών*, 1, σσ.478-484.

Στεφάνου, Ι, Μητούλα, Ρ (2003), *Η παγκοσμιοποίηση η ευρωπαϊκή ενοποίηση και η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση

Τερκενλή Θ. (1996), *Το πολιτισμικό τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση

Theodoropoulou, H., Mavrogeorgi, N., & Apostolopoulos, C. D. (2005). Employment of farmers in the goat keeping and agritourism sectors of the mountainous island of Ikaria in Greece. *PUBLICATION-EUROPEAN ASSOCIATION FOR ANIMAL PRODUCTION*, 115, pp.602-604.

Theodoropoulou, H., Mitoula, R., Astara, O., & Kaldis, P. (2008). Applied issues of agritourism cooperation and sustainable endogenous development. *American Journal of Applied Sciences*, 5(11), pp.1588-1594.

Τσαγκάς Ν. (1998), *Η νήσος Ικαρία εις τους αρχαίους Έλληνες και λατίνους συγγραφείς*. Αθήνα: Παρουσία

Φραγκούλη Δ. (2009), *Ρίζες Ελλήνων. Νησιώτες, Βόρειο Αιγαίο*. Αθήνα: Πήγασος Εκδοτική Α.Ε

74

Δικτυογραφία

Αειφόρο Αιγαίο. Διαθέσιμο σε: <http://www.egaio.gr/> (Ανακτήθηκε 3 Φεβρουαρίου, 2014)

Αρχιπέλαγος Ινστιτούτο Θαλάσσιας Προστασίας. Διαθέσιμο σε: <http://archipelago.gr/> (Ανακτήθηκε 30 Νοεμβρίου, 2013)

Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής. Διαθέσιμο σε: <http://www.ypai.gr> (Ανακτήθηκε 26 Ιανουαρίου, 2014)

Γυναικείες επιχειρήσεις. Διαθέσιμο σε: <http://womenassociations.gr/> (Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2013)

Επίσημη ιστοσελίδα του Ikariastore. Διαθέσιμο σε: <http://www.ikariamag.gr/ikariastore> (Ανακτήθηκε 3 Φεβρουαρίου, 2014)

Οινοποιείο Αφιανές. Διαθέσιμο σε: <http://www.afianeswines.gr> (Ανακτήθηκε 3 Φεβρουαρίου, 2014)

Πέτρακα Ε., Γκέντσο Μ. (2006). *Πολιτιστική Πύλη του Αρχιπελάγους του Αιγαίου*. Διαθέσιμο σε: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=6855> (Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου, 2013)

Προσωπική ιστοσελίδα Στεφανάδη Χριστόδουλου. Διαθέσιμο σε: <http://www.stefanadis.gr> (Ανακτήθηκε 3 Φεβρουαρίου, 2014)

UNESCO. Διαθέσιμο σε: <http://www.unesco.org> (Ανακτήθηκε 18 Δεκεμβρίου, 2013)

Υπουργείο Εσωτερικών. Διαθέσιμο σε: <http://www.ypes.gr> (Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου, 2013)

Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Διαθέσιμο σε: <http://www.ypeka.gr> (Ανακτήθηκε 30 Νοεμβρίου, 2013)

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Διαθέσιμο σε: <http://www.yppo.gr> (Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2013)

Φιλότης Βάση Δεδομένων για την Ελληνική Φύση. Διαθέσιμο σε: <http://filotis.itia.ntua.gr/home/> (Ανακτήθηκε 23 Νοεμβρίου, 2013)

Παραρτήματα

Παράρτημα 1. Εικόνες

Εικόνα 1 Τουριστικός χάρτης της Ικαρίας
(πηγή: nikaria.gr)

Εικόνα 2 *Iberis runemarkii* (πηγή:
nhsosikarias.blogspot.gr)

Εικόνα 3 Σαύρα της Ικαρίας
(πηγή: ikariada.com)

Εικόνα 4 Κατάληξη του ποταμού Χάλαρη στην παραλία του Να, φαίνονται τα ερείπια του ναού της Ταυροπόλου Αρτέμιδος (πηγή: προσωπικό αρχείο)

77

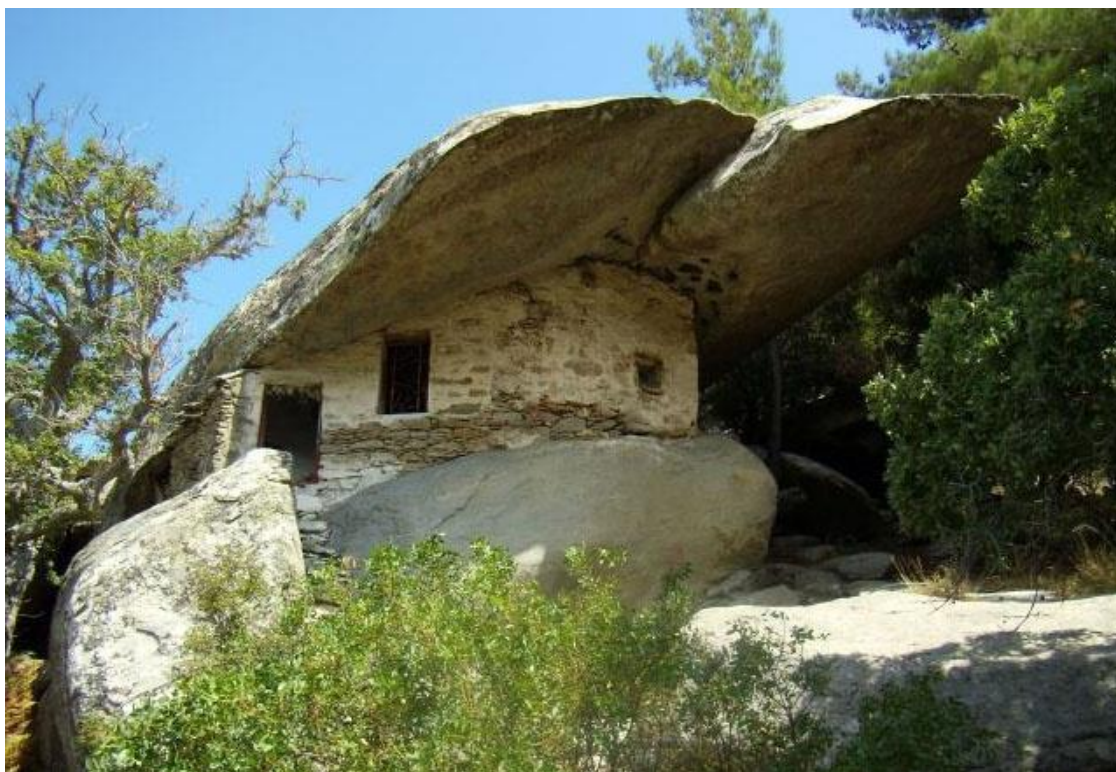
Εικόνα 5 Παραλία Σεϋχέλλες

Εικόνα 6 Σπήλαιο Λουκαράος (πηγή:
communitywalk.com)

78

Εικόνα 7 Παρεκκλήσι Θεοσκέπαστης
(πηγή:ikariada.com)

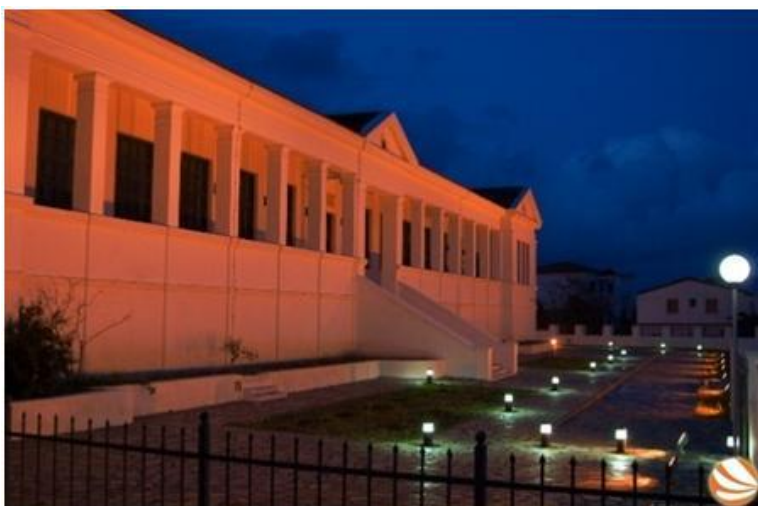

Εικόνα 8 Μονή Μουντέ (πηγή: kokkinosfakelos.blogspot)

Εικόνα 9 Ο πύργος του Δράκανου (πηγή: προσωπικό αρχείο)

79

Εικόνα 10 Αρχαιολογικό μουσείο Αγίου Κηρύκου (πηγή Ikariamag)

Εικόνα 11 Πεζούλες στο βουνό
(πηγή: προσωπικό αρχείο)

80

Εικόνα 12 Παλιό μονόχωρο χυτό σπίτι
(πηγή: προσωπικό αρχείο)

εικ.13 σύγχρονο πανηγύρι στο Καραβόσταμο (πηγή: cafestoutsarou.blogspot.gr)

Εικόνα 14 Σιφούνι (πηγή: openarchives.gr)

Εικόνα 15 Το παίξιμο της τσαμπουνοφυλάκας (πηγή: ikariamag)

Εικόνα 16 Πανηγύρι στο Πέζι, 1970 (πηγή: simadiatouaigaiou.wordpress.com)

Εικόνα 17 Σημαία της Ελευθέρας πολιτείας Ικαρίας
(πηγή: fragosflags.gr)

Εικόνα 18 εξόριστοι στην Ικαρία, 1947, πάνω στο μέσο
διακρίνεται ο Μίκης Θεοδωράκης (πηγή: ikariaki.gr)

Εικόνα 19 Στήλη της Ικαρίας (πηγή:
beazley.ox.ac.uk)

Εικόνα 20 «Παλάτια» στον Κάμπο (πηγή: compleattraveller.blogspot.g)

Παράρτημα 2. Ερωτηματολόγιο

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: **ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΙΚΑΡΙΑΣ**

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος της έρευνας που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας «Πολιτισμική φυσιогνωμία της Ικαρίας» του ΠΜΣ «Εκπαίδευση και Πολιτισμός» του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου. Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι η διερεύνηση των γνώσεων και των απόψεων νέων ατόμων (20 - 40 ετών) με καταγωγή από την Ικαρία αναφορικά με την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα του νησιού.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και τα στοιχεία που θα προκύψουν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της εργασίας. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συνεργασία σας.

Με εκτίμηση, Μαριάννα Πετράτου

Αριθμός ερωτηματολογίου:

Ημερομηνία:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Απαντήστε βάζοντας ένα [X] στις παρακάτω ερωτήσεις

ΗΛΙΚΙΑ:

ΦΥΛΟ

1. ΑΝΔΡΑΣ ☐ 2. ΓΥΝΑΙΚΑ ☐

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1. ΑΓΑΜΟΣ-Η ☐ 2. ΕΓΓΑΜΟΣ-Η ☐ 3. ΧΗΡΟΣ-Α ☐
4. ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΣ-Η ☐

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΚΝΩΝ

1. ΚΑΝΕΝΑ ☐ 2. ΕΝΑ ☐ 3. ΔΥΟ ☐ 4. ΤΡΙΑ ☐ 5. ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ☐

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

1. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
2. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
3. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ
4. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΕΙ
5. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
6. ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΤΙΤΛΟΣ

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

1. ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
2. ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
3. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ
4. ΦΟΙΤΗΤΗΣ
5. ΑΝΕΡΓΟΣ
6. ΟΙΚΙΑΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΑΤΟΜΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Από 0 - 350 ευρώ	
Από 351- 650 ευρώ	
Από 651- 950 ευρώ	
Από 951 - 1200 ευρώ	
Από 1201 - 1500 ευρώ	
Πάνω από 1500 ευρώ	

84

1. Ποιους από τους παρακάτω αρχαιολογικούς και θρησκευτικούς χώρους της Ικαρίας γνωρίζετε και ποιους έχετε επισκεφθεί;

Αρχαιολογικοί και Θρησκευτικοί χώροι	Γνωρίζετε	Έχετε επισκεφθεί
Νας		
Αρχαία Οινόη		
Δράκανο		
Θερμαί		
Κάστρο του Κοσκινά		
Μοναστήρι της Ευαγγελίστριας στο Μουντέ		
Μοναστήρι της Οσίας Θεοκτίστης		
Ιερά μονή Μαυριανού		

2. Ποιο θεωρείτε το σημαντικότερο φυσικό μνημείο της Ικαρίας; (μόνο μία απάντηση)

Ιαματικά λουτρά Όρος Αθέρας

Παραλίες Ποταμός Χάλαρης

Δάσος του Ράντη Σπήλαια

3. Ποιο θεωρείτε το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό προϊόν της Ικαρίας; (μόνο μία απάντηση)

Κρασί Κατσίκι ρασκό

Γλυκά κουταλιού Μέλι

Καθούρα – τυριά Βότανα

4. Ποιο θεωρείτε το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό φαγητό της Ικαρίας; (μόνο μία απάντηση)

Σουφικό

Πιταράκια

Κατσίκι ψητό

Φοινίκια

5. Ποια από τα παρακάτω έθιμα της Ικαρίας γνωρίζετε και σε ποια έχετε συμμετάσχει;

Έθιμα	Γνωρίζετε	Έχετε συμμετάσχει
Ικαριώτικο πανηγύρι		
Κάλαντα		
Μνημόσυνα		
Το έθιμο του «αφανού» ή «φανού» ή «σωρού»		
Κουδουνάτοι και τραγόμορφοι		

6. Η Ικαρία υπήρξε τόπος εξορίας (περίοδος 1946-1949). Πιστεύετε ότι το γεγονός αυτό επηρέασε την πολιτισμική ταυτότητα του νησιού;

1. ΝΑΙ ☐

2. ΟΧΙ ☐

Αν απαντήσατε ΝΑΙ στην προηγούμενη ερώτηση (6) προχωρήστε στην ερώτηση (7).

Αν απαντήσατε ΟΧΙ στην προηγούμενη ερώτηση (6) αγνοήστε την ερώτηση (7).

7. Η Ικαρία υπήρξε τόπος εξορίας (περίοδος 1946-1949). Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω επηρέασαν την πολιτισμική ταυτότητα του νησιού;

	καθόλου	λίγο	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ
Οι πολιτικοί εξόριστοι ήταν φορείς νέων ιδεών.					
Οι εξόριστοι δάσκαλοι και καθηγητές δίδαξαν πολλά παιδιά, αλλά και ενήλικες της Ικαρίας.					
Οι εξόριστοι πραγματοποίησαν θεατρικές παραστάσεις, διαλέξεις και εκδόσεις εντύπων.					
Η παρουσία των εξόριστων στο νησί ενίσχυσε τη διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης.					

86

8. Σύγχρονες έρευνες δείχνουν ότι οι κάτοικοι της Ικαρίας εμφανίζουν υψηλά ποσοστά μακροζωίας. Ποιοι από τους παρακάτω παράγοντες νομίζετε ότι συμβάλλουν στο φαινόμενο αυτό και τι από τα παρακάτω εσείς τηρείτε;

Παράγοντες	που συμβάλλουν	τηρείτε
Καθημερινή φυσική δραστηριότητα		
Υγιεινές διατροφικές συνήθειες		

Συχνές κοινωνικές συναναστροφές		
Μεσημεριανός ύπνος		
Αποφυγή καπνίσματος		
Έλλειψη στρες		

9. Θεωρείτε ότι η Ικαρία διατηρεί την ιδιαίτερη πολιτισμική της ταυτότητα;

1. ΝΑΙ ☐ 2. ΟΧΙ ☐

10. Είστε μόνιμος κάτοικος Ικαρίας;

1. ΝΑΙ ☐ 2. ΟΧΙ ☐

Αν απαντήσατε ΝΑΙ στην προηγούμενη ερώτηση (10) αγνοήστε την ερώτηση (11) .

Αν απαντήσατε ΟΧΙ στην προηγούμενη ερώτηση (10) προχωρήστε στην ερώτηση (11).

11. Αν σας προσφέρονταν τα απαραίτητα κίνητρα θα σκεφτόσασταν τη μόνιμη εγκατάσταση στην Ικαρία;

1. ΝΑΙ ☐ 2. ΟΧΙ ☐

12. Πόσο σημαντικοί είναι οι παρακάτω παράγοντες σε περίπτωση μόνιμης εγκατάστασης στην Ικαρία.

	καθόλου	λίγο	αρκετά	πολύ	πάρα πολύ
Θέσεις εργασίας					
Επίπεδο και ποιότητα Εκπαιδευτικών μονάδων					
Ποιότητα υποδομών Υγείας					

Ευκολία και αξιοπιστία μεταφορών					
Ευκαιρίες ψυχαγωγίας					
Φορολογικές ελαφρύνσεις					

Παράρτημα 3. Κωδικοποίηση ερωτηματολογίου

Αριθμός ερωτηματολογίου: **a_a**

Ημερομηνία:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Απαντήστε βάζοντας ένα [X] στις παρακάτω ερωτήσεις

ΗΛΙΚΙΑ: **age**

ΦΥΛΟ: **fylo**

1. ΑΝΔΡΑΣ ☐ **1** 2. ΓΥΝΑΙΚΑ ☐ **0**

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1. ΑΓΑΜΟΣ-Η ☐ **single** 2. ΕΓΓΑΜΟΣ-Η ☐ **married**

3. ΧΗΡΟΣ-Α ☐ **widow** 4. ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΣ-Η ☐ **divorced**

ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΕΚΝΩΝ

1. ΚΑΝΕΝΑ ☐ **1** 2. ΕΝΑ ☐ **2** 3. ΔΥΟ ☐ **3** 4. ΤΡΙΑ ☐ **4**

5. ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ☐ **5**

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

1. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	☐	1
2. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	☐	2
3. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	☐	3
4. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΤΕΙ	☐	4
5. ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ	☐	5
6. ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΤΙΤΛΟΣ	☐	6

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

1. ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	☐	id_yp
2. ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	☐	d_yp
3. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	☐	e_ep

4. ΦΟΙΤΗΤΗΣ
5. ΑΝΕΡΓΟΣ
6. ΟΙΚΙΑΚΑ

	foit
	an
	oik

ΜΗΝΙΑΙΟ ΑΤΟΜΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ

Από 0 – 350 ευρώ	1
Από 351- 650 ευρώ	2
Από 651- 950 ευρώ	3
Από 951 - 1200 ευρώ	4
Από 1201 - 1500 ευρώ	5
Πάνω από 1500 ευρώ	6

1. Ποιους από τους παρακάτω αρχαιολογικούς και θρησκευτικούς χώρους της Ικαρίας γνωρίζετε και ποιους έχετε επισκεφθεί;

NAI = 1 OXI = 0

Αρχαιολογικοί και Θρησκευτικοί χώροι	Γνωρίζετε	Έχετε επισκεφθεί
Νας	nas_gnwr	nas_episk
Αρχαία Οινόη	oin_gnwr	oin_episk
Δράκατο	drak_gnwr	drak_episk
Θερμαί	ther_gnwr	ther_episk
Κάστρο του Κοσκινά	kosk_gnwr	kosk_episk
Μοναστήρι της Ευαγγελίστριας στο Μουντέ	mounte_gnwr	mounte_episk
Μοναστήρι της Οσίας Θεοκτίστης	theo_gnwr	theo_episk
Ιερά μονή Μαυριανού	mavr_gnwr	mavr_episk

90

2. Ποιο θεωρείτε το σημαντικότερο φυσικό μνημείο της Ικαρίας; (μόνο μία απάντηση)

fysiko_mn

1 Ιαματικά λουτρά	____	4 Όρος Αθέρας	____
2 Παραλίες	____	5 Ποταμός Χάλαρης	____
3 Δάσος του Ράντη	____	6 Σπήλαια	____

3. Ποιο θεωρείτε το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό προϊόν της Ικαρίας; (μόνο μία απάντηση)

pr

- 1Κρασί 4 Κατσίκι ρασκό
- 2Γλυκά κουταλιού 5Μέλι
- 3Καθούρα – τυριά 6 Βότανα

4. Ποιο θεωρείτε το αντιπροσωπευτικότερο παραδοσιακό φαγητό της Ικαρίας; (μόνο μία απάντηση)

fai

- 1Σουφικό
- 2Πιταράκια
- 3Κατσίκι ψητό
- 4Φοινίκια

91

5. Ποια από τα παρακάτω έθιμα της Ικαρίας γνωρίζετε και σε ποια έχετε συμμετάσχει;

Έθιμα	Γνωρίζετε	Έχετε συμμετάσχει
Ικαριώτικο πανηγύρι	pan_gnwr	pan_sym
Κάλαντα	kal_gnwr	kal_sym
Μνημόσυνα	mn_gnwr	mn_sym
Το έθιμο του «αφανού» ή «φανού» ή «σωρού»	fan_gnwr	fan_sym
Κουδουνάτοι και τραγόμορφοι	kou_gnwr	kou_sym

6. Η Ικαρία υπήρξε τόπος εξορίας (περίοδος 1946-1949). Πιστεύετε ότι το γεγονός αυτό επηρέασε την πολιτισμική ταυτότητα του νησιού;

topos_exor

NAI = 1 OXI = 0

1. ΝΑΙ ☐

2. ΟΧΙ ☐

Αν απαντήσατε ΝΑΙ στην προηγούμενη ερώτηση (6) προχωρήστε στην ερώτηση (7).

Αν απαντήσατε ΟΧΙ στην προηγούμενη ερώτηση (6) αγνοήστε την ερώτηση (7).

7. Η Ικαρία υπήρξε τόπος εξορίας (περίοδος 1946-1949). Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα παρακάτω επηρέασαν την πολιτισμική ταυτότητα του νησιού;

	1καθόλου	2λίγο	3αρκετά	4πολύ	5πάρα πολύ
idees Οι πολιτικοί εξόριστοι ήταν φορείς νέων ιδεών.					
daskaloi Οι εξόριστοι δάσκαλοι και καθηγητές δίδαξαν πολλά παιδιά, αλλά και ενήλικες της Ικαρίας.					
theatro Οι εξόριστοι πραγματοποίησαν θεατρικές παραστάσεις, διαλέξεις και εκδόσεις εντύπων.					
pol_syn Η παρουσία των εξόριστων στο νησί ενίσχυσε τη διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης.					

8. Σύγχρονες έρευνες δείχνουν ότι οι κάτοικοι της Ικαρίας εμφανίζουν υψηλά ποσοστά μακροζωίας. Ποιοι από τους παρακάτω παράγοντες νομίζετε ότι συμβάλλουν στο φαινόμενο αυτό και τι από τα παρακάτω εσείς τηρείτε;

ΝΑΙ = 1 ΟΧΙ = 0

Παράγοντες	που συμβάλλουν NAI = 1 OXI = 0	τηρείτε NAI=1 OXI = 0	Και τα 2 =1 Ένα από τα 2 ή κανένα από τα 2=0
Καθημερινή φυσική δραστηριότητα	fd_sym	fd_t	fd_s&t
Υγιεινές διατροφικές συνήθειες	ds_sym	ds_t	ds_s&t
Συχνές κοινωνικές συναναστροφές	ks_sym	ks_t	ks_s&t
Μεσημεριανός ύπνος	my_sym	my_t	my_s&t
Αποφυγή καπνίσματος	ak_sym	ak_t	ak_s&t
Έλλειψη στρες	es_sym	es_t	es_s&t

9. Θεωρείτε ότι η Ικαρία διατηρεί την ιδιαίτερη πολιτισμική της ταυτότητα; pol_ta

NAI = 1 OXI = 0

1. NAI ☐ 2. OXI ☐

10. Είστε μόνιμος κάτοικος Ικαρίας; mon_kat

NAI = 1 OXI = 0

1. NAI ☐ 2. OXI ☐

Αν απαντήσατε NAI στην προηγούμενη ερώτηση (10) αγνοήστε την ερώτηση (11) .

Αν απαντήσατε OXI στην προηγούμενη ερώτηση (10) προχωρήστε στην ερώτηση (11).

11. Αν σας προσφέρονταν τα απαραίτητα κίνητρα θα σκεφτόσασταν τη μόνιμη εγκατάσταση στην Ικαρία;

kinitra

NAI = 1 OXI = 0

1. ΝΑΙ ☐

2. ΟΧΙ ☐

12. Πόσο σημαντικοί είναι οι παρακάτω παράγοντες σε περίπτωση μόνιμης εγκατάστασης στην Ικαρία.

	1καθόλου	2λίγο	3αρκετά	4πολύ	5πάρα πολύ
therΘέσεις εργασίας					
eduΕπίπεδο και ποιότητα Εκπαιδευτικών μονάδων					
yg Ποιότητα υποδομών Υγείας					
transΕυκολία και αξιοπιστία μεταφορών					
fun Ευκαιρίες ψυχαγωγίας					
tax Φορολογικές ελαφρύνσεις					

Παράρτημα 4. Πίνακες

Πίνακας 1 Αποτελέσματα λογιστικής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή τη συμμετοχή στο φανό και ανεξάρτητη το φύλο

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a fylo	,692	,333	4,315	1	,038	1,997
Constant	-,395	,225	3,082	1	,079	,673

a. Variable(s) entered on step 1: fylo.

Πίνακας 2 Αποτελέσματα λογιστικής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή την επίσκεψη στη Θεοκτίστη και ανεξάρτητη το φύλο

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a fylo	-,781	,360	4,694	1	,030	,458
Constant	1,199	,262	20,975	1	,000	3,316

a. Variable(s) entered on step 1: fylo.

Πίνακας 3 Αποτελέσματα λογιστικής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή την επίσκεψη στην Οινόη και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a mon_kat	,645	,349	3,421	1	,064	1,907
Constant	-,501	,283	3,123	1	,077	,606

a. Variable(s) entered on step 1: mon_kat.

Πίνακας 4 Αποτελέσματα λογιστικής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή την επίσκεψη στα Θέρμα και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a mon_kat	,663	,354	3,507	1	,061	1,941
Constant	,189	,276	,470	1	,493	1,208

a. Variable(s) entered on step 1: mon_kat.

Πίνακας 5 Αποτελέσματα λογιστικής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή τη συμμετοχή στον αφανό και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a mon_kat	,768	,352	4,771	1	,029	2,156
Constant	-,582	,286	4,127	1	,042	,559

a. Variable(s) entered on step 1: mon_kat.

Πίνακας 6 Αποτελέσματα λογιστικής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή το αν η πολιτισμική ταυτότητα του νησιού επηρεάστηκε από το γεγονός ότι υπήρξε τόπος εξορίας και ανεξάρτητη μεταβλητή τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Variables in the Equation						
	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1 ^a mon_kat	-1,281	,784	2,669	1	,102	,278
Constant	3,239	,721	20,186	1	,000	25,500

a. Variable(s) entered on step 1: mon_kat.